

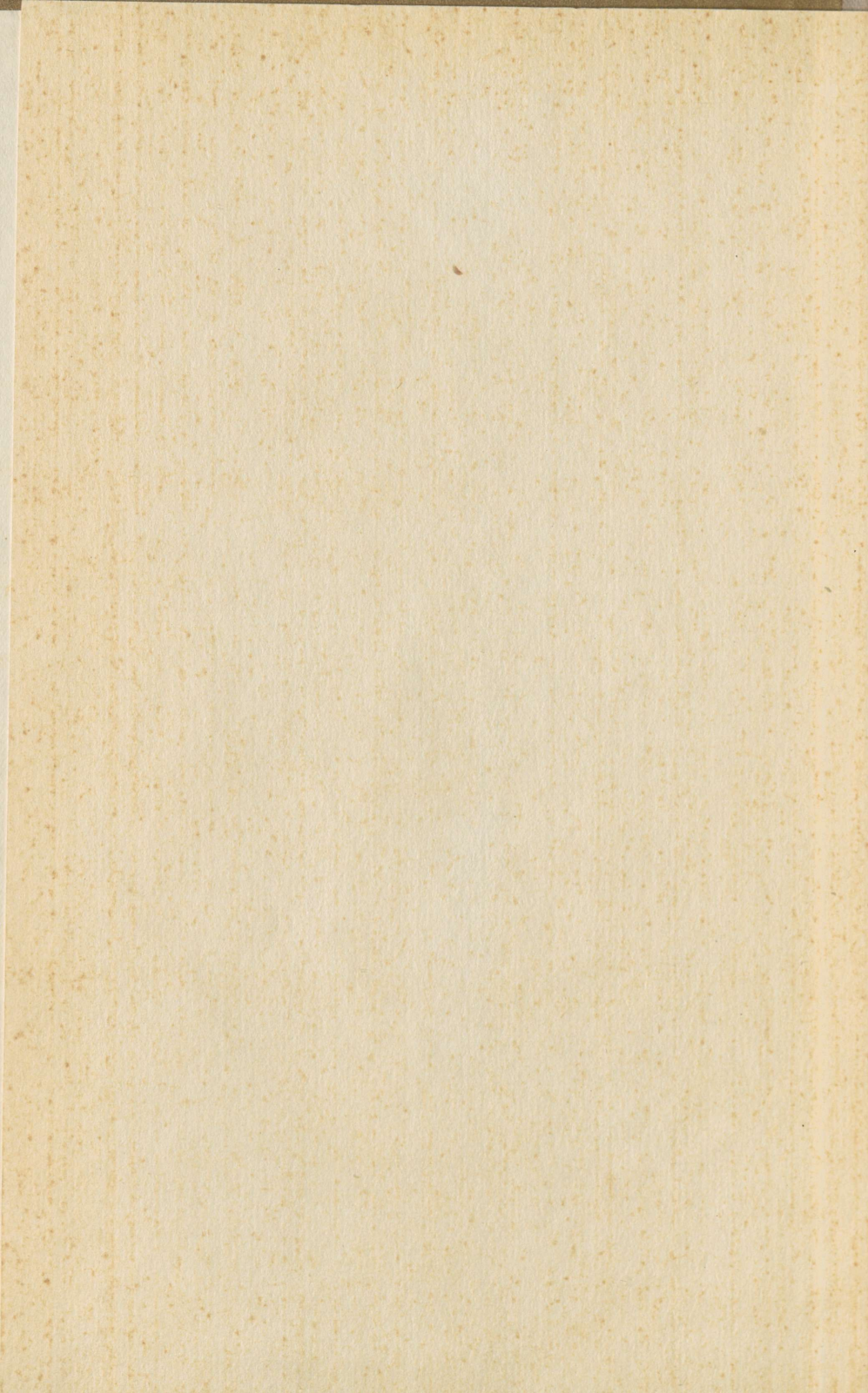
ULSILM

AEG

X KLASSILE

11

A-30798

**P. KUZMITŠOV, G. LEVIN,
V. ORLOV, V. FURAJEV**

UUSIM AEG

1917 – 1939

**ÕPIK KESKKOOLI X KLASSILE
TOIMETANUD V. FURAJEV**

KIRJASTUS «VALGUS» TALLINN 1970

9 (T)
U 94

Originaali tiitel:

П. М. Кузьмичев, Г. Р. Левин, В. А. Орлов, В. К. Фураев
НОВЕЙШАЯ ИСТОРИЯ
(1917—1939 гг.)

Учебное пособие для девятого класса средней школы
Под редакцией В. К. Фураева

Издательство «Просвещение» Москва, 1970

Vene keelest tõlkinud J. Ojamaa

Kunstiliselt kujundanud L. Kruusmaa

Tõlke on kinnitanud Eesti NSV Haridusministeerium

Õpiku autorid:

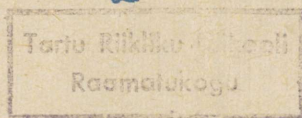
P. Kuzmitšov (§ 8, 9, 14 ja 15);

G. Levin (§ 11 ja 16);

V. Orlov (I peatükk, § 7 ja 17);

V. Furajev (Sissejuhatus, § 10, 12 ja 13).

2

77375

SISSEJUHATUS

Uusim aeg on inimkonna arenemise ajalugu alates Suurest Sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist Venemaal kuni meie päevini. Vladimir Iljitš Lenini poolt loodud Kommunistliku Partei juhtimisel teostas Venemaa töölisklass liidus kehvtalurahvaga *sotsialistliku revolutsiooni*, tegi lõpu kapitalistide ja mõisnike võimule ning kehtestas proletariaadi diktatuuri.

Nõukogudemaa kogemused on tõestanud, et töölisklass on võimeline kätte võitma riiklikku võimu ja, kaitstes oma võimu sise- ja välisvaenlaste rünnakute eest, seda ka säilitama, veelgi enam, ta on võimeline üles ehitama uue ühiskonna, mis on vaba rõhumisest ning suudab tagada majanduse õitsengu, tõelise demokraatia arendamise, töörahva heaolu ja kultuuri tõusu. Maailma esimene tööliste ja talupoegade sotsialistlik riik on muutunud kogu maailma rõhutatud hulkade kindlaks toeks nende võitluses sotsiaalse progressi ja rahu eest maakeral.

Oktoobrirevolutsioon lõhestas maailma kaheks süsteemiks — sotsialistlikuks ja kapitalistlikuks, teravdas kõiki imperialismi vastuolusid ning innustas kogu maailma töötajaid võitlema vägivald ja rõhumise vastu. Suure Oktoobri võit andis välisriikide rahvastele selgelt piiritletud ajaloolise perspektiivi. *Oktoobrirevolutsioon oli uue ajastu alguseks maailma ajaloos — inimkonna kapitalismilt kommunismile ülemineku ajastu alguseks.* Andes hinnangu Oktoobrirevolutsiooni rahvusvahelisele tähtsusele, kirjutas V. I. Lenin: «Kapitalismi ja selle jälgede hävitamine, kommunistliku korra aluste elluviimine on nüüd maailma ajaloos alanud uue ajastu sisuks.»¹

1917. aasta oktoobrist on möödunud veidi üle poole sajandi. Inimkonna ajaloos ei ole see pikk aeg. Kuid millised tohutud

¹ V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 358.

muutused on selle aja jooksul maakeral toimunud! Tekkis ja areneb *sotsialistlik maailmasüsteem*, mis koosneb 14 riigist ja hõlmab üle 1,2 miljardi inimese. Sotsialism avaldab innustavat mõju kogu maailmale, näidates teed vabanemisele imperialismist ja soodustades ühiskondliku progressi kiirenemist.

Revolutsioonilise võitluse ja kogu imperialismivastase liikumise võimsaks jõuks on *rahvusvaheline töölisklass*. Töölisklassi suured lahingud kapitalistlikes maades õnnestavad monopolide võimu, suurendavad kapitalistliku ühiskonna ebastabiilsust ja vastuolusid.

Suurt edu on saavutanud *rahvuslik vabadusliikumine*. Koloniaalimpeeriumide varemeil on tekkinud üle 70 rahvusriigi, mis on kätte võitnud poliitilise sõltumatuse.

Kaasaja põhiline vastuolu — vastuolu sotsialismi ja kapitalismi vahel süveneb veelgi. Kõigis ühiskonnaelu valdkondades toimub progressi jõudude leppimatu võitlus reaktsiooni jõudude vastu. Imperialism satub üha suuremasse konflikti töörahva põhiliste huvidega. Imperialism rõhub ikka veel paljusid rahvaid ning ohustab pidevalt rahu ja sotsiaalset progressi.

Kapitalism on viimane ekspluataatorlik kord. Selle hukkimise paratamatus on kapitalistliku süsteemi enda ületamatute vastuolude ja põhiliste pahede seaduspärane tulemus. Uusim aeg langeb ühte *kapitalismi* kui ühiskondliku süsteemi *üldkriisiga*, mis viib kapitalistliku korra hukkimisele kogu maailma ulatuses. Selle kriisi alguseks oli Oktoobrirevolutsioon, kuid ette valmistas seda kriisi kogu eelnenud areng. Kapitalismi üldkriis hõlmab kapitalistliku ühiskonna elu kõiki külgi: majandust, poliitikat, ideoloogiat, kultuuri ja rahvusvahelisi suhteid.

Kapitalismi üldkriisi põhilisteks joonteks on:

— maailma lõhenemine kaheks süsteemiks — sotsialistlikuks ja kapitalistlikuks, üha uute riikide väljalangemine kapitalistlikust süsteemist sotsialistlike revolutsioonide tulemusena;

— koloniaalsüsteemi kriis, lagunemine ja kokkuvarisemine;

— majandusliku arengu ebaühtluse suurenemine, majanduse stabiilsuse vähenemine, tööstuse tootmisaparaadi alakoormatus, majanduse militariseerimise kasv kui vahend kapitalistliku tootmise elavdamiseks;

— monopolide jõu ühendamine riigi jõuga ühtseks mehhanismiks, riiklik-monopolistliku reguleerimise kasutamine suurrakendamisega, võimu säilitamise eesmärgil ning teaduse ja tehnika progressi saavutuste rakendamise kasumite suurendamiseks ja töötajate ekspluateerimise tugevdamiseks;

— vastuolude süvenemine töö ja kapitali vahel, klassivõitluse tugevnemine, millega seoses monopolistlik kodanlus hülgab sageli kodanliku demokraatia ja läheb üle terroristlikele, fašistlikele ja poolfašistlikele juhtimismeetoditele;

— kodanliku ideoloogia ja kultuuri kriis;

— imperialistlike riikide kasvav agressiivsus, kursis vahelesegamisele teiste riikide siseasjadesse, püüde jõuga maha suruda rahvaste vabadusliikumist.

Kapitalismi üldkriis on oma arengus läbi teinud mitu etappi.

Esimene etapp algas Oktoobrirevolutsiooni võiduga. Selle etapi põhisisuks oli maailma esimese sotsialistliku riigi — NSV Liidu võitlus kogu kapitalistliku maailmasüsteemi vastu. Paljudes kapitalistlikes maades toimus revolutsioonilise liikumise võimas tõus. Klassilahingute käigus loodi kommunistlikke parteisid. Mõnedes maades kehtestas suurkodanlus proletariaadi väljaastumiste mahasurumiseks fašistliku režiimi. Märksa süvenesid kapitalistliku majanduse vastuolud. Algas imperialismi koloniaalsüsteemi kriis.

Teine etapp algas Teise maailmasõja käigus. Mitmetes Euroopa ja Aasia maades võitsid rahvademokraatlikud ning sotsialistlikud revolutsioonid. Selle etapi peamine iseärasus ja omapärane joon on see, et sotsialism väljus ühe maa piiridest ning muutus maailmasüsteemiks. Rahvusliku vabadusvõitluse löökide all algas koloniaalsüsteemi lagunemine. Imperialismi võimutsemise sfääri ahenemisega teravnesid tema põhilised vastuolud veelgi.

Kapitalismi üldkriisi *kolmas etapp* algas 1950-ndate aastate teisel poolel ja kestab senini. Erinevalt eelnenud etappidest ei tekkinud kolmas etapp seoses maailmasõjaga. Kolmanda etapi tähtsaimaks iseloomulikuks jooneks on imperialismi edasine nõrgenemine ja sotsialistliku maailmasüsteemi tugevnemine, mis muutub üha enam inimühiskonna arenemise otsustavaks teguriks. Jõuab lõpule koloniaalrõhumise süsteemi täielik likvideerimine.

Kaasaegne imperialism elab üle tagasipöördumatut allakäigu protsessi ning püüab kõikvõimalike vahenditega nõrgestada sotsialismi positsioone, maha suruda rahvaste vabadusliikumist. Imperialism kohandub kahe süsteemi vahelise võitluse tingimustega, lootes niimoodi kindlustada oma olukorda. Ent monopolide ülevõim, nende kasvav agressiivsus teravdab kõiki imperialismi endisi vastuolusid ning kutsub esile isegi uusi. Ikka suuremaks muutub antagonism rahvuse rõhuva enamiku ja finantsoligarhia huvide vahel.

«Imperialism on jõuetu tagasi võitma kaotatud ajaloolist initsiatiivi, nüüdisaja maailma arenemist tagasiteele juhtima. Inimkonna arenemise magistraaltee määravad sotsialistlik maailmasüsteem, rahvusvaheline töölisklass ja kõik revolutsioonijõud.»¹

Marksistlik-leninlik ajalooteadus on võtnud uusima aja perioodiseerimise aluseks kapitalismi üldkriisi perioodiseerimise. Uusima ajaloo tundmaõppimine aitab õigesti mõista inimühiskonna arenemise seaduspärasusi nüüdisajal ja määrata kindlaks oma koht elu ümberkujundamises meie planeedil.

¹ «Kommunistlike ja töölisparteide rahvusvaheline nõupidamine. Dokumendid ja materjalid», Tallinn, 1969, lk. 256.

KAPITALISTLIK MAAILM KAPITALISMI ÜLDKRIISI ESIMESEL ETAPIL.

I PEATÜKK.

REVOLUTSIONILISE LIIKUMISE TÕUS KAPITALISTLIKES MAADES NING RAHVUSLIKU VABADUSLIIKUMISE KASV ASUMAADES JA SÕLTUVATES MAADES PÄRAST SUURT SOTSIALISTLIKKU OKTOOBRIREVOLUTSIONI VERSAILLES' SÜSTEEM

§ 1. 1918. AASTA NOVEMBRIREVOLUTSION SAKSAMAAAL.

Millised olid Saksa keisririigi majandusliku ja poliitilise arenemise iseärasused XIX sajandi lõpus ja XX sajandi alguses (vt. «Uusaeg», II osa. Õpik keskkooli IX klassile. Tallinn, 1968¹, § 5, lk. 29—32; § 6, lk. 32—37)? Tuletage meelde faktid, mis annavad tunnistust revolutsioonilise liikumise kasvust Saksamaal pärast Oktoobrirevolutsiooni («Uusaeg», § 45, lk. 242—244). Mida teate «Spartakuse» rühma tegevusest Esimese maailmasõja ajal («Uusaeg», § 44, lk. 233—234)?

Saksamaa revolutsiooni eelõhtul.

Saksa monopolistlik kodanlus ja Preisi junkrud päätsid valla maailmasõja ja tõukasid saksa rahva rahvusliku katastroofi kuristikku. Sõda läks saksa rahvale kalliks maksma: kaks miljonit tapetut ning mitu miljonit vigastatud ja teadmata kaduma jäänut. Riigis valitses nälg ja möllasid epideemiad. Pidevalt kasvas rahvahulkade rahulolematumus, mille oli esile kutsunud pikaleveninud sõda. Lähenes revolutsiooniline plahvatus.

¹ Edaspidi «Uusaeg».

Oktoobrirevolutsioon näitas selgelt, kuidas tuleb teha lõpp imperialistlikule sõjale. Lenini radiogramm «Kõigile, kõigile!», milles teatati nõukogude võimu väljakuulutamisest ja tehti ettepanek sõlmida demokraatlik rahu, innustas saksa töörahvast võitlusele. Sõjavastased väljaastumised tugevnesid rinnetel saadud kaotuste mõjul. Saksamaa jaoks ennenägematu ulatuse võttis streigiliikumine. Revolutsioonilised ideed tungisid ka sõjaväkke. Idarindel algas Saksa ja Vene sõdurite vennastumine.

Venemaa proletariaat andis saksa töölistele eeskuju, kuidas kätte võita poliitiline võim. Bolševike loosungi «Kogu võim nõukogudele!» võtsid üle «Spartakuse» rühm ja tööliste eesrindlik osa. Töörahvast ootas põhjalikke muudatusi. Ta nõudis viivitamatut rahu sõlmimist ja monarhia likvideerimist. 1918. aasta novembriks oli riigis küpsenud revolutsiooniline situatsioon.

*Sõda tugevdas revolutsiooni objektiivseid eeldusi ja juhtis rahvahulgas otseselt revolutsiooni juurde. Kuid sotsialistlikuks revolutsiooniks olid vajalikud mitte ainult objektiivsed, vaid ka subjektiivsed eeldused.*¹ Samal ajal seisid maa ees ülesanded, mida ei olnud lahendanud 1848.—1849. aasta kodanlik-demokraatlik revolutsioon. Proletariaat võib täita revolutsiooni hegemooni osa vaid sel tingimusel, kui ta on küllaldaselt teadlik, kui on olemas marksistlik partei, mis on võimeline viima töörahva rünnakule kapitalismi vastu. Niisugust parteid tol hetkel Saksamaal ei olnud. Suurem osa tööliklassist oli veel oportunisti mõju all. Parempoolsete sotsiaaldemokraatide liidrite (Eberti ja Scheidemanni) jõupingutused olid suunatud monarhistliku korra päästmisele. Ega siis asjata polnud neil osa tööliste seas «keiserlike sotsialistide» ja «sõja venitajate» vilets kuulsus.

Saksamaa Sõltumatu Sotsiaaldemokraatlik Partei ei vastanud samuti nõudmistele, mida esitatakse proletariaadi revolutsioonilisele avangardile. Ta tekkis 1917. aasta kevadel sotsiaaldemokraatliku partei lõhenemise tulemusena. Tsentristid (Kautsky, Haase jt.) löid lahku parempoolsetest sotsiaaldemokraatidest ja nii tekkis mulje, et neil pole midagi ühist šovinistidega. Saksamaa Sõltumatu Sotsiaaldemokraatliku Partei loomine pidurdas tööliste revolutsioonilise teadlikkuse kasvu, takistas nende üleminekut pahempoolsete poole. Eesrindlike tööliste põhimass astus Saksamaa Sõltumatusse Sotsiaaldemokraatlikku Parteisse. Sinna läks üle ligikaudu kolmandik vana sotsiaaldemokraatliku partei liikmetest. Ekslikult pidasid nad Saksamaa Sõltumatut Sotsiaaldemokraatlikku Parteid uueks revolutsiooniliseks parteiks. Sangarliku põrandaaluse «Spartakuse» rühma liitumine Saksamaa Sõltumatu Sotsiaaldemokraatliku Parteiga viis töölisi veelgi rohkem eksiteele.

¹ Vt. «Uusaeg», § 40, lk. 206—210.

Novembrirevolutsiooni algus.

Revolutsioon algas meremeeste ülestõusust **Kielis**. Ajendiks oli laevastikule antud käsk minna avamerele ja anda otsustav lahing Inglise laevastikule. Madrused keeldusid täitmast seda käsku, millega neid saadeti vastu mõttetule hukkamisele. 3. novembril **1918. aastal** puhkes laevadel ülestõus. Kieli töölised kuulutasid ülestõusnute toetuseks välja üldstreigi. Linnas loodi tööliste ja soldatite nõukogu. Revolutsioon levis kiiresti üle kogu Saksamaa. Kuninglike ja vürstlike dünastiate võim likvideeriti kõikjal, loodi tööliste ja soldatite nõukogud.

«Spartakuse» ja vasakpoolsete sõltumatute üleskutsel alustasid **Berliini** töölised **9. novembril** üldstreiki. Relvastatud töölised vallutasid koos nendega ühinenud sõduritega valitsusasutused. Keiser Wilhelm II kukutati ja ta põgenes Hollandisse. 9. novembri päeval esines keisrilossi rõdult kõnega K. Liebknecht, kes vabastati vanglast juba 1918. aasta oktoobris. Ta kutsus saksa töölisi üles sotsialistlikule revolutsioonile.

Järgmisel päeval moodustasid parempoolsed sotsiaaldemokraadid koos Saksamaa Sõltumatu Sotsiaaldemokraatliku Partei parempoolsete liidritega uue valitsuse — Rahvavolinike Nõukogu. Neil õnnestus haarata enda kätte juhtimine Rahvavolinike Nõukogus ja kohalikes nõukogudes, sest töölised olid veendunud, et monarhia kukutamine, nõukogude moodustamine ja üldise valimisõiguse väljakuulutamise ongi tee sotsialismile. Hästi korraldatud partei- ja ametiühinguaparaadi abil suutsid parempoolsed sotsiaaldemokraadid allutada rahvahulgald oma mõjule. Selles töös kogenud sotsiaalšovinistid **Ebert** ja **Scheidemann** hakkasid etendama peaosa Rahvavolinike Nõukogus, mis kuulutas end «sotsialistlikuks» valitsuseks. Nad vihkasid revolutsiooni ning olid valmis seda kähistama.

Vandenõu revolutsiooni vastu.

Sotsiaaldemokraatlikud võimumehed säilitasid kogu vana riigiaparaadi. Rahva eest salajas pidas Ebert otseliini kaudu läbirääkimisi Saksa armee ülemjuhataste peakorteriga ühisest «võitlusest revolutsiooni ja bolševismi vastu». Berliini lähisteles koondati sõjaväeosasid, mida oli tugevdatud ohvitseride ja allohvitseridega. Reformistlike ametiühingute liidrite ja monopolistlike ringkondade esindajate vahel sõlmiti kokkulepe koostöö kohta. Ametiühingute liidrid võtsid endale kohustuse lõpetada klassivõitlus. Sotsiaaldemokraatlikud juhid keeldusid vastu võtmast abi toiduainete näol, mida Berliini proletariaadile pakkus V. I. Lenin. Sotsiaaldemokraadid astusid samme antibolševistliku bloki loomiseks koos Ameerika Ühendriikide ja Antandi riikidega.

Kõrvuti vanade võimuorganite säilimisega tekkisid kohalikud tööliste ja soldatite nõukogud — uue, tõeliselt rahvaliku riigi võimu võrsed. Nad hoolitsesid elanikkonna varustamise eest toiduainetega, organiseerisid transpordi tööd ja piirasid spekulantidest majaomanike võimutsemist.

Parempoolsete sotsiaaldemokraatide ähmased lubadused sotsiaalseerida tööstus ei võinud rahuldada rahvahulki, kes kannatasid suure puuduse ja nälja käes. Novembri lõpust alates veeres üle paljude Saksamaa piirkondade streikide laine. Töötajad nõudsid palga tõstmist, 8-tunnise tööpäeva kiiret kehtestamist ja töölis-kontrolli sisseseedmist tootmise üle.

1918. aasta detsembri keskel toimus Berliinis ülesaksamaaline nõukogude kongress. Kongressi avamise päeval korraldas 250 000 Berliini töelist spartakuslaste juhtimisel demonstratsiooni. Demonstrandid nõudsid, et kogu võim antaks üle tööliste ja soldatite nõukogudele. Kuid ülesaksamaaline nõukogude kongress, kus enamus kuulus parempoolsetele sotsiaaldemokraatidele, lükkas Berliini tööliste nõudmise tagasi.

Kongress andis kogu seadusandliku ja täidesaatva võimu Rahvavolinike Nõukogu kätte ning hääletas Asutava Rahvuskogu kokkukutsumise poolt. Nii õnnestus sotsiaaldemokraatia kontrerevolutsioonilistel liidritel tõkestada võimu üleminekut töölistklassi kätte. Kodanliku Asutava Rahvuskogu kokkukutsumine tagas imperialistide poliitilise ülevõimu säilimise parlamentaarses vormis.

Saksamaa Kommunistliku Partei loomine.

Sõltumatute parempoolsed liidrid näitasid revolutsiooni käigus, et nad on kontrerevolutsiooni käsilased. Spartakuslaste edasine viibimine nendega ühes parteis osutus võimatuks. **30. detsembril 1918. aastal** avati Berliinis *Saksamaa Kommunistliku Partei* asutamiskongress. Pealinna ja teiste linnade spartakuslaste kõrval võtsid sellest osa Ruhri piirkonna, Breemeni, Hamburgi ja teiste kohtade revolutsiooniliste rühmade esindajad.

R. Luxemburgi ettekande alusel vastuvõetud programm nägi ette teostada Saksamaal sotsialistlik revolutsioon, kehtestada proletariaadi diktatuur ja toetada esimest sotsialistlikku riiki — Nõukogude Vabariiki Venemaal. R. Luxemburg märkis, et saksa proletarlastel on oma praeguse revolutsiooni algtõed «võtnud venelastelt: tööliste ja soldatite nõukogud!... Vene revolutsioon andis ülemaailmse revolutsiooni esimesed loosungid!». Õigete seisukohtade kõrval oli programmis ka vigu. Programm ei esitanud konkreetseid nõudeid talurahva kaasatõmbamiseks revolutsiooni, näiteks nõuet anda mõisnikelt äravõetud maa kehvikutele ja sulastele. Hoolimata R. Luxemburgi ja K. Liebknechti ägedast

vastupanust, hääletas suurem osa delegaate Rahvuskogu valimiste boikoteerimise poolt. Selles väärast otsuses avaldus kodanlikku parlamentarismi vihkavate noorte revolutsionääride kogenematus.

Asutamiskongress rajas vundamenti saksa proletariaadi marksistlik-leninlikule parteile. *Saksamaa Kommunistliku Partei loomine oli pöördepunktiks Saksamaa ja saksa töölisliikumise ajaloos. Ühtlasi oli see suure rahvusvahelise tähtsusega sündmus, mis soodustas kommunistlike parteide tekkimist teistes maades.*

Arveteõindamine saksa proletariaadi avangardiga.

Kontrerevolutsiooniline valitsus, kes oli saanud nõukogude kongressilt piiramatud volitused, otsustas õiendada arved kommunistidega, kuni nende partei on veel nõrk. Sel eesmärgil kõrvaldas valitsus 1919. aasta jaanuari algul oma kohalt Berliini politsei-presidendi (politseiülema), kes oli tööliste seas populaarne pahempoolne sõltumatu, ning provotseeris sellega Berliini proletariaadi enneaegse relvastatud ülestõusu.

Valitsusliikmete ühel nõupidamisel kõrgemate ohvitseridega nõudis parempoolne sotsiaaldemokraat Noske, et tööliste vastu rakendataks energilisi abinõusid. Keegi kohalolijaist ütles talle: «Võtke see asi siis enda peale!» — «Olgu pealegi,» vastas Noske, «keegi peab ju olema verekoer.» Noske juhtimisel vallutasid kuuli- ja miinipildujate ning suurtükidega relvastatud kontrerevolutsioonilised jõugud linna need rajoonid, kus ülestõusnud olid end kindlustanud. Ülestõusust osavõtjad lasti kohapeal ilma kohtu ja juurdluseta maha.

Kontrerevolutsionäärid pidasid jahti kõigile Saksamaa Kommunistliku Partei aktiivsetele tegelastele. End valitsuse nuhkide eest varjates jätkasid K. Liebknecht ja R. Luxemburg partei ajalehe «Rote Fahne» («Punalipp») toimetamist. K. Liebknecht kirjutas: «Meie laev purjetab mehiselt ja uhkelt oma kursil kavandatud eesmärgi poole. Ja kas meie oleme sel ajal, kui õnnestub eesmärgile jõuda, elus või mitte, pole oluline: meie programm jääb elama, ta muutub vabastatud inimkonna maailmas valitsevaks. Kõige kiuste!» Need ettenägelikud sõnad on tulvil sügavat usku kommunismi võidusse. 15. jaanuaril nuhiti K. Liebknecht ja R. Luxemburg välja, neid mõnitati ja nad tapeti metsikult. Parempoolsete sotsiaaldemokraatide liidreid ägedasti süüdistades saksa proletariaadi juhtidega arveteõindamises, kirjutas V. I. Lenin: «Ei leidu sõnu selle timukatöö kogu jõleduse ja nurjatuse väljendamiseks, millega said hakkama quasi-sotsialistid.»¹

Noske jõukudel õnnestus purustada töölised ka Reini—Vestfaali piirkonnas, Breemenis ja teistes linnades.

¹ V. I. Lenin, Teosed, 28. kd., lk. 405.

Novembrirevolutsiooni iseloom.

Novembrirevolutsioon oli saksa töölisklassi esimene revolutsioon Saksa imperialismi ja militarismi vastu. Sotsialistliku revolutsiooni sotsiaalsed ja majanduslikud eeldused olid Saksa keisririigis olemas, kuid klassivõitluse konkreetsed tingimused (subjektiivsete eelduste ebaküpsus) ei võimaldanud lahendada peaülesannet — kukutada Saksa imperialism.

Oma iseloomult oli Novembrirevolutsioon kodanlik-demokraatlik revolutsioon. Kuid ka selle revolutsiooni ülesandeid ei lahendatud lõpuni. Saksamaal säilis mõisnike maaomanus. Junkrud säilitasid oma mõjuvõimsa positsiooni riigiaparatis.

Teatud määral teostati revolutsioon proletaarsete vahendite ja meetoditega. Tööliste algatusel loodi nõukogud kui revolutsioonilise võimu organite algmed; proletariaat võttis aktiivselt osa poliitilistest streikidest, relvastatud väljaastumistest ning soodustas sellega revolutsiooni arenemist. See andis töölisklassile võimaluse saavutada märkimisväärseid võite. Riigis likvideeriti junkurlik-monarhistlik režiim. Rahvas võitis kätte demokraatlikud õigused ja vabadused, sealhulgas üldise valimisõiguse, tagades niiviisi endale soodsamad tingimused edasiseks võitluseks Saksa imperialismi ja militarismi vastu. Kuid seetõttu, et sotsiaaldemokraatlikud liidrid ja Saksamaa Sõltumatu Sotsiaaldemokraatliku Partei parempoolsed juhid osutusid reeturiteks ning revolutsiooni alguses puudus uut tüüpi revolutsiooniline proletaarne partei, tabas saksa töölisklassi kaotus.

Baieri Nõukogude Vabariik.

Saksamaa proletariaadi kaitselahingud 1919. aasta esimesel poolel takistasid kontrrevolutsioonilistel jõududel revolutsiooni võitude täielikku likvideerimist. Selle perioodi kõige suuremaks väljaastumiseks oli nõukogude vabariigi väljakuulutamise revolutsiooniliste tööliste poolt **Baieris** 13. aprillil 1919. aastal. Nõukogude valitsuse etteotsa asus Baieri kommunistide juht Eugen Leviné. V. I. Lenin tervitas Baieri Nõukogude Vabariigi väljakuulutamist.

Revolutsiooniline valitsus asus natsionaliseerima tööstust ja panku, rajas 40 000-mehelise Punaarmee ja võttis kodanluselt relvad. Kuid nõukogude võim ei kehtinud Baieris kaua. 1. mail tungisid Noske valgekaartlikud jõugud Münchenisse. Mitu päeva kestsid ägedad tänavalahingud, mille käigus hukkus üle tuhande Baieri revolutsionääri. Saamata toetust väljastpoolt, vabariik hukkus, vaatamata tööliste kangelaslikkusele.

Vangistatud E. Leviné jätkas revolutsiooniürituse ja selle eest võitlejate kaitsmist ka timukate kohtu ees. Ta ütles: «Meie, kommunistid, oleme alati surmale võlgu. Ma mõistan seda suurepäraselt. Ma ei tea, kas te pikendate veel minu võla tähtaega või pean ma ümber asuma Karl Liebknechti ja Rosa Luxemburgi juurde, igatahes võtan ma teie kohtuotsuse vastu kindlana eneses ja sisesmiselt tugevana.» Timukad hukkasid E. Leviné 5. juunil 1919. aastal.

Weimari konstitutsioon.

1919. aasta suvel tuli oma koosseisult kodanlik Asutav Kogu kokku Weimari linnas ja võttis vastu konstitutsiooni. Saksamaa kuulutati kodanlik-demokraatlikuks vabariigiks. Konstitutsioon deklareeris sõna-, koosolekute, ühingute ja trükivabadust ning üldist ja võrdset valimisõigust. Weimari konstitutsioon andis vabariigi presidendile erakordselt suured volitused. Konstitutsiooni 48. paragrahv nägi ette, et «ühiskondliku julgeoleku rikumise korral» on presidendil õigus valitseda maad erakorraliste dekreetide abil, toetudes relvastatud jõule.

*

Revolutsioonilised sündmused Saksamaal 1918.—1919. aastal olid esimene suurim imperialismivastane liikumine Euroopas pärast Oktoobrirevolutsiooni Venemaal. Nad soodustasid kapitalismi üldkriisi süvenemist. Saksamaa proletariaadi kangelaslik võitlus revolutsioneeris teisi Euroopa maid ja aitas kaasa nõukogude võimu kindlustumisele Venemaal. Saksa keisririigi krahk kergendas röövelliku Bresti rahu likvideerimist ja takistas Saksa imperialismi edasist osavõttu Nõukogude-vastasest interventsioonist.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Missugused sotsialistliku revolutsiooni objektiivsed eeldused olid olemas Saksamaal 1918. aasta novembriks?
2. Näidake, et sotsialistliku revolutsiooni subjektiivsed eeldused ei olnud Saksamaal piisavalt küpsed.
3. Milliste vahendite ja meetoditega teostati Novembrirevolutsioon? Esitage fakte, mis kinnitavad teie järeldust.
4. Võrrelge parempoolsete sotsiaaldemokraatide osa Saksa revolutsioonis menševike positsiooniga 1917. aasta revolutsioonisündmustes.

§ 2. UNGARI NÕUKOGUDE VABARIIK.

Tuletage meelde rahvahulkade väljaastumisi Austria-Ungaris Oktoobrirevolutsiooni mõjul («Usaeg», § 45, lk. 242—243).

Kodanlik-demokraatlik revolutsioon 1918. aasta oktoobris.

Esimese maailmasõja aastail võtsid sotsiaalsed ja rahvuslikud vastuolud Austria-Ungaris erakordselt terava kuju. Selles «lap-pidest impeeriumis» toimus 1918. aastal kodanlik-demokraatlik revolutsioon. Habsburgide impeeriumi varemil loodi sõltumatud kodanlikud riigid: Austria, Ungari, Tšehhoslovakkia ja Jugoslaavia.

Eriti tormiliselt arenesid sündmused Ungaris. 30. oktoobril 1918. aastal algas **Budapestis** ülestõus. Töölised ja üliõpilased tulid tänavatele. Demonstrandid hüüdsid loosungeid: «Elagu sõltumatu demokraatlik Ungari!», «Maha krahvid!», «Surm klassivõimule!». Töölise väljaastumist toetasid sõdurid. Ööl vastu 31. oktoobrit hõivasid ülestõusnud kõik pealinna tähtsad strateegilised punktid.

Riigis loodi tööliste, talupoegade ja soldatite saadikute nõukogud. Kuid nii nagu Saksamaal, sattusid nõukogud ka Ungaris parempoolsete sotsiaaldemokraatide mõju alla. Sotsiaaldemokraatlike liidrite oportunistlik andis liberaalsele kodanlusele võimaluse ära kasutada rahva võitu oma huvideks. Ungaris loodi koalitsiooni-valitsus, mille koosseisu läksid peale liberaalide ka parempoolsed sotsiaaldemokraadid. Rahvamasside survele kuulutas see kodanlik valitsus Ungari vabariigiks. Valitsus ei rakendanud otsustavaid abinõusid tööliste ja talupoegade olukorra parandamiseks. Paljud ettevõtted seisid. Elanikkond nälgis. Rahulolematud töölised ja sõdurid korraldasid tööstuskeskustes valitsusvastaseid demonstratsioone. Kehviktalupojad hakkasid mõisnikelt maad ära võtma.

Ungari Kommunistliku Partei loomine.

Terava klassivõitluse olukorras loodi 1918. aasta novembris *Ungari Kommunistlik Partei*. Sellesse kuulusid revolutsioonärid: endised sõjavangid, kes olid tagasi pöördunud Nõukogude Venemaalt, ja pahempoolsed sotsialistid. Partei organiseerimises etendasid silmapaistvat osa Béla Kun ja Tibor Szamuely. Venemaal asudes võitlesid nad kangelaslikult nõukogude võimu eest.

Ungari internatsionalistide rühma Venemaal juhtis Béla Kun (1886—1939). Noormehena uuris ta Marxi ja Engelsi töid. Nende mõjul astus ta Sotsiaaldemokraatlikku Parteisse. 1914. aastal Béla Kun mobiliseeriti ja 1916. aastal, mil ta asus sõjavangide laagris Tomskis, läi ta sidemed pörandaaluse bolševistliku

¹ V. I. Lenin, Teosed, 29. kd., lk. 218.

1. Austria-Ungari lagunemine.

organisatsiooniga. 1917. aasta lõpus saabus Béla Kun internatsionalistide salga esindajana Petrogradi. Smolnõis kohtus ta V. I. Leniniga. «Ma tundsin seltsimees Béla Kun'i hästi juba siis,» ütles Lenin hiljem, «kui ta oli sõjavangina Venemaal ja käis mitmel korral minuga vestlemas kommunismi ja kommunistliku revolutsiooni teemadel.»¹

Just tol ajal kujunes Béla Kunil leninismi mõjul lõplikult välja revolutsiooniline maailmavaade. Oktoobrirevolutsioon oli kooliks ka paljudele teistele ungari revolutsionääridele.

Kommunistliku partei loomine tugevdas ungari rahva revolutsioonilist võitlust ning oli uue etapi alguseks tema ajaloos. Mõistes, et kapitalism on Ungaris oma hukkumiseks küps, võtsid kommunistid kursi kodanlik-demokraatliku revolutsiooni ülekasvamisele sotsialistlikuks revolutsiooniks. Nad nõudsid töölistkontrolli sisseseadmist ettevõtetes, mõisnike ja kirikute maade konfiskeerimist ja tasuta üleandmist talupoegadele ning rahva relvastamist võitluseks kontrrevolutsiooni vastu.

1919. aasta proletaarne revolutsioon.

Kommunistide juhtimisel sagenes ettevõtete hõivamine tööliste poolt ning mõisnike ja kirikute maade ülevõtmine sulaste ja küla-kehvikute poolt. Rahvahulkade väljaastumised lõppesid tihti relvastatud kokkupõrgetega sandarmite ja sõjaväeosadega.

Rahva seas populaarseks saanud kommunistlikud ideed avaldasid revolutsioneerivat mõju pahempoolsetele sotsiaaldemokraatidele, kes üha sagedamini esinesid nõukogudes ja ametiühingutes koos kommunistidega. Tööraha revolutsiooniline otsustavus kohutas ungari reaktsoonääre. Parempoolsete sotsiaaldemokraatide otsesel osavõtul hakati ohjeldamatult taga kiusama Kommunistlikku Parteid. 1919. aasta veebruaris pani politsei Budapestis toime hulgaliselt arreteerimisi. Peaaegu kõik Kommunistliku Partei Keskkomitee koosseisu kuuluvad inimesed heideti vanglasse. Kuid võitlus sotsialistliku revolutsiooni eest jätkus, seda juhtisid põranda alla läinud kommunistid.

1919. aasta märtsis nõudis Antant, et Ungari valitsus nõustuks suure osa Ungari territooriumi okupeerimisega Rumeenia ja Tšehhoslovakkia vägede poolt. Valitsus kõhkles ega osanud tagasi lükata seda jultunud nõudmist ning see kutsus esile rahva tormilise pahameele. Kodanlik valitsus oli sunnitud minema erru ja andma võimu üle sotsiaaldemokraatidele.

Parempoolsed sotsiaaldemokraadid ei suutnud kujundada üheparteilist valitsust. Nende mõju töölistele kahanes järsult. Rahvahulkade survele astusid sotsiaaldemokraadid läbirääkimistesse kommunistidega parteide ühendamisest ja nõukogude valitsuse moodustamise üle. Nende juhitud vanglasse, kus nad kohtusid Béla Kuni ja teiste Kommunistliku Partei tegelastega. Nii toimuski kokkuleppe allkirjutamine vanglatrellide taga. Sotsiaaldemokraadid olid sunnitud vastu võtma mitmed kommunistide nõudmised. Peamiseks neist oli proletariaadi diktatuuri möödapääsmatuse tunnustamine ja Ungari kuulutamine nõukogude vabariigiks.

Järgmisel päeval, **21. märtsil 1919. aastal** moodustati mõlema partei esindajatest nõukogude valitsus. Tänu sellele, et oli saavutatud tööliklassi ühtsus võitluses nõukogude võimu eest, toimus proletaarne revolutsioon Ungaris rahulikult teel, ilma relvastatud ülestõusuta. Riigis kehtestati proletariaadi diktatuur.

Ungari Nõukogude Vabariik.

Ungari Nõukogude valitsuse üheks esimeseks aktiks oli sõbralike suhete sisseseadmine Nõukogude Venemaaga. Valitsus nationaliseeris tööstuse, pangad ja raudteed. Töölistest loodi Punarmee salku. Kogu maal kehtestati 8-tunnine tööpäev, tõsteti töötasu. Paranesid proletariaadi korteritingimused. Ainuüksi Budapestis kolis üle 30 000 perekonna keldritest ja hüttidest rikaste

majadesse ning korteritesse. Kõik õppeasutused allutati riigi juhtimisele. Võeti vastu määrus kuni 14-aastaste laste kohustusliku tasuta alghariduse kohta.

Noor Ungari Kommunistlik Partei ei omanud tol ajal veel küllaldaselt poliitilisi kogemusi. Ta tegi vea, mis sai saatuslikuks sündmuste edasisele käigule. Kommunistide nõusolek ühineda sotsiaaldemokraatidega oli iseenesest õige samm: nii saavutati töölisklassi ühtsus. *Ent ühinemine toimus, ilma et oleks saavutatud ühtsus marksismi-leninismi alusel, mitte oportunistide ideelise purustamise ja partei puhastamise teel reformistidest, vaid kahe töölispartei mehaanilise ühinemise teel.*

Ühinenud parteisse kuulus peale sotsiaaldemokraatide, kes tunnustasid proletariaadi diktatuuri oma veendumuste poolest ja kaitsesid revolutsioonilise sotsialismi üritust lõpuni, ka palju kõhklejaid, kes ei tunnistanud revolutsioonilisi printsiipe. Sedamööda kuidas halvenes vabariigi sõjaline olukord, kaldusid viimased üha rohkem Antandi ees kapituleerumise poole. Kõige suuremat ohtu revolutsioonile kujutasid endast reformistlikud liidrid. Nad läksid välja ühinemisele eesmärgiga lahustada Kommunistlik Partei Sotsiaaldemokraatlikus Parteis. Ühinenud parteis õnnestus neil enda kätte haarata mitmed võtmepositsioonid.

Kommunistid tegid ka teise vea. Mõisnike maa natsionaliseeriti ning anti üle riiklikele majanditele ja tootmiskooperatiividele. Talupojad ei saanud maad endale päriks. See sünnitas maarahvas umbusku ja isegi vaenulikku suhtumist nõukogude valitsusse. Seega ei suutnud töölisklass luua kindlat liitu töötava talurahvaga ning otsustaval momendil ei astunud talurahvas välja nõukogude vabariigi kaitseks.

Inglise, prantsuse ja ameerika imperialistid kiirustasid noort vabariiki kägistama. Ungarisse paisati Jugoslaavia, Tšehhoslovakkia ja Rumeenia väed ning Prantsuse koloniaalarmee väeosad.

Üldmobilisatsiooni alusel haarasid ungari töölised nagu üks mees relvad. Töölispolgud andsid interventidele korduvalt vastu lööke, läksid üle pealetungile ja tõrjusid vaenlase Ungari piiridest eemale. Kuid kindralstaapi ja Punaarmee üksikutesse väeosadesse pugenud kontrrevolutsiooniliste ohvitseride reeturlikkus ning imperialistliku reaktsiooni ühendatud jõudude arvuline ülekaal tingisid Ungari nõukogude vägede kaotuse. Raske olukord kodusõja rinnetel Venemaal ei andnud võimalust Vene Punaarmeele appi tulla proletaarsetele revolutsioonile Ungaris.

Ümberpiiratuna kõigist külgedest imperialistlike armeedega, hukkus **1. augustil 1919. aastal** Ungari Nõukogude Vabariik, mis oli eksisteerinud 133 päeva. Reeturlikku osa etendasid sotsiaaldemokraatia oportunistlikud liidrid. Nad saavutasid nõukogude valitsuse tagandamise ja avasid tee kontrrevolutsioonile. Riigis kehtestati admiral Horthy verine diktatuur. Üle 5000 ungari revolutsionääri tapeti ilma kohtuotsuseta.

Ungari Nõukogude Vabariigi tähtsus.

Ungari Nõukogude Vabariigi sangarlik võitlus rikastas ungari ja rahvusvahelist töölisliikumist väärtuslike kogemustega. *Leidis kinnitust Lenini järeltule, et soodsates tingimustes võib proletariaat tulla võimule ka ilma relvastatud ülestõusuta.*

Sotsialistliku revolutsiooni rahulik võit osutus võimalikuks tingimustes, mil kodanluse juhtivad ringkonnad olid võimetud andma vastulööki Antandi vastuvõetamatutele territoriaalsetele nõudmistele, Ungari tööliklass aga näitas end ainsa jõuna, kes võib rahva enda ümber koondada, et viia maa välja kaosest ning organiseerida kodumaa kaitsmist.

Rahvusvaheline proletariaat veendus ka teise Lenini seisukoha õigsuses. Proletariaadi diktatuuri kindlustamiseks on möödapääsmatult vajalik, et juhtiv osa oleks kommunistlikul parteil, kes oleks võitlusvalmis ja autoriteetne rahvahulkades, võimeline manööverdama kiiresti muutuvast olukorras, ning et möödapääsmatult vajalik on ka proletariaadi liit tööitava talurahvaga.

Ungari Nõukogude Vabariik tõestas praktiliselt, et proletariaadi diktatuur ei kujuta endast «spetsiifilist vene nähtust», nagu kinnitasid reformistid, vaid et see on kapitalismilt sotsialismile ülemineku möödapääsmatu tingimus.

Nõukogude Ungari osutas tõsiselt abi Nõukogude Venemaale, sidudes kontrrevolutsiooni märkimisväärseid jõude.

Proletariaadi diktatuuri esimesed kogemused Ungaris jätsid kustumatu jälje ungari töörahva teadvusse ja revolutsioneerisid naabermaade proletariaati. Üritus, mille eest ungari kommunistid ennastsalgavalt võitlesid, võitis veerand sajandit hiljem.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Näidake, et Ungari revolutsiooni subjektiivsed eeldused olid küpsemad kui Novembrirevolutsiooni subjektiivsed eeldused Saksamaal.
2. Missugused tingimused võimaldasid kehtestada proletariaadi diktatuuri Ungaris rahulikult teel?
3. Võrrelge maaküsimuse lahendamist Nõukogude Venemaal ja Nõukogude Ungaris ning leidke, milles oli ungari kommunistide viga.
4. Milliseid kogemusi sai rahvusvaheline kommunistlik liikumine Ungari revolutsioonist?

§ 3. TÖÖLISLIIKUMISE TÕUS INGLISMAAL, PRANTSUSMAAL JA AMEERIKA ÜHENDRIIKIDES. REVOLUTSIOONILISED SÜNDMUSED ITAALIAS 1920. AASTAL.

Revolutsiooniline tõus Inglismaal, Prantsusmaal ja Ameerika Ühendriikides.

Nõukogude Venemaa olemasolu fakt ise avaldas suurt mõju rahvusvahelisele töölisklassile. Teated Venemaalt kutsusid töölises esile revolutsioonilise tõusu. Mõte sellest, et samasugused kapitali vangid nagu nad ise, olid kätte võitnud võimu ja heisanud sotsialismi lipu, innustas võitlema. Rahudekreet ja maadekreet, salajaste kokkulepete avaldamine Nõukogude valitsuse poolt ning nendest kokkulepetest lahtiütlemine avaldasid tohutut mõju. Otseseks vastukajaks Nõukogude Venemaa üleskutsetele seada jalule rahu oli massiline liikumine imperialistliku sõja lõpetamise eest.

Vastuolud töö ja kapitali vahel teravnesid eriti pärast sõja lõppu. Töölised ei olnud rahul äärmiselt kurnava pingelise tööga, madala palga ja toiduainete erakordselt kõrgete hindadega. Sage-nesid streigid, nad olid oma iseloomult võitluslikud, ründavad. 1919. aastal võttis streikidest osa: Ameerika Ühendriikides üle nelja miljoni, Inglismaal kaks ja pool miljonit ning Prantsusmaal ja Itaalias kummaski poolteist miljonit töolist. Streigid tekkisid peamiselt tööliskomiteede (Ameerika Ühendriikides ja Prantsusmaal) ning vabriku- ja tehasevanemate (Inglismaal) algatusel. Vastu ametiühingute oportunistliku juhtkonna tahtmist esitati kõikjal niisuguseid nõudmisi nagu 8-tunnise tööpäeva kehtestamine, palga tõstmine ja ametiühingute sõja-aastail piiratud õiguste taastamine. Osa töölisi (kaevurid Inglismaal, raudteelased Prantsusmaal ja Ameerika Ühendriikides) nõudis kaevanduste ja raudteetranspordi natsionaliseerimist, tööliskontrolli sisseseadmist nende üle.

Kasvas proletariaadi rahvusvaheline solidaarsus, mille ilmekaks avalduseks sai võimas liikumine «Käed eemale Nõukogude Venemaast!». Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja teiste riikide proletariaat keeldus tootmast ja laadimast sõjamaterjale, mis olid määratud maailma esimese tööliste ja talupoegade riigi lämmatamiseks. Sõdurid ja madrused ei tahtnud võidelda Punaarmee vastu.

1. mail 1919. aastal toimus Prantsusmaal poliitiline üldstreik loosungite all: «Armee täielik demobiliseerimine!», «Anneksioonideta rahu!», «Nõukogude-vastase interventsiooni ja kõrgete maksude vastu palgalt!». Üheks suurimaks sündmuseks Inglismaal oli raudteelaste streik 1919. aasta septembris-oktoobris. Töölised

nõudsid palga tõstmist ja Nõukogude-vastase interventsiooni lõpetamist.

Kui kodanlik-mõisniklik Poola tungis kallale Nõukogudemaale, võttis massiline liikumine «Käed eemale Nõukogude Venemaast!» enneolematu ulatuse. Nõukogude Venemaa kaitsemise loosungi all astusid välja miljonid töötavad inimesed kõigil kontinentidel. Inglismaal omandas liikumine «Käed eemale Nõukogude Venemaast!» eriti suure jõu Punaarmee pealetungi ajal Varssavile. Välisminister Curzon saatis Nõukogude valitsusele noodi, mis oli tulvil ähvardusi. Inglismaa juhtivate ringkondade (Lloyd George, Churchill jt.) Nõukogude-vastane poliitika kutsus esile pahameeletorni inglise töörahva seas. Üle kogu maa tekkisid tööliste võitlusorganisatsioonid — tegevusnõukogud. Mõningaid neist juhtisid kommunistid. Rahvahulkade survele moodustasid treidjuunioonide kongress ja Leiboristlik Partei *Rahvusliku Tegevusnõukogu*. Töölised andsid selle organi kätte suured volitused, kaasa arvatud üldstreigi väljakuulutamise. Proletariaadi ennastsalgav võitlus sundis Lloyd George'i valitsust hoiduma otsesest sekkumisest Nõukogude—Poola sõtta.

Peale võitluse töötingimuste parandamise eest esitas Ameerika proletariaat — nagu Euroopa töölisedki — nõudmise viia interventide väed Nõukogude Venemaalt välja. Visad olid klassilahingud Ameerika Ühendriikide terasetööstuses. 1919. aasta septembris alanud streik hõlmas ligikaudu 400 000 inimest. Streikijate seas oli 33 rahvusest töölisi. Metallurgide liikumise etteotsa asus William Foster. Streikijate vastu tegutsesid politsei, sõjavägi ja Terasetrusti palgalised relvastatud jõugud. Palju streikijaid tapeti, tuhandeid heideti vanglasse. Streikijad pidasid mehiselt vastu neli kuud. Uksnes terror ja nälg, aga ka Ameerika Tööföderatsiooni juhtkonna reeturlik tegevus eesotsas Gompersiga murdsid lõpuks selle sangarliku väljaastumise jõu.

Streikide laine sundis kapitalistlikke valitsusi minema mõningatele järeleandmistele. Mitmetes riikides — Inglismaal, Ameerika Ühendriikides, Saksamaal ja mujal — kehtestati 8-tunnine tööpäev, paljudel tööaladel tõusis mõningal määral palk. Imperialistid olid sunnitud loobuma avaliku interventsiooni taktikast Nõukogudemaa vastu.

Kommunistlike parteide loomine.

Revolutsioonilise tõusu olukorras tugevnes sotsialistlike parteide vasak tiib ning osa sotsialiste läks üle revolutsioonilise marksismi positsioonidele. Oma mõju avaldas V. I. Lenini ja bolševike partei energiline töö internatsionalistide ühtekoondamiseks maailmasõja aastail. *Lenini teosed ja tema kirjad Euroopa ning Ameerika tööliste aitasid kaasa sellele, et revolutsioonilised*

marksistid löid lahku oportunistidest. Tohutut muljet avaldasid revolutsioonäridele isiklikud kohtumised Leniniga ning vestlused temaga. Lõpuks revolutsioneeris progressiivselt meelestatud välismaalasi nõukogude tegelikkus, mis oli nii erinev kapitalistliku maailma omast. Ega siis asjata kirjutanud tuntud ameerika publitsist Lincoln Steffens, kui ta oli külastanud Nõukogude Vene-maad: «Ma nägin tulevikku, ta on olemas.»

Tõde maailma esimesest tööliste ja talupoegade vabariigist ning tööraha juhust Leninist jutustas ameerika revolutsioonäri John Reedi raamat «Kümme päeva, mis vapustasid maailma». See raamat aitas töölistel mõista proletaarse revolutsiooni ja proletariaadi diktatuuri olemust. Pöördunud tagasi Ameerika Ühendriikidesse, muutus John Reed üheks kõige aktiivsemaks kommunistliku liikumise organiseerijaks. **1919. aastal** moodustas osa pahempoolseid sotsialiste John Reedi juhtimisel Ameerika Kommunistliku Töölispartei. Teine osa pahempoolsetest sotsialistidest rajas Ameerika Kommunistliku Partei. Selle juhiks oli tuntud revolutsioonär Charles Ruthenberg. **1921. aastal** ühinesid mõlemad parteid põrandaalustes tingimustes ning loodi ühtne *Ameerika Kommunistlik Partei*. Samal aastal astus Ameerika Kommunistlikku Parteisse William Fosteri poolt organiseeritud revolutsiooniliste tööliste rühm.

Inglismaal toimus kommunistliku partei kujunemine teisiti kui Ameerika Ühendriikides. Oma mõju avaldas Inglismaa tööliikumise eripära — oli olemas töölistest koosnev Leiboristlik Partei, mida aga juhtisid reaktionäärid. Kodanluse agentide oportunistlik mõju tööliikumisele raskendas revolutsiooniliste võitlusrühmade moodustamist. Osa pahempoolseid sotsialiste ja vabrikuvanemate liikumisest osavõtjaid tunnistas proletaarse revolutsiooni ja proletariaadi diktatuuri kehtestamise paratamatust, kuid suhtus eitavalt parlamentlikku tegevusse. Leninismi ideede mõjul saadi nendest ekslikest seisukohtadest aja jooksul üle. **1920. aasta suvel** loodi *Suurbritannia Kommunistlik Partei*.

Nagu teistes kapitalistlikes maades, nii tugevnes ka Prantsusmaal revolutsioonilise tõusu olukorras märksa sotsialistliku liikumise pahempoolne tiib. Järsult kasvas Sotsialistliku Partei liikmete arv, sest parteisse astusid revolutsiooniliselt meelestatud töölisel. Pahempoolsete jõudude ühtekoondumisel etendas märkimisväärset osa internatsionalistide rühm, kellega Lenin oli seotud juba maailmasõja päevil.

Pärast sõda tugevnes sotsialistide seas soov luua uut tüüpi partei. Pahempoolsete sotsialistide pealekäimisel sõitis üks sotsialistliku partei vasaku tiiva liidreid Marcel Cachin Moskvasse, et kohtuda V. I. Leniniga. Nende vahel toimunud vestlustes kutsus Lenin Prantsusmaa revolutsioonilisi töölisi üles lahku lööma oportunistidest ja rajama monoliitse, marksistlikult kasvatatud, distsiplineeritud partei. Pöördunud tagasi Nõukogude

Venemaalt, jutustas Marcel Cachin oma esinemises Tours'is toimunud Sotsialistliku Partei kongressil (1920. aasta detsembris) vestlustest Leniniga ja kutsus kongressi üles liituma kommunistliku liikumisega. Kongressi delegaatide rõhuv enamus toetas lahkulöömist oportunistidest ja kommunistliku partei loomist. Nii sündis *Prantsuse Kommunistlik Partei*.

Revolutsioonilised sündmused Itaalias. Kodanlus otsib väljapääsu fašismis.

Itaalias leidsid suured revolutsioonilised sündmused aset 1920. aastal. Need olid esile kutsutud sõjajärgsetest raskustest, mida maa üle elas. Itaaliale tõi Esimene maailmasõda kaasa tohuid ohvreid. Riigi kirdeosa oli laostatud. Raskeks koormaks olid sõjavõlad. 1920. aastal puhkes Itaalias majanduskriis, mis suurendas rahvahulkade viletsust linnas ja maal. Klassivõitlus võttis enneolematu ulatuse.

Vastuseks kapitalistide keeldumisele tõsta palka hõivasid metallitöölised augusti lõpus ettevõtted. Nende eeskuju järgisid tekstiilitöölised, laevaehitajad jt. Töölise poolt hõivatud hoonele ilmused punased lipud. Kolme-nelja nädala kestel oli ettevõtete juhtimine töölise omavalitsuse organite — vabrikute ja tehase nõukogude käes. Töölised suutsid korraldada tootmist. Nii andsid «Fiati» autotehased peaaegu kolm neljandikku tavalisest toodangust. Tsehhidest sõitsid endist viisi välja autod, kuid nende keret ehtisid viisnurk ning sirp ja vasar.

Proletaarse Venemaa eeskuju innustas töölisi. Itaalia töörahva loosungiks muutusid sõnad: «Teeme nii, nagu tehti Venemaal!» Väga suur populaarsus riigis oli Leninil. Temast loodi laule, tema portreesid võis näha nii töölise korterites kui ka talupoegade hüttides. *Eesrindlikud töölised nägid vabrikute ja tehaste hõivamises esimest sammu teel proletariaadi võimu kehtestamisele riigis.* Nad rajasid Punakaardi salku ja hakkasid valmistama relvi, «et lähemal päevil tulla vabrikutest tänavatele ja anda otsustav lahing». Töölise kõrval astusid välja ka talupojad. Algas mõisnike maade ülevõtmine.

Kuid üldrahvaliku revolutsioonilise kriisi päevil ei olnud Itaalias parteid, kes oleks võinud juhtida proletariaati ja selle järel ülestõusnud kehvtalurahvast. Itaalia Sotsialistliku Partei ja ametiühingute tsentristlik ladvik — viimasel oli rahvahulkadele aga suur mõju — astus välja selle vastu, et töölised haaraksid võimu.

Valitsus jäi äraotavale seisukohale: tema arvestus, et oportunistid hukutavad liikumise, osutus õigeks. Algas revolutsioonilise võitluse langus. Töölistel lubati tõsta veidi palka. Vabrikud ja tehased läksid taas peremeeste kätte.

Töölisklassi avangard tegi septembris saadud kaotusest järel-

dused. 1921. aasta jaanuaris rajas Itaalia Sotsialistliku Partei revolutsiooniline tiib *Itaalia Kommunistliku Partei*. Silmapaistvat osa Kommunistliku Partei loomisest etendas Antonio Gramsci (1891—1937).

Leninismi ideede ja Oktoobrirevolutsiooni mõjul sai Gramscist veendunud kommunist, marksismi väljapaistev teoreetik. Ta pidas otsustavat võitlust sektantluse vastu, Kommunistliku Partei muutmise eest massiliseks uut tüüpi parteiks. Gramsci teosed, kus on teoreetiliselt läbi töötatud Itaalia revolutsioonilise liikumise probleeme, relvastasid parteid ja töölisklassi ideeliselt võitluses fašismi vastu.

Itaalia kodanluse ja mõisnike kõige agressiivsemad ja šovinistlikumad ringkonnad, keda oli ära hirmutanud «punane hädaohu», nägid enda jaoks väljapääsu terroristlikus režiimis. Monopolid toetasid igati poliitilise avantüristi Benito Mussolini poolt töölisorganisatsioonide vastu võitlemiseks loodud jõuke. Mussolini «Võitlusliitu» (itaalia keeles *Fascio di Combattimento*, sõnast *fascio*, mis tähendab «ühendus», «liit», tuleneb sõna «fašism») värvati liikmeid peamiselt deklasseerunud elementide, demobiliseeritud sõdurite ja allohvitseride seast. Fašistlikud löömamehed purustasid ja põletasid töölisorganisatsioonide ruume, peksid ja tapsid revolutsiooniliselt meelestatud töölisi. Uhteaegu õnnestus Mussolinil häbitu demagoogia abil enda poole meelitada linna ja maa väikekodanlus ning tööliste mahajäänud kihid. Fašistid püstitasid loosungid «Maa talupoegadele!», «Maha räpane kodanlus ja rahvuse ekspluateerijad!».

Töölised püüdsid osutada fašismile vastupanu. 1921. aasta kevadel kujunes juba välja midagi ühisrinde taolist. Kommunistid olid fašismivastase võitluse esiridades. Sotsialistliku Partei reformistlikud liidrid ei hoolinud rahvahulka võitlusmeeleolust ja põlised fašistidega häbistava «kokkuleppe pakti». Mõlemad pooled kohustusid hoiduma vastastikusest vaenulikust tegevusest. Selline kokkulepe vaid desorganiseeris fašismivastast liikumist.

1922. aasta oktoobris kehtestati Itaalias monopolistliku kapitali, suurmaomanike, sõjaväe juhtkonna ja Vatikani toetusel terroristlik fašistlik diktatuur.

1926. aastal arreteeriti Gramsci, kes tol ajal juhtis Itaalia Kommunistliku Partei. 1928. aastal määras fašistlik kohus talle kahekümneaastase vanglakaristuse (hiljem lühendati seda kümnele aastale). Pikaajaline vanglasolek mõjus halvasti ta tervisele ning 1937. aasta aprillis suri Gramsci vanglahaiglas.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Millised ühised jooned on iseloomulikud töölisliikumise tõusule Inglismaal, Prantsusmaal, Ameerika Ühendriikides ja Itaalias esimestel aastatel pärast Oktoobrirevolutsiooni?

2. Milles seisnes kapitalistlike maade proletariaadi panus võitluses Nõukogude-vastase interventsiooni vastu?

3. Milline oli Itaalia fašismi sotsiaalne baas?

§ 4. IMPERIALISMI KOLONIAALSÜSTEEMI KRIISI ALGUS.

Meenutage fakte India ja Hiina XIX sajandi lõpu ja XX sajandi alguse ajaloost, mis annavad tunnistust sellest, et imperialistide ja feodaalide poolt sisse seatud kord pidurdas nende maade tootlike jõudude arenemist («Uusaeg», § 26—29, lk. 137—153).

Võimas hoop imperialismi pihta.

Suur Oktoober näitas koloniaalrahvastele kätte tee vabanemisele. Nõukogude võim vabastas koloniaalorjusest kümneid miljooneid inimesi, kes elasid tsaariimpeeriumi rõhutatud ääremaadel. *Nii pandi alus proletariaadi ja teiste revolutsiooniliste jõudude sotsialismi eest peetava võitluse praktiliseks ühendamiseks kolonialismivastase vabadusliikumisega. Kolooniade ja sõltuvate maade rahvaste võitlus, kuigi sel oli põhiliselt kodanlik-demokraatlik iseloom, muutus ülemaailmse sotsialistliku revolutsiooni koostisosaks.*

Sõjaraskused olid kolooniaatele suureks koormaks. Sõdivad suurriigid pumpasid neist välja ikka rohkem strateegilist toorainet ja toiduaineid. Järsult suurenesid maksud, tõusis elukallidus, külad vaesestusid ja osa elanikkonda kasutati kahurilihaks imperialistlikus tapatalgus. Samal ajal andsid tööstuskaupade sisseveo vähenemine emamaadest ja rinde vajaduste täitmine tõuke kolooniate endi rahvusliku tööstuse arenemiseks. Tugevnesid rahvusliku kodanluse positsioonid ja kasvasid proletariaadi read. India, Hiina ja mõned teised Idamaad tegid uue sammu edasi kapitalistliku arenemise teel. Nendes maades süvenes konflikt suhteliselt kasvanud tootlike jõudude ning koloniaalse ja feodaalse korra vahel, mis pidurdas tootlike jõudude arenemist. Rõhutatud rahvad ei tahtnud enam elada vana viisi ja imperialistid ei saanud neid ekspluateerida enam vana viisi.

Tohutut mõju avaldas koloniaalmaailmale Nõukogude valituse läkitus «Venemaa ja Idamaade kõigile töötavatele muhameedlastele». Maailma esimene sotsialistlik riik ütles otsustavalt lahti tsaristliku Venemaa poolt Idamaade rahvastele pealesunnitud orjastavatest lepingutest ja tunnistas kõigi rahvaste enesemääramisõigust. V. I. Lenin kutsus Idamaade töötajaid üles vabana Euroopa imperialismi kiskjate ülevõimust ja hakkama oma saatuse tõelisteks peremeesteks.

Oktoobrirevolutsioon pani aluse imperialismi koloniaalsüsteemi kriisile kui kapitalismi üldkriisi lahutamatu osale. Imperialistliku rõhumise süsteemist langes välja tohtu suur Venemaa koos oma endiste koloniaalsete ääremaadega. Rahvarevolutsiooni võidu tulemusena kaotas imperialism alatiseks Mongoolia. Teised Aasia maad saavutasid Nõukogude Venemaa abiga rahvusliku sõltumatuse (Türgi, Afganistan, Iraan). Nõukogude Venemaa toe-

tus rahvuslikele imperialismivastastele revolutsioonidele piiras imperialistide võimalusi neid maha suruda. Omakorda kasvas märksa rahvusliku vabadusvõitluse mõju ülemaailmse revolutsioonilise protsessi kulgemisele.

Aasias ja Aafrikas puhkesid kolonialismivastased väljaastumised. Põhja-Aafrika (Maroko, Egiptus) rahvad tõusid üles relvastatud võitlusele. Teistes Aafrika maades algas liikumine aafriklaste esindajate osavõtu eest kohalikest võimuorganitest ja tekkisid imperialismivastased organisatsioonid (Nigeerias, Belgia Kongs, Ugandas jm.).

«4. mai liikumine» Hiinas.

Esimese maailmasõja aastail kasvas Hiinas märgatavalt rahvuslik kapital. Kuid selle arenemise teel seisis ees välismaine imperialism. Hiina kodanluse huvisid riivasid madalad tollitariifid sisseveetavatelt välismaa kaupadelt ja välismaalaste piiramatu kauplemisvabadus. Imperialistlikud suurriigid toetusid mõisnikele ja kompradoorlikule kodanlusele ning püüdsid igati säilitada riigi poliitilist killustatust. Pekingis asuv keskvalitsus oli nõrk. Provintsid kuulus kogu võim kuberneridele-militaristidele. Nad rajasid endale isikliku palgalise sõjaväe, panid elanikkonnale peale arvukaid makse ning olid üksteisega pidevalt vaenujalal. Iga suure militaristi taga seisis tavaliselt mingi imperialistlik suurriik.

Oktoobrirevolutsiooni otsesel mõjul algas imperialismivastane **1919. aasta 4. mai liikumine**. Sel päeval toimus Pekingis üliõpilaste mitme tuhande osavõtjaga demonstratsioon loosungi all: «Isamaa on hädaohus! Kaasmaalased, ülestõusule!». Üliõpilased protesteerisid imperialistlike suurriikide poolt Pariisi rahukonverentsil tehtud otsuse vastu anda Jaapanile endised Saksamaa valdused Hiinas (Shandong). Nad nõudsid ka reeturitest ministrite tagandamist, kes olid Jaapani imperialismi agendid. Juunis muutus liikumine üldrahvalikuks. Sellest võttis osa üle 10 miljoni inimese: kümned tuhanded töölised, linna keskkihid, kaupmehed ja talupojad. «4. mai liikumine» oli Hiina imperialismi- ja feodalismivastase revolutsiooni proloogiks.

Üheks «4. mai liikumise» sündmuste organiseerijaks oli Li Da-zhao, Pekingi ülikooli poliitilise ökonoomia professor. Ta nimetas Oktoobrirevolutsiooni «ülemaailmse revolutsiooni uueks ajastuks». Li Da-zhao juhtis Marksismi Õppimise Ühingut. Just sel ajal tekivad Hiinas marksistlikud ringid ja tehakse esimesi samme töölisliikumise ühendamiseks sotsialismiga. Ringide liikmetele osutasid abi võitluse eesmärkide sotsialistlikul mõistmisel vene kommunistid. Li Da-zhao võttis aktiivselt osa kommunistliku partei rajamise ettevalmistamisest ja loomisest. Ta oli Hiinas üks

esimesi, kes väitis, et Oktoobrirevolutsiooni kogemuste kordamine rahvusvahelises ulatuses on möödapääsmatu. 1921. aasta suvel loodi marksistlike ringide esindajate kongressil *Hiina Kommunistlik Partei*.

India rahva võitlus Inglismaa koloniaalvõimu vastu.

Ka Indias tugevnes rahvuslik vabadusliikumine. Erutavad teated, mis tulid Nõukogude Venemaalt, äratasid India rahvas lootusi vabastada oma maa koloniaallikkest. Imperialismivastastest väljaastumistest võtsid osa elanikkonna mitmesugused klassid ja kihid. Streikisid Kalkuta, Bombay, Madrased ja teiste tööstuskustete töölised. Üle kogu maa puhkesid talupoegade stiihilised rahutused. *Kuid tööliklass oli veel nõrk ning ta ei olnud organiseerunud, rahvahulkade juhtimine oli rahvusliku kodanluse ja tema poliitilise partei — India Rahvuskongressi käes.*

Tol ajal oli India Rahvuskongressi liidriks silmapaistev poliitikategelane Mohandas Karamchand Gandhi (1869—1948). Tema vaated ning tema poolt pakutud taktika võitluseks rahvusliku sõltumatuse eest vastasid täielikult rahvusliku kodanluse huvidele. Rahvuslik kodanlus oli Esimese maailmasõja aastate jooksul majanduslikult tugevnenud ning ihkas heita endalt teda segavad kolonialismi köidikud. Kodanluse ettenägelikumad esindajad mõistsid, et maa sõltumatust ei saa kätte võita kolonisaatoritega kompromissi sõlmimise teel, vaid et seda tuleb teha visas võitluses nende vastu ja rahvahulkade liikumisele tuginedes. Ent hirm tööliste ja talupoegade ees sundis kodanlust tegutsema äärmiselt ettevaatlikult.

Gandhi astus välja vägivalda veendunud vastasena. Inglise ülevõimu vastu suunatud liikumises propageeris ta vaid vägivaldamatuid meetodeid (rahulikud demonstratsioonid, töö katkestamine valitsus- ja õppeasutustes, Inglise kaupade boikoteerimine, keeldumine maksude maksmisest). Gandhi suhtus eitavalt klassivõitlusesse ja kutsus üles säilitama sotsiaalset rahu. Ta sisendas töörahvale mõtet, et klassidevahelistes suhetes peab võidule pääsema koostöö vaim.

Gandhi oli India elanikkonna laialdastes kihtides väga populaarne. Tohtu külgetõmbejõud oli tema tulihingelisel patriotismil, elukondlikul asketismil, tagasihoidlikul ja lihtsal käitumisel ning ustavusel India kommeteile. Gandhi ei teinud vahet erineva usutunnistusega inimeste vahel, ta võitles kirglikult hindude ja muhameedlaste ühtsuse eest imperialismivastases võitluses. Rahvas hakkas teda nimetama Mahatma, mis tähendab «suur hing».

Imperialismivastane liikumine, mida juhtis Gandhi, võttis suure ulatuse seoses erakorraliste seaduste kehtestamisega riigis. Koloniaalvõimud said õiguse arretereida ja heita vanglasse iga inimest.

Tegelikult seati sisse sõja-välikohtud. 1919. aasta aprillis ei ilmunud mitmetes India linnades töölised ja teenistujad tööle, suleti kauplused ja töökoad, koolides katkes õppetöö. Tööstuskeskustes puhkes barrikaadivõitlus.

Neil päevil oli kogu maailm nõrduinud verisest arveteõienda-misest, mille Inglise võimud panid toime **Amritsaris** (Loode-Indias). Siin piiras sõjavägi sisse linna ühele väljakule kogunenud mitmetuhandelise linnaelanike ja talupoegade miitingu. See väljak oli kolmest küljest piiratud hoonete ja kõrge müüri-ga ning vaid neljandast küljest viis väljakule kitsas läbipääs, kus mahtusid kõrvuti käima vaid paar-kolm inimest. Just selle läbipääsu hõivasidki Inglise väed. Relvitu rahvahulga pihta avati ilma ühegi hoiatuseta tuli. Ligi tuhat inimest sai surma, nende hulgas oli palju naisi ja lapsi.

Kolonisaatorite metsikused kutsusid esile imperialismivastase võitluse tõusu üle kogu maa. 1920. aastal kuulutas India Rahvuskongress välja kodaniku sõnakuulmatuse kampaania Inglise administratsiooni suhtes. Kampaania loosungiks oli nõudmine anda Indiale omavalitsus. Liikuma hakanud rahvahulgad libisesid Gandhi kontrolli alt välja, Gandhi aga propageeris vägivallatu vastupanu taktikat. Kord ühes, siis jälle teises India piirkonnas streikisid töölised, ehitati barrikaade, tõusid üles, relv käes, talupojad.

1922. aastal võttis India Rahvuskongress Gandhi ettepanekul vastu otsuse lõpetada kodaniku sõnakuulmatuse kampaania. See kutsus esile Kongressi pahempoolse tiiva meelepaha. Inglise koloniaalvõimud kasutasid ära ühtsuse puudumise liikumisest osavõtjate seas ja surusid neile omase metsikusega selle maha. Saabus üleindialise rahvusliku vabadusliikumise ajutine mõõnaperiood.

Rahvuslik vabadusvõitlus Lähis- ja Kesk-Idas.

Esimestel aastatel pärast Oktoobrirevolutsiooni muutus kogu Lähis- ja Kesk-Ida territoorium vabadussõdade ja ülestõusude areeniks.

1919. aastal pidas Afganistani rahvas sõda Inglise imperialismiga oma sõltumatuse eest. Nõukogude Venemaa rajas esimesena Afganistani valitsusega diplomaatilised suhted. Tuginedes Nõukogude riigi toetusele, saavutas Afganistan seda, et Inglismaa tunnistas ametlikult tema sõltumatust.

Võidu saavutas ka rahvuslik vabadusrevolutsioon Türgis. Aastail 1920—1922 pidasid talupojad ja töölised rahvusliku kodanluse liidri Kemal Atatürgi juhtimisel visa võitlust Antandi suurriikide katsete vastu jaotada omavahel Türgi. Tänu Nõukogude Venemaa moraalsele ja materiaalsele abile lõi türgi rahvas inglise ja kreeka intervendid puruks ning likvideeris sultanaadi. Türgist sai kodanlik vabariik.

Vabadusliikumisse lülitusid ka Araabia-Ida rahvad. Visa võitlus toimus Egiptuses. Massiline rahulolematu koloniaalse protektoraadi režiimi vastu sattus ühte rahvusliku kodanluse protestiga, keda rõhus välismaa kapitali ülevõim. Inglise imperialistidel õnnestus suure vaevaga maha suruda stiihiliselt puhkenud ülestõusud 1919. ja 1921. aastal. Siiski oli Inglismaa sunnitud minema järeleandmistele. Formaalselt kuulutati Egiptus «sõltumatuks kuningriigiks».

Rahvarevolutsioon Mongoolias.

Kõige suuremat edu rahvuslikus vabadusvõitluses saavutas mongoolia rahvas. Enne revolutsiooni oli Mongoolia üks mahajäänumaid riike Aasias. Rahvas tegeles rändkarjapidamisega. Maa ja tohtu hulki loomi kuulus ilmalikele ja kiriklikele feodaalidele (budistlikele kloostritele). Pärissorjadest talupoegadel (araadid) ei olnud karjamaid ning neid rõhuti ebainimlikult. Neid ekspluateerisid kohalikud feodaalid, välismaa kaupmehed-liigkasuvõtjad ja riigi okupeerinud Hiina sõjaväevõimud. Mongoolia tööstuse arenemistase oli äärmiselt madal. Mongoolia oli täieliku kirjaoskamatus maa. Sagedased näljahädad ja epideemiad ähvardasid mongoolia rahvast väljasuremisega.

Mongooliasse imbunud teated Oktoobrirevolutsiooni kohta soodustasid põrandaaluste revolutsiooniliste ringide tekkimist. Talupoegade revolutsioonilise teadlikkuse kasvule aitasid kaasa vene töölised, kes töötasid Mongoolia pealinna Urga (praegu Ulan-Bator) ettevõtetes. Ringide juhtijate seas paistis oma energilisuse ja julguse poolest eriti silma Suhe-Bator (1893—1923). Vae-sest ja kirjaoskamatus araadist sai kaadritööline ning professionaalne revolutsionäär. 1921. aastal loodi *Mongoolia Rahvapartei*, mis pidas oma ülesandeks võitlust sõltumatu Mongoolia riigi ja võimu rahva kätte üleandmise eest. Mongoolia Rahvapartei koon-das araate ja valmistas neid ette relvastatud võitluseks hiina militaristide vastu.

1921. aasta märtsis andsid Mongoolia Rahvapartei poolt loodud partisanide polgud ja salgad löögi hiina militaristide vägedele. Esimestes lahingutes sündis Rahvarevolutsiooniline armee, kes aastail 1921—1922 võitles õlg õla kõrval revolutsioonilise Mongoolia palvel appi saabunud Punaarmee väeosadega, purustas parun Ungerni valgekaartlikud jõugud ning kindlustas imperialismi- ja feodalismivastase revolutsiooni võidu Mongoolias. 1921. aasta juulis kujundati Mongoolia rahvarevolutsiooniline valitsus. Feodaalid jäid ilma oma eesõigustest; kaotati araatide pärisorjuslik sõltuvus ja tühistati nende orjastavad võlad liigkasuvõtjatele. Töötajaid tõmmati hulgaliselt kaasa riigi juhtimisele.

1921. aasta sügisel külastas Moskvat Mongoolia valitsusdelegatsioon, mille koosseisu kuulus ka Suhe-Bator. Vesteldes dele-

gatsiooni liikmetega, andis V. I. Lenin kõrge hinnangu Mongoolia rahvarevolutsioonile ja märkis, et «...mongoolia araatide partei loomine on nende võitluse edukuse tingimuseks»¹. Delegatsiooni viibimise ajal Moskvas kirjutati alla kokkuleppele sõbralike suhete sisseseadmise kohta Mongoolia rahvavalitsuse ja Vene NFSV valitsuse vahel. See oli esimene võrdõiguslik rahvusvaheline kokkulepe Mongoolia ajaloos.

1924. aastal kuulutati Mongoolia rahvavabariigiks. Nõukogude Liidu eeskujul astus Mongoolia Rahvavabariik uue elu ehitamise teele. Sajandeid kestnud mahajäämusest astus ta sotsialismi, tege mata läbi arenemise kapitalistlikku staadiumi.

*

Nõukogude Venemaa liidu loomine rahvusliku vabadusliikumise ga tõi kaasa sõltuvate maade kolooniateks muutumise pidurdamise ning mõningates võitluslõikudes see protsess koguni katkes. Samaaegselt algas diametraalselt vastupidine protsess — Aasia riikide vabanemine imperialistide otsese poliitilise võimu alt. Nende riikide seas jõudis Mongoolia Rahvavabariik oma ühiskondlik-poliitilises arenemises teistest märksa kaugemale. Mongoolia Rahvavabariigis toimunud sotsiaalsed ümberkujundused olid koloniaalsüsteemi kriisi kõige põhjalikumaks ilminguks.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Nimetage imperialismi koloniaalsüsteemi kriisi tunnused.
2. Määrake kindlaks, millised uued nähtused ilmnesid hiina rahva liikumises aastail 1919—1921, võrreldes revolutsiooniliste sündmustega aastail 1911—1913.
3. Mis Gandhi taktikas soodustas ja mis segas India rahva rahvusliku vabadusliikumise tõusu?
4. Millised ideed määrasid Nõukogude Venemaa suhtumise rõhutud rahvaste võitlusesse imperialismi vastu? Kinnitage oma järelduse õigsust faktidega.

§ 5. KOMMUNISTLIKU INTERNATSIONAALI LOOMINE

Kuidas valmistusid bolševikud V. I. Lenini juhtimisel Kolmanda, Kommunistliku Internatsionaali loomiseks (vt. «Uusaeg», § 35, lk. 181—186; § 44, lk. 233—236)?

Kommunistliku Internatsionaali loomise eeldused.

II Internatsionaali krahh, see, et ta reetis proletariaadi vabastamise huvid, püstitas revolutsiooniliste marksistide ette edasilükkamatu ülesande luua proletariaadi uus rahvusvaheline organisatsioon. Juba 1917. aasta aprillis seadis Lenin ülesande: «Just meil,

¹ V. I. Lenin, Teosed, 42. kd., lk. 330.

just nüüd tuleb viivitamatult asutada uus, revolutsiooniline, proletarne Internatsionaal...»¹ Bolševike partei muutus eri maade revolutsiooniliste internatsionalistlike gruppide ja voolude koon- dumise keskuseks ning ajaloo käik seadis ta algava ülemaailmse sotsialistliku revolutsiooni esirinda. Neil aastail oli vaid bolševike parteil täpne programm sõja, rahu ja revolutsiooni küsimustes, mis võis olla teoreetiliseks aluseks tööliste revolutsioonilisele rahvus- vahelisele ühendusele.

Oktoobrirevolutsioon ja revolutsioonilise liikumise tormiline kasv mitmetes maades löid soodsad eeldused Kommunistliku Inter- natsionaali rajamiseks. Proletariaadi diktatuuri praktiline kehtes- tamine Venemaal andis tugeva löögi reformistlikule ideoloogiale ja tähendas leninismi võitu sotsiaaldemokratismi üle. Imperialismi vastu rünnakule tõusnud proletaarsetes massides kiirenes ideeline selguselejäudmine. Osa töölisi vabanes järk-järgult oportunistide mõju alt. Ainult uut tüüpi proletaarsed parteid võisid aidata rahvahulkadel mõista oma põhihuvisid.

1918. aastal tekkisid mitmetes maades, sealhulgas Saksamaal, Austrias, Ungaris, Poolas, Soomes ja Argentiinas, kommunistlikud parteid. Nad olid veel nõrgad nii ideelis-teoreetiliselt kui ka orga- nisatsiooniliselt. Seepärast oligi vaja luua rahvusvaheline kommu- nistlik organisatsioon, mis pidi etendama otsustavat osa ideelisel lahkulöömisel oportunistidest. Eriti vajalik oli ühendada olemas- olevad kommunistliku liikumise salgad seoses sellega, et sotsiaal- šovinistid ja tsentristid tegid katset II Internatsionaali taastamise teel takistada proletaarsete masside mobiliseerimist sotsialistliku revolutsiooni lipu alla. Sel eesmärgil kutsusid oportunistid Berni (Šveitsis) 1919. aasta veebruaris kokku konverentsi, mis mõistis hukka proletariaadi diktatuuri ja ülistas kodanlikku demokraatiat. Üks II (Berni) Internatsionaali taastamise organiseerijaid, parem- poolne leiborist MacDonald kirjutas: «Kogu II Internatsionaal on bolševismivastane. Tegelikult on tema ainus reaalne jõud bolše- vismi vastu...»

Kommunistliku Internatsionaali asutav kongress.

1919. aasta märtsis toimus Moskvas Kommunistliku Internat- sionaali asutav kongress. Kongressi tööst võtsid osa 21 maa esin- dajad, sealhulgas ka mitme Idamaa esindajad.

Suure tähelepanuga kuulasid delegaadid V. I. Lenini ettekan- net «Kodanlikust demokraatiast ja proletariaadi diktatuurist». Lenin paljastas kodanliku demokraatia kui demokraatia vähemuse jaoks, kui kodanluse varjatud diktatuuri klassiolemuse ja tõestas veenvalt selle proletariaadi diktatuuriga asendamise ajaloolist

¹ V. I. Lenin, Teosed, 24. kd., lk. 62.

möödapääsmatust. Ta arendas väga tähtsat teoreetilist seisukohta, et tõeline demokraatia on omane vaid proletariaadi diktatuurile: vastupidiselt kodanlikule demokraatiale on proletaarne demokraatia demokraatia enamuse jaoks ja eksploatatorliku vähemuse vastupanu vägivaldse mahasurumise organ. V. I. Lenin kritiseeris teravalt reformistide võltse väiteid, kes püüdsid kujutada kodanluse ülevõimu «puhta demokraatiana» ja proletariaadi võimu üksnes «vägivallana».

«Vana, s. o. kodanlik demokraatia ja parlamentarism olid organiseeritud nii, et just töörahva hulgad olid valitsemisaparaadist kõige rohkem eemaldatud. Nõukogude võim, s. o. proletariaadi diktatuur, vastupidi, on ehitatud nii, et töörahva hulki valitsemisaparaadile lähendada.»¹

Teesid kodanliku demokraatia ja proletariaadi diktatuuri kohta said Kommunistliku Internatsionaali kõige tähtsamate otsuste aluseks.

Kommunistliku Internatsionaali I kongressi ajalooline tähtsus oli selles, et siin rajati tööliklassi rahvusvaheline organisatsioon, mis pidas oma ülesandeks Marxi tähtsaima loosungi — proletariaadi diktatuuri loosungi elluviimist.

Rahvusvaheline kommunistlik liikumine Kommunistliku Internatsionaali I ja II kongressi vahelisel ajal.

Pärast Kommunistliku Internatsionaali I kongressi tegi ülemaailmne kommunistlik liikumine jõudsa sammu edasi. 1919. aastal loodi kommunistlikud parteid Bulgaarias, Jugoslaavias, Taanis, Mehhikos ja Ameerika Ühendriikides. Kasvas huvi Kommunistliku Internatsionaali vastu ka mitmete teiste Euroopa, Aasia ja Ladin-Ameerika maade tööliste-sotsialistide seas. Seal tekkisid kommunistlikud rühmad. Kujunesid ka noorsoo kommunistlikud organisatsioonid. 1919. aasta novembris kogunesid nende esindajad Berliini illegaalsele kongressile ja rajasid *Noorsoo Kommunistliku Internatsionaali*.

Võitluses oma mõju laiendamise eest proletariaadi enamusele pörkasid kommunistid tõsistele raskustele. Suur osa töölistest oli parempoolsete sotsialistlike ja tsentristlike liidrite mõju all. Peale selle segasid kommunistide edukat võitlust rahvahulkade eest tugevasti ka pahempoolsed sektantlikud vaated ja meeleolud, mis olid ulatuslikult levinud noortes kommunistlikes parteides ja rühmades. «Pahempoolsed» kommunistid suhtusid eitavalt osavõttusse kodanlikust parlamendist, astusid välja ametiühingute boikoteerimise eest, mida juhtisid oportunistid, hülgasid kokkuleppe sotsiaaldemokraatlike parteide lihtliikmetega ühiseks tegevuseks

¹ V. I. Lenin, Teosed, 28. kd., lk. 437.

reaktsiooni vastu. Kommunistliku liikumise «pahempoolne» oportunistlik tegi V. I. Leninile muret. Lenini sõnade järgi tõid pahempoolsed sektantlikud vead «kommunismile väga tõsist kahju»¹. 1919.—1920. aasta klassilahingute õppetunnid nõudsid, et otsitaks uusi teid ja viise töölisklassi ning mitteproletaarsete töörahvahulkade enamuse kaasatõmbamiseks kommunistide poolele. Noorte parteide ees seisis ülesanne õppida paindlikkust rahvahulkade juhtimisel revolutsioonile.

1920. aasta aprillis-mais kirjutas Lenin geniaalse töö ««Pahempoolsuse» lastehaigus kommunismis». Rahvusvahelise proletariaadi juht kutsus kommuniste üles loovalt tundma õppima bolševike paljude aastate kogemusi ja rakendama neid oma maa konkreetseid iseärasusi arvestades. Lenini töös oli märgitud, et välismaa parteide edu peamisteks tingimusteks on revolutsioonilise teooria omandamine, partei raudse distsipliini väljatöötamine ja võitlusühitsuse säilitamine. Bolševikud saavutasid seda vaid leppimatus võitluses mitmesuguste oportunistlike voolude vastu — parempoolse oportunisti ja väikekodanliku revolutsioonilisuse vastu. Lenin kritiseeris noori kommuniste «pahempoolsete» vigade pärast, mis sünnitavad kommunistliku avangardi irdumist töölisklassist ja toovad kaasa sektantluse, ta õpetas neid, kuidas juhtida rahvahulki.

Kommunistid peavad tingimata töötama seal, kus on rahvahulgad, tõmbama neid endaga kaasa. Tuleb omandada kõik võitlusvormid: legaalsed ja illegaalsed, rahulikud ja mitterahulikud. Kõrvuti osavõtuga töölisklassi massilisest revolutsioonilisest võitlusest peavad kommunistid revolutsiooni huvides ära kasutama valimiskampaaniad ja kodanliku parlamendi. See avaldab kasvatavat mõju proletariaadi mahajäänud kihtidele, linna väikekodanlusele ja talupoegadele, kes oma enamuses veel usuvad kodanlikku parlamenti (vt. dokumenti). Lenin nõudis, et kommunistid astuksid reformistlikesse ametühingutesse ja võitleksid neis rahvahulkade eest. Kommunistid peavad õppima rajama liitu (blokki) nii töölisklassi vaenlastega kui ka kaasajooksikutega. Sellised kompromissid on lubatavad, kui need sõlmitakse töölisklassi huvides ja need ei too kaasa taganemist partei ideelistest põhimõtetest.

«Ultrarevolutsioonilisus» oli noorte kommunistlike parteide kasvuhaigus. Seda sünnitas väikekodanlik mässumeelsus, revolutsiooniliste tööliste viha oportunistlike liidrite vastu ja vähete kogemustega kommunistide püüe haarata võim olukorras, kus puudusid selleks vajalikud tingimused.

¹ V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 81.

Kommunistliku Internatsionaali II kongress.

Raamat «Pahempoolsuse» lastehaigus kommunismis» avaldati vahetult enne Kommunistliku Internatsionaali II kongressi vene, prantsuse ja inglise keeles ning jagati delegaatidele laiali. 1920. aasta suvel toimunud Kommunistliku Internatsionaali II kongress töötas V. I. Lenini juhtimisel. Sellel kongressil viibisid kommunistlike ja pahempoolsete töölisorganisatsioonide esindajad 37 maalt. Märkimisväärse rühma moodustasid revolutsionäärid koloniaal- ja sõltuvatest maadest: Indiast, Hiinast, Koreast, Türgist ja mujalt. Kesksel kohal kongressi töös olid kommunistlike parteide loomise ja tugevdamise ning rahvahulkades enamuse kättevõitmise küsimused.

Ettekandes rahvusvahelise olukorra ja Kommunistliku Internatsionaali põhiliste ülesannete kohta andis Lenin proletariaadi revolutsioonilise võitluse põhjaliku analüüsi. Tä märkis kapitalismi üldkriisi edasist tugevnemist ja kutsus kommunistlikke parteisid üles kasutama seda võiduka revolutsiooni heaks. Ettekandes rõhutati, et peamiseks takistuseks sel teel on oportunistlik sotsiaal-demokraatia — «kodanluse parem kaitsja kui kodanlus ise».

Kommunistliku Internatsionaali II kongress etendas tohutut osa uut tüüpi proletaarsete parteide loomisel. Et sügEDA oportunistlikel elementidel tee Kommunistlikku Internatsionaali ja saada jagu «pahempoolsete» sektantlikust piiratusest, kinnitas kongress Lenini ettepanekul Kommunistlikku Internatsionaali vastuvõtmise «21 tingimust». Need tingimused nägid ette: proletariaadi diktatuuri idee tunnustamine, täielik lahkulöömine oportunistidest, süstemaatiline töö sõjaväes, maal ja reformistlikes ametiühingutes, kommunistliku partei ülesehituse demokraatliku tsentralismi põhimõte, Nõukogude vabariikide ennastsalgav kaitsmine.

II kongressil arutati ka rahvus- ja koloniaalküsimust. Vastuvõetud otsustes rõhutati koloniaalrahvaste tohutut osa võitluses imperialismi vastu. Püstitati ülesanne ellu viia tihe liit sotsialismimaa ja ülemaailmse proletariaadi ning kolooniate ja poolkoloniaalsete maade võitlevate rõhutatud rahvaste vahel. Lenin esines tõeliselt revolutsiooniliste kodanlik-demokraatlike jõudude toetuseks kolooniates tingimusel, et säilitataks kommunistlike elementide organisatsiooniline ja ideoloogiline iseseisvus. Kongress osutas majanduslikult mahajäänud maade mittekapitalistliku arenemise võimalusele, kiites heaks Lenini järelduse, et «... eesrindlike maade proletariaadi abiga võivad mahajäänud maad üle minna nõukogude korrale ja teatud arenemisastmete kaudu — kommunismile, jättes vahele kapitalistliku arenemisstaadiumi»¹.

Kongress võttis vastu Kommunistliku Internatsionaali põhikirja. Organisatsiooniliseks aluseks sai demokraatliku tsentralismi põhi-

¹ V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 214.

mõte. Kommunistliku Internatsionaali kõrgeimaks organiks sai Ülemaailmne Kongress, kongressidevahelisel ajal kuulus juhtimine *Kommunistliku Internatsionaali Täitevkomiteele*. Kongress viis lõpule III, Kommunistliku Internatsionaali loomise ja töötas välja ülemaailmse kommunistliku liikumise poliitilise joone, mis oli sihitud imperialismi vastu. Oma otsustega tugevdas ta noori kommunistlikke parteisid, valmistas ette pinna kommunistide uute salkade liitumiseks Kommunistliku Internatsionaaliga.

Kestis revolutsiooniliste tööliste-sotsialistide eemaldumine oportunist. Prantsusmaa Sotsialistliku Partei enamus võttis vastu «21 tingimust». Organisatsiooniliselt kujunes välja Suurbritannia Kommunistlik Partei. 1921. aastal loodi kommunistlikud parteid Itaalias, Tšehhoslovakkias, Hiinas, Lõuna-Aafrikas ja 1922. aastal Tšiilis, Brasiilias, Jaapanis ning teistes maades.

Kogu maailma töölised nägid Vladimir Iljitš Leninis rahvusvahelise proletariaadi tunnustatud juhti. «Ühtaegu teoreetik ja teo-
inimene, on Lenin praegu ülemaailmse töölisliikumise kõige suurem kuju,» kirjutas tollal Marcel Cachin. Lenini osavõtt Kommunistliku Internatsionaali kongressidest ning tema vestlused välismaa kommunistidega olid viimastele suurepäraseks poliitiliseks ülikooliks.

Aastail 1920—1921 algas revolutsioonilise liikumise märgatav langus. Kodanlus läks üle pealetungile ja proletariaat oli sunnitud pidama raskeid kaitselahinguid. Ungaris märatses valge terror. 1922. aastal kehtestati Itaalias fašistlik režiim. Saksamaal saavutas klassivõitlus väga suure pinge. 1918.—1923. aasta viimasteks revolutsioonilisteks lahinguteks olid ülestõusud *Hamburgis*, *Loode-Bulgaarias* ja *Poolas* 1923. aastal. Tänu parempoolsete sotsiaaldemokraatide toetusele õnnestus kodanlusel tagasi lüüa proletariaadi esimene rünnak kapitalismile.

Esmajoones seletub see sellega, et tööliklass oli veel lõhestatud ja tema suurem osa järgis ikka veel sotsiaaldemokraate ning teisi reformistlikke organisatsioone. Mõju avaldasid ka noorte kommunistlike parteide ideeline nõrkus ja kogenematus.

Iseloomustades proletariaadi kaotuse peamist põhjust Läänes, nentis Kommunistlik Internatsionaal: «... Võiduka revolutsiooni objektivesed eeldused olid olemas. Puudus vaid subjektiivne tegur: ei olnud otsusekindlat, võitlusvalmit, teadlikku ja revolutsioonilist töölisparteid.»¹

Muutunud olukorras kerkis Kommunistliku Internatsionaali ette ülesanne muuta kommunistlikud parteid võitlusvõimelisteks revolutsioonilisteks parteideks, kes on suutelised juhtima rahvahul-

¹ «Kommunistlik Internatsionaal dokumentides. 1919.—1932. a.», Moskva, 1933, lk. 357 (vene keeles).

kade võitlust, tegema vaeva nõudvat tööd nende revolutsioonilise kasvatamise alal, valmistada neid visalt ja süstemaatiliselt ette võitluseks poliitilise võimu eest. Lenini ettepanekul kuulutas Kommunistlik Internatsionaal 1921. aastal välja loosungi «Massidesse!». Kommunistid peavad õppima ründama ja ka taganema ning mis tahes tingimustes võitma kätte enamuse tööliste seas. Sel eesmärgil tuleb rakendada *proletariaadi ühisrinde* taktikat, oskuslikult ühendada võitlus tööliklassi igapäevaste vajaduste eest võitlusega lõppeesmärgi eest.

Hoolimata teda tabanud ebaõnnestumistest, saavutas rahvusvaheline proletariaat ka suurt edu. *Marksism-leninism saavutas esimesed võidud kodanliku ideoloogia üle*. Nõukogudemaa saavutused õnnetasid kapitalismi alustugesid. Tugevnes Oktoobri ideede mõju tööraha laiadele hulkadele kõikidel kontinentidel. Pidurdamatult kasvas kommunistlik liikumine: 1918. aastal oli 10 kommunistlikku parteid, 1921. aastal aga juba 34. *Proletariaadi diktaatori tugevnemine Nõukogude Liidus ja Kommunistliku Internatsionaali organiseerimine andsid tunnistust kapitalismi üldkriisi edasisest süvenemisest*.

DOKUMENT.

Kohtumine Leniniga 1920. aastal.
(William Gallacheri mälestustest.)

Ja ma olengi Moskvas, Kremli. Oodates kongressi istungi algust, seisin peasaali kõrval asuvas toas ja ajasin delegaatidega juttu, kui keegi ütles: «Seltsimees Gallacher, saage tuttavaks seltsimees Leniniga.» Ma pöördusin ja nägin Leninit. Naeratades sirutas ta mulle käe ja ütles: «Tere tulemast meie maale, seltsimees Gallacher.» Ma vastasin, et Moskvas viibimine teeb mind õnnelikuks. Jutt läks üldistele teemadele. Lenini lihtsus ja südamlikkus avaldasid mulle unustamatut mõju...

Õhtul kaks päeva hiljem kutsuti mind hotellist Lenini juurde. Me istusime väikese laua juurde. Algul rääkisime minu muljetest Nõukogudemaa kohta ja probleemidest, mis seisis nõukogude seltsimeeste ees...

Meie vestlus jätkus. Lenin kattis käega ühe silma ja vaatas mulle teraselt otsa. Naeratades ütles ta: «Seltsimees Gallacher, ma tahan esitada teile ühe küsimuse. Te kinnitate, et kodanlusel õnnestub ära osta kõik inimesed, kes satuvad parlamenti. Kui inglise töölisel saadaksid teid parlamenti esindama oma huvisid, kas teie oleksite äraostetav?» Ma vaatasin üllatunult talle otsa ja pomisesin: «Kummaline küsimus.» «Seltsimees Gallacher,» jätkas Lenin, «see on väga tähtis küsimus. Kas te laseksite kodanlusel end ära osta?» «Ei,» vastasin ma. «Ma ei suuda uskuda, et keegi või miski saaks mind ära osta.»

Lenin kummardus ettepoole ja vaatas mulle otsa. Kuulnud minu vastust, ajas ta end sirgu ja ütles laialt naeratades: «Seltsimees Gallacher, te peate saavutama seda, et töölisel saadaksid teid parlamenti. Siis te näitate neile, kuidas käitub seal äraostmata revolutsionäär. Näitate, kuidas tuleb parlamenti revolutsiooniliselt ära kasutada.»¹ (William Gallacher. Revolutsiooniline sotsialism Sotimaal ja Oktoobrirevolutsioon. «Uus ja uusim ajalugu», 1957, nr. 4, lk. 37—39 — vene keeles.)

¹ 1935. aastal valisid inglise töölisel W. Gallacheri saadikuks parlamenti, kus ta viieteistkümmes aasta jooksul esindas väarikalt tööliklassi.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Millised olid III, Kommunistliku Internatsionaali loomise eeldused (vastamiseks kasutage eelnenud paragrahvide teksti)?
2. Tehke kindlaks proletariaadi diktatuuri, proletaarse demokraatia põhimõtteline erinevus kodanlikust demokraatiast (selleks tuleb kasutada fakte ka kaasaja poliitilisest elust).
3. Miks pidas Kommunistlik Internatsionaal otsustavat võitlust «pahempoolse» oportunisti vastu?
4. Näidake, et «21 tingimust» sisaldavad endas uut tüüpi partei põhimõtteid.
5. Millise õppetunni võttis Kommunistlik Internatsionaal omaks 1918.—1923. aasta revolutsioonilisest liikumisest?

§ 6. VERSAILLES' SÜSTEEMI LOOMINE.

Tuletage meelde kaks sõjalist blokki, kes võtsid osa Esimesest maailmasõjast. Millal sõlmiti Compiègne'i vaherahu ja millised olid selle tingimused («Uusaeg», § 46, lk. 249—253)?

Pariisi rahukonverentsi avamine.

Revolutsiooniline tõus kapitalistlikes maades sundis imperiaalist kiirustama sõja lõpetamisega, muidu oleksid rahvad võinud teha imperialismile endale lõpu peale «vene moodi». Tuli lahendada küsimus, kuidas korraldada sõjajärgne kapitalistlik maailm.

18. jaanuaril 1919. aastal¹ asus Pariisis tööle rahukonverents. Võitjate riikide konverentsile saabusid 32 riigi esindajad. Nõukogude Venemaa kutset ei saanud.

Imperialistlik ajakirjandus püüdis inimkonda veenda, et konverents kindlustab püsiva rahu maakeral. Kuid rahvaste saatuse otsustasid salajas ära Ameerika Ühendriikide president Wilson, Suurbritannia valitsuse juht Lloyd George ja Prantsusmaa peaminister Clemenceau. Võidetud, sealhulgas ka Saksamaa, kõrvaldati rahutingimuste väljatöötamisest. Nende esindajad kutsuti välja vaid rahulepingute allakirjutamiseks.

Konverents muutus Venemaal, Ungaris ja teistes maades revolutsiooni kähgustamiseks rahvusvaheliseks staabiks. Võeti vastu otsused sõjalise interventsiooni tugevdamise, valgekaartlike armeede ulatusliku abistamise ja Nõukogude vabariigi blokaadi väljakulutamise kohta. Kaalumisel oli ka küsimus Nõukogude riigi jaotamisest üksikuteks osadeks: Siber, Ukraina, Kaukaasia, Kesk-Aasia jt., et muuta need imperialistlike suurriikide kolooniateks. Tänu Nõukogude valitsuse leninliku poliitika ettenägelikkusele, Punaarmee sangarlikkusele ja proletariaadi rahvusvahelisele solidaarsusele said sõjaline interventsioon ja Nõukogudemaa jaotamise plaanid täieliku krahhi osaliseks.

¹ Saksamaa üle võidu saavutanud maade konverentsi avamise päev määrati kindlaks Saksamaale solvava tagamõttega. Nimelt kuulutasid Saksa militaristid 18. jaanuaril 1871. aastal, pühitsedes võitu Prantsusmaa üle, Versailles' lossi Peeglisaalis välja Saksa keisririigi.

Vastuolud võitnud suurriikide vahel.

Konverentsi käigus ilmnisid teravad vastuolud äsjaste liitlaste vahel. *Ameerika* miljardärid, kes olid sõja pealt teeninud sadu miljoneid dollareid, pretendeerisid maailmavalitsemisele. Wilsoni suu kaudu kuulutasid nad Ameerika Ühendriikide õigust maailma «moraalsele juhtimisele» ja nõudsid «avatud uste» põhimõtte ulatuslikku rakendamist. Selleks et mitte lubada Prantsusmaa ja Inglismaa hegemooniat Euroopas, astus Ameerika delegatsioon välja tugeva militaristliku Saksamaa säilitamise eest. Wilson lootis niimoodi kindlustada Ameerika Ühendriikide positsioone Euroopas. Ja mis kõige tähtsam — ameerika imperialistid püüdsid säilitada reaktsioonilist Saksamaad võitluseks Nõukogude Venemaa vastu.

Prantsuse imperialistid, vastupidi, taotlesid Saksamaa maksimaalset nõrgendamist, et Euroopas sisse seada oma hegemoonia. Nad nõudsid, et Prantsusmaaga liidetaks Saarimaa söebassein ja teised maa-alad Reini vasakul kaldal. Prantsusmaa diplomaadid astusid samme Saksamaa-vastase bloki kokkuklopsimiseks Euroopas väikestest riikidest (Poola, Tšehhoslovakkia, Rumeenia jt.), nõudes nende territooriumi suurendamist võidetute arvel. Nendele maadele kuulus küllaltki tähtis koht prantsuse reaktsionääride Nõukogude-vastastes plaanides. Clemenceau teatas kavatsusest ümbritseda Nõukogude vabariik «okastraadist barjääriga».

Andnud purustava hoobi Saksamaa kui mereriigi võimsusele, püüdis *Inglise* monopolistlik kodanlus liita Suurbritannia koosseisu endised Saksamaa kolooniad. Kolooniate jaotamisel põrkusid kokku Prantsusmaa ja Inglismaa imperialistlikud huvid. Mõlemad riigid pretendeerisid ka Türgi naftarikastele valdustele Lähis-Idas. Lloyd George laskis käiku kogu oma diplomaadiosavuse, et takistada Prantsusmaa tugevnemist Saksamaa arvel. Viimases nägi ta vastukaalu Prantsusmaa hegemooniale Euroopas. Suurbritannia peaminister — nagu ka Ameerika president — lootis Saksa imperialismi ära kasutada Nõukogude-vastastel eesmärkidel. Vastastikku järele andes viisid imperialistid lõpule rahulepingu projekti koostamise.

Rahuleping Saksamaaga.

Rahulepingut Saksamaaga hakati nimetama Versailles' lepinguks. See kirjutati alla **28. juunil 1919. aastal** (Sarajevos toimunud mõrva viiendal aastapäeval) Versailles' lossi Peeglisaalis.

Rahulepingu tingimuste kohaselt anti Prantsusmaale tagasi Elsass ja Lotring ning Prantsusmaa sai oma valdusse ka Saarimaa söebasseini kaevandused. Saksamaa tunnustas Poola sõltumatust, andis talle üle Poznańi ning osa Lääne- ja Ida-Preisimaast. Poola sai väljapääsu Balti merele niinimetatud «Poola koridori» kaudu.

Peale selle jäi Saksamaa ilma kõigist oma kolooniatest ning oli sunnitud lahti ütleva oma taotlustest Austria peale.

Rahuleping kohustas Saksamaad tasuma reparatsioone¹, mille summat ei määratud kindlaks lahkkelide tõttu Inglismaa ja Prantsusmaa vahel. Konverentsi ajal ei suutnud võitjad kokku leppida reparatsioonimaksete suuruses ega ka osa suhtes, mis kellelegi neist pidi langema.

Saksamaal kaotati üldine sõjaväekohustus. Tal keelati omada allveelaevastikku ja sõjalennuväge. Reini tsoon — Saksamaale kuuluv territoorium Reini vasakul kaldal ja 50 km laiune maa-ala jõe paremal kaldal — kuulutati demilitariseeritud tsooniks.

Ent Versailles' leping ei puudutanud Saksa militarismi aluseid. Monopolid ja junkerlus säilitasid Saksamaal oma ülevõimu. Saksamaa sõjalis-tööstuslikku potentsiaali ei likvideeritud, seda vaid piirati. Rahulepingu sõjaliste paragrahvide arutamisel teatas Wilson, et Saksamaale tuleb jätta sõjavägi, mis on vajalik «sisemise korra alalhoidmiseks ja bolševismi mahasurumiseks». Sõjaväe suuruseks määrati 100 000 meest, keda pidi värvatama ainult vabatahtlike hulgast. Kui piki läänepiiri nõuti kõigi kindlustuste lammutamist, siis idapiiril need säilisid. *Versailles' rahu rajajad lõid seega soodsad tingimused Saksa militarismi taassünniks, mis võis võidelda Nõukogude Venemaa ja revolutsioonilise liikumise vastu Saksamaal.*

Kaotatud sõja eest ei tulnud tasuda mitte monopolistlikul kodanlusel ja junkerlusel, vaid laiadel töörahvahulkadel, kes olid seadud «... olukorda, kus nad on täiesti õigusetud ja alandatud»². Reparatsioonid langesid kogu oma raskusega saksa rahva õlgadele.

Rahvasteliidu moodustamine.

Rahulepingu koostisosaks oli Rahvasteliidu põhikiri, millele esialgu kirjutasid alla 44 riiki, sealhulgas riigid, kes võtsid sõjast osa Antandi poolel. Rahvasteliidu põhiülesandeks kuulutati rahvastevahelise koostöö arendamine ning rahu ja julgeoleku tagamine. Iga aasta kogunes rahvusvaheliste küsimuste arutamiseks kokku Rahvasteliidu Assamblee³. Põhikiri nägi ette ka mitmete kollektiivsete abinõude — *sanktsioonide* rakendamist riigi-agressori suhtes. Kuid samal ajal puudus põhikirjas määratlus, mis on agressioon ja kes on agressor, see aga andis imperialistidele head võimalused rahvusvaheliste konfliktide omavoliliseks tõlgendamiseks.

¹ *Reparatsioon* — maks, mida kaotaja pool kohustub tasuma kallaletungi ohvriks langenud riikidele neile tekitatud kahju hüvitamiseks.

² V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 189.

³ *Assamblee* — üks Rahvasteliidu põhilisi organeid, koosnes kõigist Rahvasteliidu liikmeist.

Rahvasteliit oli Inglismaa ja Prantsusmaa poliitika tööriist rahvusvaheliste suhete uue süsteemi kaitsmisel. Aastail 1920—1934 oli tema tegevusel esimesele sotsialistlikule riigile ilmselt vaenulik iseloom. Seepärast suhtus Nõukogude valitsus neil aastail Rahvasteliitu eitavalt.

Versailles' süsteem.

Peale rahulepingu Saksamaaga kirjutati alla lepingud ka tema endiste liitlastega — Austria, Ungari, Bulgaaria ja Türgiga. Kõik need lepingud üheskoos moodustasidki Versailles' süsteemi, mis määratles rahvusvaheliste suhete režiimi sõjajärgses kapitalistlikus maailmas.

Versailles' süsteem osutus võimetuks kõrvaldama imperialistidevahelisi vastuolusid. Maailma uus ümberjaotamine, mille teostasid suurriigid ja mis fikseeriti lepingutes võidetud riikidega, oli oma iseloomult ajutine. Versailles' rahu sünnitas vastuolusid võitjate ja võidetute vahel. Ameerika Ühendriigid, Inglismaa ja Prantsusmaa piirasid märksa Saksa imperialismi tegevussfääri. Seda-mööda kuidas taastati Saksamaa tööstuse tootmisvõimsust, süvenesid vastuolud Saksamaa ja võitnud suurriikide vahel. Võistluse tugevnes ka võitjate leeris. Rööbiti antagonismi teravnemisega Inglismaa ja Prantsusmaa vahel arenesid uued vastuolud. Pariisi konverentsi otsused ei rahuldanud Ameerika monopolide pretensioone, sest kokkuröövitu jaotamine ei toimunud nende kasuks.¹

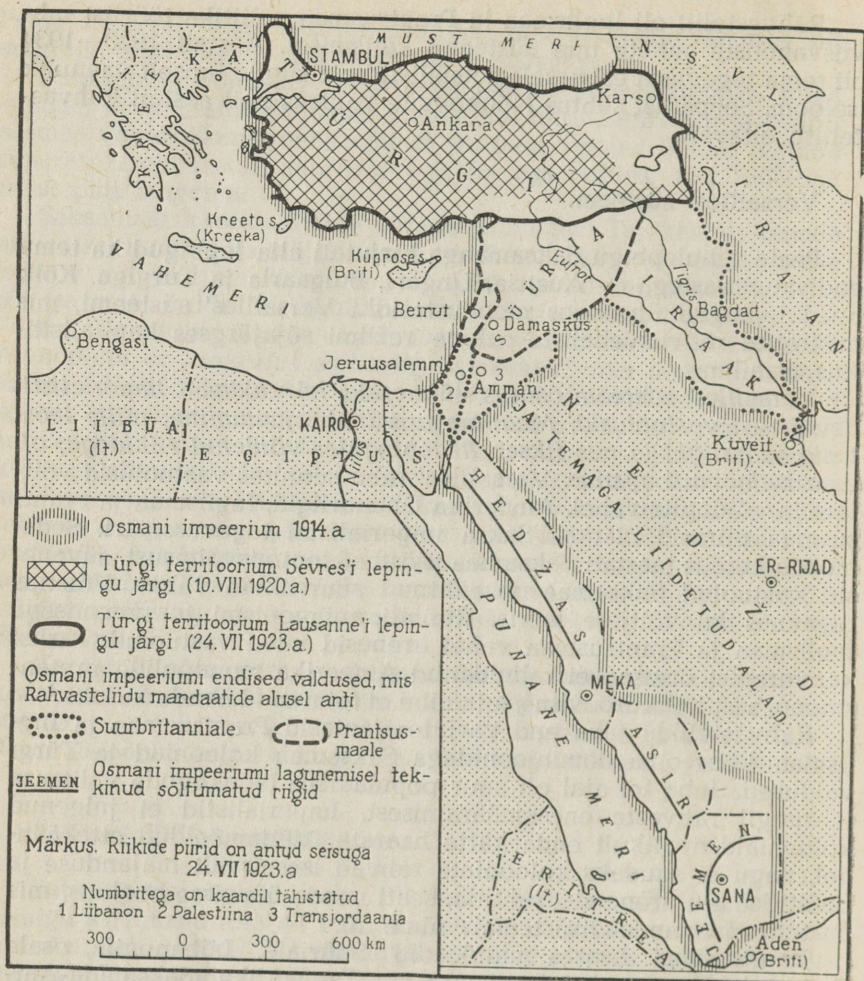
Rahvasteliidu taha end varjates jaotasid Prantsusmaa ja Inglismaa koos oma dominioonidega Saksamaa kolooniad ja Türgi valdused. Juba tol ajal oli suur populaarsus Nõukogude valitsuse loosungil rahvaste enesemääramisest. Imperialistid ei julgenud kolooniaid avalikult enda kätte haarata. Väljamõeldud ettekäändel, nagu ei suudaks kolooniate rahvad iseseisvalt majanduse ja poliitilise elu arenemist juhtida, seati nende üle sisse hooldus, mis on tuntud «mandaadisüsteemi» nime all.

Prantsusmaa haaras mandaadid Süüriale, Liibanonile, osale Togost ja Kamerunist; Inglismaa sai Tanganjika (Saksa Ida-Aafrika), Palestiina, Transjordaania, Iraagi ning osa Togost ja Kamerunist. Mõningad Saksa kolooniad allutati Inglismaa dominioonide juhtimisele; Jaapanile anti Marshalli, Mariaani ja Karoliini saared ning imperialistlikud õigused Shandongile.

Maailma ümberjaotamine süvendas ebaühtlust nii kolooniate kui ka mõjustäärde jaotuses imperialistlike riikide vahel. Tekkisid imperialistidevaheliste vastuolude uued sõlmed.

Versailles' süsteemi rajajad muutsid keerukamaks rahvuslikud vastuolud Euroopas. Seetõttu, et loodi mitmed riigid, arvestamata

¹ See oli üks põhjusi, miks Ameerika Ühendriikide Senat keeldus ratifitseerimast Versailles' rahulepingut.

2. Osmani impeeriumi valduste jaotamine.

nendes elavate rahvaste tahet, suurenes võõra riigi kodakondsuse saanud rahvusvähemuste hulk, keda nüüd oli kokku juba ligikaudu 17 miljonit inimest.

Versailles' süsteemi Nõukogude-vastane suunitlus avaldus selles, et loodi reaktioonilise riigikorraga kodanlikud riigid Nõukogudemaa läänepiiril: tekkis niinimetatud «sanitaarkordon» (Poola, Rumeenia jt.). See avaldus ka Baltimaade, Lääne-Ukraina, Lääne-Valgevenemaa ja Bessaraabia lahutamises Nõukogude riigi territooriumist.

Imperialistlikud vastuolud Vaikse ookeani piirkonnas.

Rööbiti imperialistlike vastuolude kasvuga Versailles' rahu järgses Euroopas, tugevnes antagonism suurriikide vahel ka Kaug-Idas ja Vaikse ookeani basseinis. Siin pörkasid Ameerika Ühendriigid oma võitluses maailmavalitsemise eest kokku Jaapani ja tema liitlase Inglismaaga. Ameerika imperialistid püüdsid nõrgestada Jaapanit ja suruda ta Hiinast välja, kus Jaapan oli Esimese maailmasõja aastail haaranud valitseva positsiooni. Ameerika Ühendriigid tungisid ka nendesse Hiina piirkondadesse, mida peeti juba ammugi Inglise mõjusfääriks. Võttes arvesse tulevikus möödapääsmatut relvastatud konflikti Jaapaniga, püüdis Ameerika diplomaatia luua Ameerika Ühendriikide jaoks võimalikult soodsa jõudude vahekorra.

1921.—1922. aasta konverentsil Washingtonis esines Ameerika Ühendriikide valitsus silmakirjalikult võitlejana desarmeerimise eest. Ameerika delegatsioon saavutas märkimisväärset edu. Inglismaa nõustus Ameerika Ühendriikidega ühesuuruse sõjalaevastikuga, Jaapan aga tonnaazilt hoopis väiksemaga, kui oli Ameerika Ühendriikidel. Ameerika Ühendriikide survele tühistas Inglismaa Jaapaniga sõlmitud liidu. Hiina suhtes saavutasid konverentsil võidu ameeriklaste poolt esitatud «avatud uste» ja «võrdsete võimaluste» põhimõtted, mis jämedalt rikkusid riigi suveräänsust. Hiina seisund mittevõrdõigusliku poolkoloniaalse maana säilis.

Washingtoni kokkulepe sõlmiti ilma Nõukogude Venemaa osavõtuta, kes oli Vaikse ookeani basseini suurriik, kuid keda konverentsile ei kutsutud.

Washingtoni konverentsi otsused olid suunatud nii hiina rahva vabadusliikumise kui ka Nõukogude riigi vastu. Konverents ei kõrvaldanud imperialistlike suurriikide vastuolusid Vaikse ookeani basseinis, ta vaid summutas need ajutiselt.

Versailles' süsteem ei saanud olla püsiv. Andes hinnangu Versailles' süsteemi iseloomule, märkis V. I. Lenin: «See on ennekuulmatu, röövellik rahu... 7/10 maailma elanikkonnast on orjaseisundis... kogu see rahvusvaheline konstruktsioon, kord, mis püsib Versailles' rahu najal, asubki vulkaanil...»¹

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Esitage fakte, mis kinnitavad Pariisi rahukonverentsi osa kontrevolutsiooni rahvusvahelise staabina.
2. Võrrelge Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa positsiooni Saksamaa küsimuses ja määrake kindlaks nendevahelised vastuolud.
3. Milline on «mandaadisüsteemi» tõeline olemus?
4. Näidake, et Versailles' süsteem katkes endas maailma uue ümberjaoamise ohtu relvade abil.
5. Milline on Versailles' rahulepingu ja Washingtoni konverentsil saavutatud kokkulepete klassiline suunitlus?

¹ V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 293.

II PEATÜKK.

VÄLISRIIGID AASTAIL 1924—1939.

§ 7. KAPITALISTLIKE MAADE MAJANDUSLIK ARENEMINE AASTAIL 1924—1939.

Tuletage meelde, milles on kapitalismi põhilise vastuolu olemus («Uusaeg», § 37—38, lk. 194—195). Korrake materjali riiklik-monopolistliku kapitalismi tekkimise kohta («Uusaeg», § 44, lk. 230—231).

Kapitalismi suhteline stabilisatsioon (1924.—1929. a.).

1924. aastal astus kapitalistlik maailm osalise stabilisatsiooni perioodi, s. o. tugevdas ajutiselt oma positsioone. Kodanlusel õnnestus vastu pidada otsesele revolutsioonilisele rünnakule (aastail 1918—1923) ja kindlustada oma poliitilist ülevõimu. Sõjajärgne majanduslik laos asendus 1920-ndate aastate majandusliku tõusuga. Kapitalistlik tööstuslik tootmine saavutas taas 1913. aasta taseme ning ületas siis selle. Majanduslikud sidemed maade vahel taastati ning need tugevnesid (kaubandus, krediit). Kuid kapitalismi stabilisatsioon ei saanud olla püsiv, sest see toimus kapitalismi üldkriisi tingimustes. *Kahe vastandliku süsteemi — sotsialismi ja kapitalismi võitlus vajutas oma pitseri kogu kapitalistliku stabilisatsiooni käigule.*

Sotsialistliku revolutsiooni võit Venemaal jättis kapitalismi ilma erakordselt tähtsast eksploateerimise sfäärist. Sotsialismi edukas ehitamine NSV Liidus ja tema revolutsiooniline mõju kogu maailma töörahvale andsid imperialistidele üha tugevamalt tunda,

et nende võim ei ole kindel. Kapitalismi stabilisatsiooni õnnestas ka imperialismi koloniaalsüsteemi kriisi süvenemine. Rahvusliku vabadusliikumise uus laine (Maroko, Süüria, Hiina ja teised maad), mille oli esile kutsunud koloniaalmaade kasvav röövimine, kõigutas tugevasti kolonisaatorite positsiooni ja piiras nende võimalusi koloniaalorjade ekspuateerimiseks.

Imperialistlike riikide majanduslik õitseng oli rajatud kõikevõltsivale pinnasele ning toimus kapitalismi tugevnenud ebaühtlase arenemise tingimustes. Kiiresti arenesid *uued* tööstusharud, sellised nagu elektrotehnika-, keemia-, auto-, lennuki-, raadiotehnika-tööstus ja teised. Pidevalt kasvas nafta ja gaasi tootmine. Samal ajal ei toimunud aga tõusu niinimetatud *vanades* tööstusharudes (sõe-, tekstiilitööstus ja teised). Viletsas olukorras oli ka põllumajandus. Hoolimata põllumajandussaaduste hulgihindade järsust langemisest oli nõudmine nende järele väike. Paljud talupered olid sunnitud oma varanduse maha müüma ja suunduma linna tööd otsima, suurendades nii töötute arvu. Majanduse arenemine kulges eri maades väga ebaühtlaselt. See tõi paratamatult kaasa imperialistidevaheliste vastuolude uue teravnemise. Stabilisatsiooniaastail kasvas tööstustoodangu maht 1913. aastaga võrreldes Ameerika Ühendriikides 70%, Prantsusmaal 43% ja Saksamaal 17% võrra. Kuid Inglismaal saavutas tootmine vaevu sõjaeelse taseme.

Kapitalismi stabilisatsioon tagati eelkõige tööliste ja teiste elanikkonna töötavate kihtide ekspuateerimise tugevdamise arvel. Suuresti arenes massiline, standardiseeritud tootmine. Kapitalistid kasutasid ulatuslikult töö organiseerimisel «higi väljapressimise süsteemi» — tööliste järele spetsiaalse valve sisseseadmine, range-
teist tööreeglitest kinnipidamine üle jõu käiva kiirusega töötaval konveieril. Selline «ratsionaliseerimine» tihendas äärmiselt tööaega, suurendas õnnetusjuhtumite arvu tootmises ja tõi sageli kaasa tööliste täieliku füüsilise kurnatuse.

Töö intensiivistamine ja selle produktiivsuse tõstmine tingimustes, kus ettevõtted varustati täiuslikemate masinatega, viisid järk-järgult välja hõivatud tööliste arvu vähenemisele. Seepärast säilis ka tööstusliku elavnemise aastatel märkimisväärne töötööliste armee. Tööpuudus muutus krooniliseks nähtuseks. Töölised osutasid üha suuremat vastupanu kapitalistlikule «ratsionaliseerimisele», võitlus käis eeskätt palga suurendamise ja 8-tunnise tööpäeva kehtestamise eest.

Parempoolsed sotsiaaldemokraadid, püüdes säilitada oma mõju rahvahulkadele, väitsid, et kapitalism olevat kindlalt tugevnenud. Nad sisendasid töölistele, et sotsiaalse vabanemise võib saavutada kapitalismi aluseid purustamata. Selle tõendamiseks kasutati oskustööstuslikult ära majandusliku tõusu faktid ning tööliste märkimisväärsete kihtide elatustaseme mõningast paranemist. Sotsiaaldemokraatial õnnestus juhtida massilised reformistlikud

töölisorganisatsioonid kodanlusega koostöö teele. Ametiühingute ja sotsiaaldemokraatia ametnike osavõttu suurte ettevõtete järelevalvenõukogudest kujutati «majandusliku demokraatiana». Reformistid propageerisid visalt kapitalismi sotsialismiks rahuliku ülekasvamise ideed «majandusliku demokraatia» arendamise kaudu.

Vastukaaluks parempoolsete sotsiaaldemokraatide võltsidele tõenditele iseloomustas Kommunistlik Internatsionaal kapitalismi stabilisatsiooni kui ajutist ja äärmiselt ebapüsivat. Kommunistlik Internatsionaal hoiatas, et kasvav lõhe tootmise suure mahu ja ühiskonna madala ostujõu vahel peab möödapääsmatult viima ülemaailmsele majanduskriisile.

Ülemaailmne majanduskriis aastail 1929—1933.

Kommunistide teaduslik prognoos kapitalismi stabilisatsiooni iseloomu kohta leidis täielikku kinnitust. 1929. aasta lõpus puhkes oma sügavusel seniolematu *ülemaailmne majanduskriis*. See algas juhtival kapitalismimaal — Ameerika Ühendriikides — ja levis peatselt üle kogu kapitalistliku maailma. *Nagu teiste ületootmiskriiside puhul, nii oli ka ülemaailmse majanduskriisi põhjuseks vastuolu tootmise ühiskondliku iseloomu ja töö saaduste erakapitalistliku omastamise vormi vahel.*

Erinevalt eelmistest kriisidest oli ülemaailmne majanduskriis väga pikaleveniv ja ränkade tagajärgedega. Enamikus kapitalistlikes maades kestis see ligikaudu neli aastat. See on seletatav sellega, et 1929.—1933. aasta majanduskriis tekkis kapitalismi üldkriisi tingimustes, olukorras, kus valitses turu krooniline piiratus ja pidev massiline tööpuudus.

Tööstuslik tootmine langes kapitalistlikes maades mitme aastakümne võrra tagasi. 1932. aastal oli see kriisieelsest tasemest madalam Ameerika Ühendriikides 46%, Saksamaal 47%, Inglismaal 27% ja Prantsusmaal 31% võrra. Väljasurnud kaevandused, kustunud kõrgahjud, tegevusetud vabrikud ja tehased olid näitlikeks tunnistajateks sellest, kuidas kapitalism ise lõhub oma tootlikke jõude.

Kriis tööstuses liitus ühte *agraarkriisiga*. Põllumajandussaaduste ostuhinna katastroofiline langemine piiras küla võimalusi osta tööstuskaupu. Seega tugevdas tööstuskriis agrarkriisi, viimane aga omakorda teravdas tööstuskriisi.

Selleks et saada suuri kasumeid, püüdsid kapitalimagnaadid kunstlikult säilitada põllumajandussaaduste kõrgeid jaemüügihindu. Sel eesmärgil hävitati ära üks neljandik maailma puuvillakülvidest ja miljonid sead, teravilja põletati vedurite kolletes. Toiduaineid hävitati ajal, mil maakeral kannatasid terava toidu puuduse all miljonid inimesed. Kapitalism hävitas kiskja kombel

töoga loodud väärtusi. Kriisiaastate jooksul oli inimkonna materiaalse kahju summa sama suur, nagu seda olid materiaalsed kaotused Esimeses maailmasõjas.

Arvukad hädad langesid töötajate kaela. Üle 35 miljoni inimese aeti vabrikutest tänavale. Kümned miljonid talupojad jäid ilma oma maast ja varandusest. Kriis laostas tuhandeid väike- ja keskmisi tööstureid. Selle laostumisega kaasnes kapitali edasine koondu mine kitsa ringi inimeste kätte. Järsult halvenes töötajate olukord kolooniates. Maad, mis andsid toorainet ja toiduaineid, said tohutut kahju seepärast, et puuvilla, toorsidi ja teiste koloniaalkaupade hinnad langesid kiiremini kui tööstussaaduste hin nad.

1929.—1933. aasta kriis andis tugeva hoobi kodanluse majandusele, poliitilistele alustele ja ideoloogiale. Kapitalismi üldkriis teravnes veelgi.

Uus majanduskriis Teise maailmasõja eelõhtul.

Aastail 1933—1934 väljus kapitalism ülemaailmsest majanduskriisist. Kapitalistliku süsteemi majanduslikud vapustused sundisid imperialistlikke valitsusi — nagu Esimese maailmasõja aastailgi¹ — appi tulema suurimatele monopolistlikele ühendustele. *Tugevnes monopolistliku kapitalismi ülekasvamine riiklik-monopolistlikuks.* Riik püüdis reguleerida eri majandusharude arenemist. Ta andis monopolidele laene, subsidiume, tegi neile maksusoodustusi. Riiklik-monopolistlik kapitalism avaldus eri maades erinevalt (vt. § 9 ja 10). *Ent kõikjal, kus toimus üleminek riiklik-monopolistlikule kapitalismile, tugevnes tootmise ja kapitali kontsentreerumise protsess ning monopolide ike muutus rängemaks.*

Pärast ülemaailmsest majanduskriisist väljumist alanud töösuslik elavnemine oli nõrk ja vähemärgatav. Alates 1937. aasta sügisest astus enamik kapitalistlikke maid taas majanduskriisi perioodi, mille katkestas Teise maailmasõja ettevalmistamine ja puhkemine. Ka Saksamaa, Itaalia ja Jaapan tundsid uue majanduskriisi mõju, kuid seda nõrgendas majanduse ümberkorraldamine sõjaaja rööbastele ja üleminek anastusprogrammi elluviimisele.

NSV Liidu edusammud suurendasid rahvusvahelise reaktsiooni viha tema vastu. Kommunismi vaenlaste väited, et niisugusel majanduslikult mahajäänud maal, nagu seda oli olnud tsaari-Venemaa, ei ole võimalik üles ehitada sotsialismi, kukkusid täielikult läbi.

¹ Neil aastail oli eriti märgatav riigiaparaadi vahelesegamine majandusellu monopolide huvides.

Kapitalismi vastuolude teravnemine.

Majanduskriiside tagajärjel teravnesid kõik kapitalismi vastuolud veelgi. Laiade rahvahulkade rahulolematust tõi kaasa revolutsioonilise tõusu ja kommunistlike parteide mõju kasvu. Sellises olukorras tugevdasid kodanlikud valitsused töötajate vastu suunatud repressioone. *Mitmetes maades asus monopolistlik kodanlik kodanliku demokraatia hülgamise teele ja andis võimu kõige reaktioonilisemate jõudude kätte fašistide näol, kehtestades seega avalikult terroristliku diktatuuri.*

Teravnes võitlus kolonisaatorite ja rõhutud rahvaste vahel. Hiinas ja Indias hakkasid rahvuslikust vabadusliikumisest osa võtma laiad talurahvahulgad.

Rahvusvaheline olukord muutus ikka pingelisemaks. Lähenes imperialistlike suurriikide kokkupõrge maailma uue ümberjaotamise eest. *Imperialistid otsisid väljapääsu kapitalismi üldkriisist uutes, veelgi hävitavamates sõdades ja eelkõige sõjas Nõukogude Liidu vastu. Nad tahtsid lahendada oma vastuolud NSV Liidu arvel.*

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Milles seisnes kapitalismi stabilisatsioon ning miks oli see ajutine ja osaline?
2. Millised on 1929.—1933. aasta ülemaailmse majanduskriisi iseärasused?
3. Milliste abinõudega püüavad imperialistid üle saada majanduskriisidest?

§ 8. WEIMARI VABARIIGIST FAŠISTLIKU DIKTATUURINI.

Saksamaa sõjalis-tööstusliku potentsiaali taassünd.

1924. aastal algas Saksa kapitalismi ajutine, osaline stabilisatsioon. Peamist osa stabilisatsioonis etendas töölisklassi ekspluateerimise tugevdamine. Tööpäeva pikendati jälle 9—10 tunnini. Seal, kus enne töötas neli inimest, pidi nüüd hakkama saama kolm. Vanadus- ja invaliidsuspensioone ning -toetusi vähendati. Tööliselt, talupoegadelt ja väikekodanluselt võetavaid makse suurendati, samal ajal kui maksud monopolide sissetulekutelt vähenesid.

Teiseks Saksamaa tööstuse taastamise tähtsaks allikaks oli niinimetatud Dawesi plaan. See plaan, mille koostasid Ameerika pankurid Dawesi juhtimisel, nägi ette Saksamaalt reparatsioonide võtmise uue korra. Dawesi plaani rakendamise viie aasta jooksul (aastail 1924—1929) sai Saksamaa ligikaudu 30 miljardi marka välislaene (peamiselt Ameerikast), reparatsioonide aga maksis selle sama aja jooksul vaid veidi üle 10 miljardi marga. Väliskapitali juurdevool tagas selliste tohutute sõjalis-tööstuslike monopolide tugevnemise, nagu seda olid Kruppi ja Siemensi kontsernid. Kuju-

nesid uued võimsad monopolid: «Terasetrust», keemiakontsern «IG Farbenindustrie» jt.

Osalise stabilisatsiooni lõpuks oli Saksamaa ületanud tööstustoodangu sõjaeelse taseme ning jälle mööda läinud Inglismaast ja Prantsusmaast. Taastanud majandusliku võimsuse, asusid saksa imperialistid moderniseerima sõjaväge ja ehitama uut sõjalaevastikut.

Monopolide majandusliku võimsuse kasvuga kaasnes reaktsiooniliste ja militaristlike elementide mõju tugevnemine. Valitsevale positsioonile riigiaparaadis asusid keiserliku Saksamaa ametnikud ja ohvitserid. 1925. aastal sai vabariigi presidendiks äge monarhist, Esimese maailmasõja aegse Kindralstaabi ülem kindralfeldmarssal Hindenburg.

Saksamaa Kommunistliku Partei tugevnemine.

Revolutsiooniliselt meelestatud saksa tööliste avangardis olid kommunistid. 1925. aastal valiti Saksamaa Kommunistliku Partei Keskkomitee esimeheks Ernst Thälmann (1886—1944) — üks Saksamaa tulihingelisemaid revolutsionäre.

Saksamaa proletariaadi juhi kohta kirjutab tema võitluskaaslane Wilhelm Pieck: «Ernst Thälmann oli töörahva poeg. Varakult tuli tal tundma õppida viletsust ja tööd, tööinimeste kannatusi ja rõõme. Juba koolipoisina pidi ta töötama ja aitama isal perekonda ülal pidada. Sellest hoolimata oli Ernst Thälmann koolis eeskujulik õpilane. Pärast kooli lõpetamist tõi elutee ta Hamburgi sadama transporditöölise ridadesse. Varsti sai ta oma töökaaslaste usaldusisikuks, temast sai ametiühingu ja partei aktivist. Kõikjal ja alati kaitses ta omakasupüüdmatult ja mehiselt oma seltsimeeste ning kogu saksa tööliklassi huvisid.»

Thälmanni ümber kujunes partei Keskkomitees revolutsiooniline tuumik: Wilhelm Pieck, Clara Zetkin, Walter Ulbricht jt. *Omandades bolševike partei kogemusi ja tema parteilise juhtimise stiili, muutus Saksamaa Kommunistlik Partei tõeliseks revolutsiooniliseks parteiks, kes oli võimeline loovalt rakendama marksistlik-leninlikku õpetust Saksamaa konkreetsetes tingimustes.*

Thälmanni algatusel rajasid saksa tööliselid Punafrontlaste Liidu — 100 000-liikmelise tööliste omakaitse võitlusorganisatsiooni. Liidu liikmed kaitsesid tööliiskoosolekuid ja demonstratsioone fašistlike jõukude kallaletungide eest.

Saksamaa Kommunistliku Partei ridade tugevnemise tõttu kasvab tema mõju rahvahulkadele. 1926. aastal algas laialdane demokraatlik rahvaliikumine plaanide vastu tagastada Saksa vürstidele, kes olid Novembrirevolutsiooni ajal maalt välja saadetud, nende mõisad, paleed ja muu varandus. Kommunistlik Partei püstitas loosungi «Ei ühtegi penni vürstidele!». Selle nõudmisega olid sunnitud ühinema ka sotsiaaldemokraadid. Saksamaa Kommunistliku Partei ettepaneku poolt konfiskeerida kompensatsiooni maksmata

vürstide omand hääletas 14,5 miljonit sakslast. Kuigi kommunistide ettepanekut ei toetanud hääletamisest osavõtnute enamus (koguti ligikaudu 40% häälest), näitas see poliitiline kampaania Saksamaa Kommunistliku Partei autoriteedi kasvu.

Saksamaa Sotsiaaldemokraatlik Partei monopolide teenistuses.

Suurt osa Saksa imperialismi taaselustamises etendasid Sotsiaaldemokraatliku Partei parempoolsed liidrid. Nad aitasid kodanlusel õiendada arveid töölisklassi avangardiga ning läksid Weimari vabariigi päevil avalikult üle kodanlusega koostöö positsioonile. Saksamaa Sotsiaaldemokraatliku Partei juhtide anti-kommunismi ja Nõukogude-vastasust märgati. Sellistele töölisklassi «juhtidele» võisid kodanlik-mõisniklikud ringkonnad usaldada riigi juhtimise.

1928. aasta suvel asus valitsuse etteotsa, kuhu kuulusid peale sotsiaaldemokraatide ka kodanlike parteide esindajad, parempoolne sotsiaaldemokraat. See oli sotsiaaldemokraatliku kodanlusega klassirahu poliitika praktiline elluviimine.

Sotsiaaldemokraatlikud võimud kaitsesid kapitalistlikku korda ja surusid metsikult maha saksa tööliste revolutsioonilised väljastumised. 1929. aastal avas politsei tule 200 000-inimeselise 1. mai demonstratsiooni pihta: hukkus üle 30 inimese ning mitusada töolist sai haavata. Et töolistel relvad käest võtta, saatis valitsus pärast 1. mai demonstratsiooni tulistamist Punafrontlaste Liidu laiali.

Majanduskriis ja klassivastuolude teravnemine.

1929. aasta sügisel puhkenud ülemaailmne majanduskriis tabas raskelt ka Saksamaad. Tööstuslik tootmine vähenes peaaegu kahekordselt. Töötuid oli 5—6 miljonit inimest. Sajad tuhanded väikekodanlased laostusid. Suurenesid talupoegade võlad pankadele ja mõisnikele. Samal ajal andis riik abi kapitalistidele ja suurmaomanikele rohkem kui 10 miljardi marga ulatuses.

1930. aasta märtsis tuli sotsiaaldemokraatide asemel võimule reaktiooniline valitsus, kes valitses maad erakorraliste dekreetide abil.

Kaitstes töörahva huvisid, esitas Saksamaa Kommunistlik Partei «Saksa rahva rahvusliku ja sotsiaalse vabastamise programmi». Kommunistlik Partei nõudis tööstuse ja pankade natsionaliseerimist, mõisamaade konfiskeerimist ja üleandmist talupoegadele ning maksude vähendamist. Klassivõitluse tugevnemine riigis ehmatas Saksa kodanluse surmani ära. Monopolistlik kapital rajas üha enam kõik oma lootused avalikult terroristliku diktatuuri kehtestamisele.

Fašismiohu kasv.

Esimesed fašistlikud rühmad ja salgad tekkisid Saksamaal 1919. aastal. Saksa fašismi kodumaaks oli Baier.

Üks fašistliku partei peamehi oli Adolf Hitler (1889—1945). Ta oli sündinud Austrias, kuid asunud juba enne Esimest maailmasõda elama Saksamaale. Hitler oli poliitiline avantürist, demagoog ja äärmine reaktionäär. Oma raamatus «Mein Kampf» («Minu võitlus») jutlustas ta rassismi ja antikommunismi, kutsus üles sõjaks Nõukogude Liidu vastu. Tema plaanid purustada revolutsiooniline liikumine riigis ja saavutada Saksamaa ülevõim kogu maailmas olid suurepäraselt kooskõlas Saksa monopolide huvidega. Ega siis asjata olnud Hitleri soosijateks juba 1920-ndate aastate algusest peale tööstusmagnaadid Stinnes, Thyssen jt. Hitleris ja hitlerismis kehastusid Saksa imperialismi kõige võikamad jooned.

Fašistlik partei järgis šovinistlikke, kontrevolutsioonilisi ja antikommunistlikke eesmärgi. Osalise stabilisatsiooni aastail, mil Saksa kodanluse olukord kindlustus, jäi fašism unustusse. Kui aga ülemaailmse majanduskriisi aastail monopolide võim kõikuma läi, hakkasid nad kasutama fašistide teeneid.

Rahvahulkade petmiseks nimetasid fašistid end «natsionaalsotsialistideks». Võttes arvesse elanikkonna laiade kihtide rahulolematust Versailles' lepingu tingimustega, püstitasid nad loosungi «Maha Versailles' kütked!». Nii õnnestus hitlerlastel luua endale Versailles' süsteemi vastu võitlejate ja «solvatud saksa rahvuse» kaitsjate maine. Oma võltssotsialismi varjasid nad loosungitega «Üldine heaolu on kõrgem üksiku heaolust», «Maha juutide finantskapital!» jms. Spekuleerides tööliste meeleheitliku olukorraga, nõudsid fašistid demagoogiliselt «õiglast» palka, tööpuuduse likvideerimist ja tööliste osavõttu kapitalistide kasumite jaotamisest. Talupoegadele lubasid hitlerlased maad mõisnike valduste jaotamise arvel ja pangavõlgade likvideerimist; väikekodanlusele lubasid nad odavat krediiti ja suurkaubamajade kaotamist; teenistujatele ja ametnikele palga tõstmist; endistele keiserliku sõjaväe sõduritele ja ohvitseridele sõjaväeteenistuse sisseseadmist. Nad õhutasid osavasti natsionalistlikke ja šovinistlikke kirgi ning lubasid viletsuses vaevlevatele töörahvahulkadele head elu. Nii kindlustasid nad endale massilise sotsiaalse baasi.

Riigipäeva valimistel 1932. aasta suvel said natsionaalsotsialistid 13,7 miljonit häält. Fašism levis nagu katk üle kogu Saksamaa ja allutas oma mõjule perekonna, kooli, tänava, kõik elanikkonna kihid, sealhulgas tööliklassi poliitiliselt vähearenenud osa.

Tegelikult kaitsesid fašistid finantskapitali kõige reaktioonilisemate, šovinistlike ringkondade huviseid. Salajastel nõupidamistel monopolide esindajatega teatas Hitler, et tema partei peab oma peamiseks ülesandeks «marksismi hävitamist Saksamaal». Monopolide usalduse võitmiseks kuulutas ta: «Meil on vaja Euroopat ja tema kolooniaid», uusi territooriume tuleb otsida «Venemaal ja sellele alluvates ääriikiides». Kommunismi hävi-

tamise ja teiste maade vallutamise programm oli täielikult kooskõlas saksa imperialistide agressiivsete plaanidega. Viimased võtsid hitlerliku partei oma ülalpidamisele. Töösturid eraldasid küllaltki suuri summasid hitlerlaste fondi. Saksa fašiste toetasid ka rahvusvahelised monopolid.

Saksamaa Kommunistlik Partei võitluses fašismi vastu.

Ainukeseks parteiks, kes astus otsustavalt välja fašismi vastu, oli Saksamaa Kommunistlik Partei. Kommunistlik Partei paljastas natsionaalsotsialistide demagoogiat, selgitas, et fašistid on töörahva kõige vihasemad vaenlased. Kommunistide üleskutsel vastates võitlesid sajad tuhanded teadlikud töölised kangelaslikult fašismi vastu, ajasid nurja natside kogunemisi, võtsid osa antifašistlikest streikidest ja miitingutest.

Kommunistlik Partei püüdis ühendada kõiki töölisi: kommuniste, sotsiaaldemokraate ja parteituid. Ühinenud tööliklass oleks suutnud endaga kaasa tõmmata kõik teised maa demokraatlikud jõud ja tõkestada fašistidele tee võimu juurde. Kuid kahjuks ei õnnestunud Saksamaa Kommunistlikul Parteil mobiliseerida kõiki saksa proletariaadi jõudusid võitluseks fašismi vastu. Paljud kommunistid suhtusid sotsiaaldemokraatidesse endist viisi umbusklikult. Ei tehtud vajalikku vahet Saksamaa Sotsiaaldemokraatliku Partei lihtliikmete ja parempoolse juhtkonna vahel ning see raskendas sotsiaaldemokraatlike tööliste kaasatõmbamist fašismivastase võitluse leeri.

Peamist vastutust selle eest, et läks nurja antifašistliku rinde loomine, kannavad Saksamaa Sotsiaaldemokraatliku Partei juhid. Fašismiohu suurenemise ajal valisid nad «väiksema pahe» taktika. Kooskõlas selle taktikaga kutsusid Saksamaa Sotsiaaldemokraatliku Partei oportunistlikud juhid töölisi mitte ühiselt võitlema fašismi vastu, vaid toetama reaktioonilisi kodanlikke valitsusi, mis olevat «väiksem pahe», võrreldes Hitleriga. Tänu Saksamaa Sotsiaaldemokraatliku Partei oportunistliku juhtkonna abile, kes desorganiseeris Saksamaa tööliklassi, oli tee võimule fašistide jaoks lahti.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Kuidas õnnestus saksa imperialistidel taastada Saksamaa sõjalis-tööstuslik võimsus?
2. Millega on seletatav fašismi kiire levimine Saksamaal majanduskriisi aastail?
3. Miks ei õnnestunud Saksamaal organiseerida vastulööki fašistidele?

§ 9. SAKSAMAA FAŠISMI VÕIMU ALL.

Võimu haaramine fašistide poolt.

Majanduskriisi kõrgperioodil muutus olukord Saksamaal üha teravamaks. Töötud ja nende perekonnad nälgisid, nad olid meeletele viidud ja pidid taluma uskumatuid kannatusi. Massilised streigid ja demonstratsioonid vapustasid kogu Weimari vabariigi hoonet.

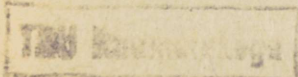
Riigis toimus jõudude järsk jagunemine. Saksamaa Kommunistliku Partei mõju, kuhu kuulus 300 000 liiget, kasvas pidevalt. Riigipäeva valimistel 1932. aasta novembris said kommunistid ligikaudu 6 miljonit häält (700 000 häält rohkem kui sama aasta juulis toimunud valimistel). Samal ajal vähenes fašistide mõju. 1932. aasta novembris kaotas Hitleri partei 2 miljonit häält. Saksamaa Sotsiaaldemokraatliku Partei ridades, kes oli valimistel saanud üle 7 miljoni hääle, kasvas lihtliikmete võitlus tegevusühtsuse eest kommunistidega.

Niisuguses olukorras otsustas monopolistlik kodanlus kiirendada fašistide võimuletulekut. Finantsoligarhia tahet täites nimetas president Hindenburg 30. jaanuaril 1933. aastal Hitleri riigikantsleriks. *Saksamaal kehtestati finantskapitali kõige reaktiivsemate, kõige šovinistlikumate ja kõige imperialistlikumate elementide avalik terroristlik diktatuur.* Euroopa keskosas tekkis sõjakolle.

Fašistide võimuletulek tulenes Saksa imperialismi eelnenud arengust. Kaotanud Esimese maailmasõja, ära hirmutatud Novembrirevolutsioonist ning nõrgenenud majanduskriisi ja klassivõitluse uue tõusu hoopidest, *ei olnud monopolistlik kodanlus võimeline säilitama oma võimu kodanliku demokraatia meetodite abil.* Monopolid püüdsid fašistide abil ellu viia oma anastuplaane.

Hitlerlaste võimuletuleku peamiseks põhjuseks oli aga see, et *saksa töölisklass oli lõhestatud nii ideeliselt kui ka organisatsiooniliselt.* Seepärast ei suutnud töölisklass välja astuda anti-fašistliku rinde organiseerijana. Häbiväärset osa töölisklassi ühtsuse nurjaajajatena etendasid sotsiaaldemokraatia parempoolsed liidrid.

Ja lõpuks osutas hitlerlastele suurt toetust kogu rahvusvaheline reaktsioon. *Ameerika Ühendriikide ja teiste imperialistlike riikide monopolid nägid Saksa fašismis jõudu, mis on võimeline purustama Nõukogude Liitu.* Reaktsiooniliste režiimide rajamine ja toetamine on olnud Ameerika monopolide traditsiooniline poliitika.

Terrori ja vägivalla poliitika.

Et õigustada terrorit Saksamaa Kommunistliku Partei vastu, süütasid fašistid 27. veebruaril 1933. aastal Riigipäevahoone ja süüdistasid selles kommuniste. Märtsi alguses vangistati saksa proletariaadi juht Ernst Thälmann. Fašistlike timukate vangina pidas Thälmann mehiselt vastu kõigile piinamistele ja mõnitamistele rohkem kui üheteistkümne aasta jooksul.

Tuhanded kommunistid tapeti kohtu ja juurdlusteta. Teise maailmasõja alguseks olid hitlerlased heitnud vanglatesse ja kontsentratsioonilaagritesse üle ühe miljoni saksa rahva parima tütre ja poja. Veel tänapäevalgi inimesed võpatavad, kuuldes sõnu «esseslane» ja «gestaapolane»¹. Esseslased ja gestaapolased, need kiskjad inimese nahas, piinasid inimesi eljalikult.

Peale Kommunistliku Partei ajasid hitlerlased laiali ka teised parteid ning mittefašistlikud ametiühingud ja organisatsioonid. Kuigi sotsiaaldemokraatia liidrid kinnitasid Hitlerile oma valmisolekut koostööks natsidega, keelasid fašistid ka Saksamaa Sotsiaaldemokraatliku Partei. Paljud sotsiaaldemokraadid hukkusid kontsentratsioonilaagrites. Fašistlikul Saksamaal säilis üksnes Natsionaalsotsialistlik Partei.

Riigipäev eksisteeris vaid rahvamasside petmiseks, sinna saadeti ainult fašistide käsilasi. Pärast Hindenburgi surma (1934. aastal) ühendas Hitler presidendi ja riigikantsleri ametikohad ning koondas kogu võimu enda kätte.

Fašistid olid alati välja astunud progressiivse haritlaskonna vastu. Vaimse töö tegijaid nimetas Hitler «rahvuse jätisteks». Teaduse ja kultuuritegelaste reaktsiooniline osa läks üle fašistide teenistusse. Paljud haritlaskonna esindajad kas põgenesid Saksamaalt või nad heideti gestaapo vanglatesse.

Saksa linnade väljakutel süüdati lõkkes silmapaistvate õpetlaste ja kirjanike raamatutest. Hitlerlikud löömamehed korraldasid õudseid juudipogrome. Saksamaa kohale laskus fašistliku barbaarsuse must õõ.

Leipzigi protsess.

Fašistid korraldasid Riigipäevahoone provokatsioonilise süütamise ja kuulutasid süüdlasteks saksa ja bulgaaria kommunistid. Arreteeriti Kommunistliku Internatsionaali Täitevkomitee liige Georgi Dimitrov, kes tol ajal viibis Saksamaal. 1933. aasta septembris algas **Leipzigi** kommunistidevastane protsess. Sellel esinesid Göring (Hitleri järel teine mees fašistlikul Saksamaal) ja propagandaminister Goebbels.

¹ SS — kaitsesalgad (sõnast *Schutzstaffeln*). Gestapo — riigi salapolitseid (sõnast *Geheime Staatspolizei*).

Dimitrov käitus kangelaslikult. Süüdistatavast muutus ta süüdistajaks. Oskuslike vastustega kohtunike küsimustele, omapoolsete küsimuste, selgituste, esinemiste ja repliikide abil rebis ta maski natslike juhtide näolt ja näitas, et Riigipäevahoone süüta- sid fašistid. Kohus oli sunnitud Dimitrovi õigeks mõistma. NSV Liidu valitsus andis G. Dimitrovile Nõukogude kodakondsuse ja päästis ta fašistide hundikoopast. Dimitrovi mehine käitumine Leipzigi protsessil oli eeskujuks Saksamaa ja kogu maailma anti- fašistidele.

Antifašistlik liikumine.

Enneolematu terror nõrgestas Saksamaa Kommunistliku Partei sidemeid laiade rahvahulkadega. Hitlerlaste sotsiaalne dema- googia ja üleskutsed tööliste teha koostööd natsliku režiimiga, mitmemiljonilise töötute armee kaotamine ja töörahva mate- riaalse olukorra mõningane parandamine, võrreldes majanduskriisi perioodiga — kõik see nõrgendas tööliklassi vastupanu hitle- rismile. Proletariaadi suurem osa kaotas ajutiselt orientatsiooni ja kaldus toetama fašismi või suhtus sellesse vähemalt sallivalt. Ainult tööliklassi kõige kindlameelsem osa eesotsas kommunisti- dega jäi antifašistlikele positsioonidele.

Oma eluga riskerides võitlesid kommunistid mehiselt fašismi vastu. Nad andsid illegaalselt välja ajalehte «Rote Fahne», tagasid põrandaaluse raadiojaama «Vaba Saksamaa» töö. Aastail 1934— 1935 õnnestus kommunistidel organiseerida mitmeid streike sõja- ja laevaehitustööstuses, kaevandustes ja autotranspordis.

Saksamaa Kommunistliku Partei Brüsseli konverents (1935. aastal) näitas, et partei keskseks ülesandeks on kõigi antifašist- like jõudude ühtekoondamine. Kommunistid pidid osa võtma kõi- kidest massiorganisatsioonidest, sealhulgas ka fašistlikest, et tõm- mata rahvahulki enda poolele. Et Ernst Thälmann oli fašistlikus vanglas, siis valiti Saksamaa Kommunistliku Partei esimeheks Wilhelm Pieck.

Saksamaa Kommunistliku Partei Berni konverents (1939. aastal) töötas välja Saksa demokraatliku vabariigi loomise eest pee- tava võitluse programmi. Programm nägi ette fašismi väljajuuri- mise, monopolide likvideerimise, agraarreformi läbiviimise ja riigiaparaadi demokratiseerimise. Esmajärgulise ülesandena osu- tas konverents vajadusele luua proletariaadi ühtne partei.

Majanduse militariseerimine.

Fašismiaastail arenes edasi riiklik-monopolistlik kapitalism. *Toimus monopolide jõu liitumine fašistliku riigi jõuga.* Nende kahe gigantse jõu liitumine ühtseks riiklikuks mehhanismiks jõudis lõpule niinimetatud «füürerluse» süsteemis. Fašistliku Saksamaa

«füüreriks» (juhiks) sai Hitler ise. Tema lähimad käsilased (Göring, Goebbels, Himmler jt.) muutusid juhtivate monopolide aktsiate omanikeks. Teiselt poolt hõivasid rasketööstuse ja pankade omanikud (Krupp, Thyssen, Flick jt.) juhtivad ametikohad riigis ning määrasid koos natslike tegelastega kindlaks hitlerliku riigi sise- ja välispoliitika. Sel viisil toimus fašistliku plutokraatia ladviku ühteliitumine monopolistliku kapitali ladvikuga.

Riigi majanduse juhtimiseks loodi 18 suurima monopoli esindajatest Saksa majanduse peanõukogu, mille eesotsas oli Krupp. Sel nõukogul olid riiklikud funktsioonid ning sisuliselt sai sellest fašistliku Saksamaa salajane valitsus. Iga tööstusharu eesotsas oli oma «füürer» kõige suuremate monopolistide seast. Iga kapitalist sai riigivõimu esindaja volitused. Ettevõtte omanik kuulutati «füüreriks» ja töölisel «füüreri komandoks». Mistahes vastupanu kapitalisti omavolile käsitleti väljaastumisena riigi vastu ja see suruti maha fašistliku terrori kogu julmusega. *Monopolide liit fašismiga tugevdas maa militariseerimise protsessi*. Püstitanud loosungi «Kahurid või asemel!», hakkasid hitlerlased ulatuslikult arendama sõjalist ülesehitustööd. Majanduse militariseerimisega kaasnes monopolide rikastumine ning väike- ja isegi keskkodanluse laostumine. Monopolide tahet täites likvideerisid hitlerlased kõik kompaniid, mille kapital oli alla 100 000 marga. Piirates väikeettevõtete varustamist tooraine, tööjõu ja seadmetega, saavutasid nad sadade tuhandete ettevõtjate laostumise. Laostunud väikekodanluse viha suunasid hitlerlased teiste rahvaste vastu.

Sõja vajaduste rahuldamiseks ja fašismi sotsiaalse baasi kindlustamiseks maal andis Hitler välja seaduse «pärustalude» kohta. Selle seaduse järgi ei kuulunud jaotamisele talud, mille suurus oli 7,5 hektarit või rohkem. Nad läksid pärimise teel edasi vanemale pojale. Nooremad pojad pidid aga lahkuma SS-salkadesse, gestaaposse või sõjaväkke. Nende edasine heaolu seostati võõraste territooriumide vallutamise ja röövimisega. Nende elukutsaks sai sõda.

Selleks et kindlustada noorsoo sõjaline ettevalmistus, kehtetasid hitlerlased 18- kuni 25-aastaste neidude ja noormeeste kaheaastase töökohustuse. Miljonid noored inimesed elasid spetsiaalsetes sõjaväestatud laagrites, kus pärast tööd toimus sõjaline õppus. Lühikese ajaga rajasid hitlerlased mitmemiljonilise sõjaväe, mis oli valmis anastusretkedeks.

Ideoloogiline valmistumine sõjaks.

Fašism ei ole ainult terror ja vägivald. Fašism on ka elajaliku šovinismi ja rassismi ideoloogia.

Šovinistlike kirgede õhutamiseks spekuleerisid hitlerlased osavalt Versailles' lepinguga rahulolematu saksa rahva rahvus-

likel tunnetel. Et õigustada sõdasid oma maailmavalitsemise keh-
testamiseks, võtsid nad kasutusele niinimetatud «rassiteooria».
Vastavalt sellele «teooriale» kuuluvad ainult sakslased kõrge-
masse rassi, kelle kutsumuseks on valitseda maailma üle. Teised
rahvad aga kuulutati mittetäisväärtuslikeks ja nad pidid töötama
«härrarassi» heaks. Slaavlastest pidid saama saksa kolonisaato-
rite orjad. Perspektiiv valitseda tuhandeid välismaa orjasid erutas
miljonite sakslaste ja eriti noorsoo kujutusvõimet. Hitler kuulu-
tas: «Me kasvatame üles noorsoo, kelle ees väriseb maailm...
Ma tahan nende silmis näha metslooma helki.» Ning fašistid kas-
vatasid üles sellise noorsoo. Miljonid noored sakslased, kes tegid
läbi fašistliku väljaõppe Hitlerliku Noorsoo ja Saksamaa Neidude
Liidu organisatsioonides, koolide Noore Rahvuse organisatsiooni-
des jm., muutusid sadistideks ja mõrvariteks, kes Teise maailma-
sõja aastail panid toime koletislikke kuritegusid.

*Nii demoraliseeris fašistlik ideoloogia miljoneid sakslasi, kes
olid valmis tagama endale hea äraelamise teiste rahvaste allu-
tamise ja röövimise arvel.*

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Millised olid fašistide poolt võimu haaramise põhjused Saksamaal?
2. Kuidas võitlesid kommunistid hitlerliku diktatuuri vastu?
3. Milles avaldus riiklik-monopolistlik kapitalism fašistliku diktatuuri peri-
oodil.
4. Mispärast õnnestus hitlerlastel endaga kaasa tõmmata miljoneid sakslasi?

§ 10. AMEERIKA ÜHENDRIIGID.

Meenutage, mida andis Ameerika monopolistlikule kapitalile Ameerika
Ühendriikide osavõtt Esimesest maailmasõjast.

Ameerika Ühendriikide «õitseng» ja selle krahh.

Ameerika kapitalism astus ajutise, osalise stabilisatsiooni
perioodi 1922. aasta lõpus — varem kui teiste maade kapitalism.
Seda soodustasid siseturu suur maht ning kaupade ja kapitali
eksport välisriikidesse, eriti Euroopasse ja Ladina-Ameerikasse.
Kaupade ja kapitali väljaveo poolest jõudsid Ameerika Ühend-
riigid esikohale maailmas, möödudes Inglismaast, kapitalimahu-
tuste kogusumma ja mereväerelvastuse poolest aga olid nad kohe
Inglismaa järel teisel kohal. Monopolistlik kodanlus sai riikidelt-
võlglastelt laenuprotsente ja makseid sõjalaenude kustutamiseks
ning rikastus. *Kapitalistliku maailma finantsekspluateerimise kes-
kus nihkus ümber Ameerika Ühendriikidesse, kes selleks ajaks*

olid muutunud kõige tugevamaks imperialistlikuks suurriigiks. 1929. aastal andsid Ameerika Ühendriigid 44% kapitalistliku maailma tööstustoodangust, s. o. rohkem kui Inglismaa, Prantsusmaa, Saksamaa, Itaalia ja Jaapan kokku.

Suurmagnaadid tugevdasid kontrolli Ühendriikide majanduse üle. Nende seas paistsid silma Morgani, Rockefelleri, Du Ponti, Melloni ja Kuhn-Loebi finantsgrupid ning ka finantsoligarhia territoriaalsed rühmad Chicagos, Bostonis ja Clevelandis. Suured trustid neelasid alla ettevõtted, mis konkurentsile vastu ei pidanud. Ameerika Ühendriikides tekkis palju uusi rikkaid, endised miljardärid ja miljonärid aga suurendasid oma varandusi. Nad seadsid endale sisse uhked paleed ja linnatagused villad, nende käsutuses oli kümneid autosid, sadu teenreid ning tuhandeid politseinikke ihuvalves. Üheainsa uhke vastuvõtu korraldamine maksis raha, mille eest tavaline perekond oleks võinud külluses elada elu lõpuni.

Ülikasumite saamiseks juurutasid kapitalistid tootmise ratsionaliseerimist. Paljud ettevõtted läksid üle standardtoodete massilisele väljalaskmisele. Kiiresti liikuvate konveierite ulatuslik rakendamine nõudis töölistelt suuremat kiirust ja rohkem tähelepanu. Iga tööline tegi nüüd ära kahe, kolme ja vahel koguni kümne inimese töö. Palga mõningane tõus ei suutnud heaks teha neid jõupingutusi, mida töölisel tuli konveieri taga seistes teha.

Tööraha «higi väljapressimise süsteemis» ekspluateerimisele lisandus tööliklassi ridade lõhestamise ja nende võitlusvõime nõrgendamise poliitika. Ameerika Tööföderatsiooni reformistlikud liidrid kuulutasid streigid «vananenud» võitlusvahendiks ja surusid tööliste peale «klassikoostööd» kapitalistidega. Streigiliikumine oli põhiliselt kaitseiseloomuga. Kodanlus õiendas karmilt arveid tööliklassi ürituse eest võitlejatega. Pärast seitsmeaastast vanglasviibimist hukati 1927. aastal elektritoolil itaalia päritoluga Ameerika revolutsionäärid Nicola Sacco ja Bartolomeo Vanzetti, kellele oli esitatud valesüüdistus vabriku kassiiri tapmises. Nende hukkamine kutsus esile kogu rahvusvahelise üldsuse nõrdimuse.

Ameerika pimedusejüngrid korraldasid sõjakäigu teadusliku maailmavaate vastu. Üks neist teatas: «Parem hävitada kõik koolid, kui lubada evolutsiooniteooria õpetamist ja seega õonestada usku piibliste.» Mõnedes lõunaosariikides võeti vastu seadused, mis konstitutsioonist hoolimata piirasid mõttevabadust. Nii mõisteti 1925. aastal Daytoni linnas (Tennessee osariik) süüdi noor bioloogiaõpetaja John Scopes selle eest, et ta tunnistas rääkis Darwini õpetusest. Kohtuprotsessi, mille arutati Scopes'i «süüasja», hakati nimetama «ahviprotsessiks».

Stabilisatsiooni sügavustes hakkasid aegapidi küpsema eeldused sügavateks majanduslikeks vapustusteks. Tööstus ei olnud täielikult koormatud ning mõned tööstusharud elasid üle seisakut.

Põllumajanduses oli pikaleveninud kriis. Riigis oli 2—3 miljonit töötut. Pidevalt suurenes järelmaksuga sooritatud ostude arv — elanike tulevaste sissetulekute arvel. Rahvahulkade ostuvõime vähenes ja ennustas toodangu turustamise probleemi teravnemist.

Monopolistlik kodanlus ja tema ideoloogid eelistasid neid fakte mitte märgata. Ülistades *prosperity*'t («õitsengut»), väitsid nad, et Ameerika dollar ja kaubad ning «ameerika elulaad» valutavat kogu maailma. Võimul olev Vabariiklik Partei lubas 1928. aasta valimistel kiitlevalt kindlustada rahvale täieliku ainelise heaolu ja bisnessile kuldse sajandi. Endine kaubandusminister Hoover, kes valiti presidendiks, ütles, et majanduskriisidele on tehtud lõpp ning igal perekonnal on varsti «pajas kaks kana-poega ja garaažis kaks autot». Elu lükkas täielikult ümber «üleüldise heaolu» võltsi teooria.

Ameerika Ühendriigid ülemaailmse majanduskriisi aastail.

1929. aasta sügisel puhkes Ameerika Ühendriikides oma sügavuse ja purustava jõu poolest enneolematu majanduskriis, mis peagi haaras kogu kapitalistliku maailma. 1932. aasta suveks vähenes tööstuslik tootmine peaaegu kahekordselt. Tuhanded pangad, tööstus- ja kaubanduskompaniid pankrotistusid. Kuid suured korporatsioonid, kes olid alla neelanud hulgaliselt väikefirmasid, pidasid tänu riigi abile vastu.

Kriis tõi ränki kannatusi tööinimestele. Paljudes tööstusharudes vähenes töötasu poole võrra. 1933. aasta kevadel oli Ameerika Ühendriikides 17 miljonit töötatöölist. Linnade äärealadele tekkisid «*hooverville*'id» («Hooveri linnakesed»): hüttidest asulad, kus elasid peavarjuta jäänud töötud ja nende perekonnad. Sajad tuhandet inimesed rändasid mööda maad ringi lootusetutes tööotsingutes, nende seas oli ka palju laostunud farmereid. «Miljonäride valitsus» eesotsas Hooveriga, keda rahva seas hakati kutsuma «nälja presidendiks», ei võtnud midagi ette rahvahulkade olukorra kergendamiseks.

Klassivastuolud riigis teravnesid järsult. Arenes töötute massiline liikumine. Nad korraldasid kaks rahvuslikku «näljamarssi» riigi pealinna Washingtoni. Hoogustus tööliste ja farmerite võitlus. Rahvahulkade sotsiaalse protestiga monopolide ja valitsuse reaktsioonilise poliitika vastu kaasnesid nõudmised anda tööd, kehtestada sotsiaalkindlustus, maksta töötutele abiraha, lõpetada vallandamine, säilitada töötavate inimeste palk, tunnistada õigust organiseerida ametiühinguid.

Kriisi eelõhtul puhastas Ameerika Ühendriikide Kommunistlik Partei oma read parempoolsetest fraktsionääridest, kes jutlustasid Ameerika kapitalismi «erandlikkuse» teooriat. Kommunistid ilmutasid suurt aktiivsust töötajate ja töötute väljaastumiste juhtimisel.

Valitsus ajas sõjaväe ja politsei abil demonstratsioonid laiali ning surus streigid maha. 1932. aasta suvel korraldas Hoover julma arveteõiendamise 25 000 Esimese maailmasõja veteraniga, kes olid tulnud Washingtoni, et nõuda pensionide väljamaksmist. Rassistid tugevdasid neegritevastast terrorit.

F. Roosevelti «uus kurss» ja selle klassiolemus.

1932. aasta valimistel, mis toimusid süveneva poliitilise ebakindluse õhkkonnas, said vabariiklased kaotuse osaliseks. Presidendiks valiti Demokraatliku Partei kandidaat, kodanlik liberaal Franklin Roosevelt (1882—1945).

Roosevelt sündis suurettvõtja ja maaomaniku perekonnas. Ta sai juriidilise hariduse, tegeles advokaadipraktisega ning oli Esimese maailmasõja aastail mere-ministri abi. Vaatamata rängale haigusele, mis raskendas liikumist, võttis Roosevelt aktiivselt osa poliitilisest tegevusest. Kahel korral valiti ta New Yorgi osariigi kuberneriks. Roosevelt on ainuke president kogu Ameerika Ühendriikide ajaloos, keda on neli korda valitud riigipeaks.

Monopolistliku kodanluse huvisid väljendades asus uus valitsus terve riiklike abinõude süsteemi elluviimisele majanduse ja sotsiaalpoliitika valdkonnas, et jagu saada kriisi tagajärgedest ja pehmendada Ameerika kapitalismi teravnenud vastuolusid. See süsteem leidis praktilise kehastuse Roosevelti «uues kursis». Tema poolt esitatud programmi eesmärk oli selles, et riigi aktiivse vahelesegamise teel majandusellu ja kodanlike reformide abil kindlustada monopolide võimu.

«Uue kursi» seadusandluses oli tähtis koht seadusel NIRA¹ — Tööstuse Taastamise Rahvusliku Administratsiooni loomise kohta. Monopolistide osavõtul töötati kõigi tööstusharude jaoks välja «ausa konkurentsi koodeksid». Need määrasid kindlaks tootmise mahu, saaduste hinna, töötasu suuruse, reguleerisid turgu jms. NIRA püüdis ellu viia tootmise «plaanilist» vähendamist, et tagada korporatsioonidele väljapääs kriisist minimaalsete kaotustega. Konkurentsivõitluse tingimustes, mis välistab majanduse plaanipärase arendamise, viis see tee tootmise veelgi tugevamale kontsentreerimisele monopolide kätte.

Eri seadusega loodi Põllumajanduse Reguleerimise Administratsioon (AAA²). Püüdes tõsta põllumajandussaaduste hindu, andis ta rahalist hüvitust nendele farmeritele, kes vähendasid külvi-pinda ja loomade arvu. Kuid need abinõud ega ka toiduainete massiline hävitamine ei likvideerinud kriisi põllumajanduses.

¹ NIRA — ingliskeelse nimetuse esitähete järgi: *National Industrial Recovery Administration*.

² AAA — ingliskeelse nimetuse esitähete järgi: *Agricultural Adjustment Administration*.

AAA tegevus tõi kasu ainult suurtele põllumajanduslikele kompaniidele ja rikastele farmeritele.

Tööpuuduse vähendamiseks viis valitsus ellu ühiskondlike tööde programmi. Noorsugu suunati töölaagritesse, kus teda kasutati sõjaliste objektide ehitamisel ja kohustati läbi tegema sõjalist õppust.

«Uue kursi» aastail oli töölisliikumine tõusuteel. Kuue aasta jooksul, 1934. aastast 1939. aastani, võttis streikidest osa üle 7 miljoni inimese. Paljud streigid, millel oli võitluslik, ründav iseloom, lõppesid streikijate võiduga. Visa võitlusega sundis töölistklass valitsust tegema töörahvale mitmeid tõsiseid järeleandmisi.

Töölis- ja demokraatliku liikumise kasvu tingimustes võttis kongress vastu seaduse töövahekordadest (Wagneri seadus), mis kindlustas töölistele õiguse organiseerida ametiühinguid ja sõlmida ettevõtjatega kollektiivlepinguid. Esmakordselt Ameerika Ühendriikides võeti vastu sotsiaalkindlustuse seadus, mis nägi ette abiraha maksmist töötutele. Eri seadusega kehtestati töötasu miinimum ja tööpäeva pikkuse maksimum.

Need reformid parandasid tööliste elu- ja töötingimusi, avardasid kodanliku demokraatia raame. Nad saavutati tänu töörahva ründavale klassivõitlusele, kuigi Roosevelti valitsus püüdis neid reforme teostades nõrgendada masside survet, mis avaldus ulatuslikus monopolidevastases liikumises.

Kuid töölised veendusid oma jõus ja võitluse efektiivsuses. Nad hakkasid rajama tootmisalaseid ametiühinguid põhilistes tööstusharudes (terase-, autotööstus jt.), s. o. seal, kus peremehed olid varem keelanud töölistel oma organisatsioonide loomise. Ametiühingu liikmeteks astusid paljud kvalifitseerimata ja väikese kvalifikatsiooniga töölised, sealhulgas ka neegrid. Tähtsaks sündmuseks töölisliikumises oli *Tööstusorganisatsioonide Kongressi* loomine, mis oli teiseks ametiühingukeskuseks riigis. Erinevalt Ameerika Tööföderatsioonist, mis ühendas töölisi elukutsete järgi, ühendas Tööstusorganisatsioonide Kongress antud tööstusharu töölisi, olenemata nende erialast. Nihe vasakule töölisliikumises toimus kommunistide aktiivsel osavõtul.

Kommunistlik Partei toetas Ameerika kodanluse liberaalset tiiba, kutsudes kõiki demokraatlikke jõudusid ühinema monopolide piiramise eest võitlemise alusel, fašismi ja sõja vastu võitlemise alusel. Ent ühtlasi näitas Kommunistlik Partei töörahvale, et «uue kursi» poliitika ei vabasta neid kapitalistlikust ekspluateerimisest ja maad kriisiolukorrast. 1937. aastal puhkes Ameerika Ühendriikides uus majanduskriis, millest õnnestus väljuda alles pärast Teise maailmasõja algust.

«Uus kurss» oli kasulik suurtele kompaniidele, kes rikastusid väikeste konkurentide laostumise arvel. See suurendas tootmise kontsentratsiooni ja tugevdas riiklik-monopolistlikku kapitalismi

Ameerika Ühendriikides. «Uus kurss» aitas monopolidel välja pääseda kriisist. Ent niipea kui algas tootmise elavnemine ja tugevnes uute kasumite tagaajamine, saavutasid suurkapalistid seda, et tühistati neid piiravad seadused tööstuse ja põllumajanduse riikliku reguleerimise kohta. Ameerika kodanlusel oli tol ajal küllaldaselt võimalusi, et läbi saada ilma sellise abinõuta, nagu seda oli riiklik kontroll ettevõtjate otsese tegevuse üle. Mis aga puutus riigi krediidi- ja rahandusfunktsioonidesse, siis neid toetasid monopolid aktiivselt, sest nad said subsidiume eelarvest.

Ameerika Ühendriikide välispoliitika.

Valitsuse välispoliitika eesmärgiks oli kindlustada Ameerika Ühendriikide rahvusvahelist positsiooni, mis oli kriisi ajal kõikumema löönud. Roosevelt ütles lahti NSV Liidu mittetunnustamise poliitikast, mida Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad olid ajanud kuusteist aastat. Pidades endist kurssi absurdseks ja Ühendriikidele kahjulikuks, ilmutas Roosevelt initsiatiivi suhete normaliseerimiseks NSV Liiduga. 16. novembril 1933. aastal seati Nõukogude Liidu ja Ameerika Ühendriikide vahel sisse diplomaatilised suhted.

Ladina-Ameerikas ajas Roosevelt niinimetatud «hea naabri» poliitikat. Sellega kaasnes Ameerika kapitali tungimine nendesse maadesse, et allutada nad Ameerika Ühendriikidele ja tõrjuda neist välja imperialistlikud võistlejad Inglismaa ja Saksamaa näol. Ameerika Ühendriikide valitsus seadis esiplaanile mitte sõjalise interventsiooni, vaid finantsilise ja majandusliku surve ning kaubanduse meetodid. Sel teel vähendati mõnevõrra Kesk- ja Lõuna-Ameerika riikide umbusku Ameerika Ühendriikide vastu ning Põhja-Ameerika monopolid said seal oma positsioone kindlustada.

Ameerika Ühendriikide Euroopa-poliitika põhisuund väljendas kurssi Saksamaa militarismi taassünnile. Kapitali juurdevool ookeani tagant soodustas Saksamaa majandusliku võimsuse kasvu ja hitlerliku sõjamasina loomist. Aidates Saksamaal relvastuda, suunasid Ameerika Ühendriikide imperialistid teda samal ajal kallale tungima NSV Liidule.

Kuigi Roosevelt sõnades mõistis fašistliku agressiooni hukka, aitas Ameerika Ühendriikide valitsus faktiliselt kaasa riikide-agressorite tegevusele. 1935. aasta augustis võttis Kongress vastu «neutraliteedi» seaduse, millega keelati Ameerika relvade müümine sõdivatele maadele. Seda agressoritele kasulikku seadust kasutati agressiooni ohvrite kahjuks, sealhulgas Etioopias ja Hispaanias.

Samal ajal varustasid Ameerika Ühendriikide monopolid sõjaliste materjalidega Jaapanit, ergutades teda agressiivsele tegevusele Hiinas ja sõdima NSV Liidu vastu. Ameerika imperialistide poliitika soodustas Teise maailmasõja vallapästmist.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Miks tabas Ameerika «õitsengut» krahh?
2. Kuidas ja kelle huvides teostati «uut kurssi»?
3. Võrrelege töölisliikumise olukorda Ameerika Ühendriikides 1920-ndail ja 1930-ndail aastail. Millised muutused olid toimunud töölisliikumises ning mis oli neid muutusi põhjustanud?
4. Milles avaldus tööliklassi võitluse mõju Roosevelti kodanlikule reformirumisele?
5. Milline oli Ameerika imperialismi osa Teise maailmasõja ettevalmistamisel?

§ 11. INGLISMAA.

Inglismaa majanduslik olukord kapitalismi suhtelise stabilisatsiooni aastail.

Nagu teised kapitalistlikud maad, nii elas ka Inglismaa aastail 1924—1929 üle osalise stabilisatsiooni perioodi. Kuid Inglismaal ei olnud märgata tööstuslikku tõusu. Tema majandus tammus paigal. Alles 1929. aastal saavutasid Inglismaa tööstus ja kaubandus sõjaleelse taseme. See on seletatav sellega, et paljude Inglismaa vanade tööstusharude (söetööstus, laevaehitus, metallurgia- ja tekstiilitööstus) seadmed olid vananenud ning Inglise kaubad ei suutnud konkureerida Ameerika Ühendriikide, Saksamaa ja Jaapani odavamate toodetega. Et saada võimalust konkureerida teiste maade suurmonopoolidega, arendasid inglise kapitalistid uusi tööstusharusid (keemia-, masinaehitus- ja autotööstus) ning rajasid uusi võimsaid monopole. Kõige tugevamad nende seas olid «Imperial Chemical Industries», mis ühendas riigi nelja põhilist keemiakontserni, ning maailma suurim toiduainete tootmise trust «Unilever» jt.

Inglise kodanlus püüdis majanduslikust ummikust üle saada elukõige koloniaal- ja sõltuvate maade rahvaste röövimise ning Inglismaa enda proletariaadi ekspluateerimise suurendamise arvel.

Esimese leiboristide valitsuse võimuletulek.

Võimul olev konservatiivne valitsus soodustas igati kodanluse pealetungi tööliklassile. Kuid selline poliitika pörkas töörahvahulkade otsustavale vastupanule. Inglise rahva meeleolu ilmnis parlamendivalimiste ajal 1923. aasta detsembris.

Valimiseelse võitluse ajal lubasid leiboristid töölistele kaitsta nende huvisid monopolide pealetungi vastu, likvideerida tööpuuduse, tagada töölistele «õiglane töötasu», natsionaliseerida söetööstus, raudteed ja elektrijaamad. Nad esitasid rahvahulkades populaarse loosungi diplomaatiliste ja kaubanduslike suhete sisseseadmise kohta Suurbritannia ja NSV Liidu vahel. See tagaski leiboristidele valimistel võidu. 1924. aasta jaanuaris moodustas

leiboristide liider Ramsay MacDonald Inglismaa ajaloos esimese leiboristliku valitsuse.

R. MacDonald oli juba enne Oktoobrirevolutsiooni tuntud kui revolutsiooniliste võitlusmeetodite äge vastane. Leiboristlikku Parteid juhtides pidurdas ta igati inglise tööliste võitlust ja püüdis neid allutada kodanluse mõjule.

MacDonaldi valitsus, mille koosseisu läksid leiboristide parempoolse tiiva esindajad, ajas kodanlikku poliitikat. Nad ei julgenud täielikult ignoreerida oma valijatele antud lubadusi ning leiboristlik juhtkond tegi töörahvale üksikuid väikesi järeleandmisi: alandati mõningate saaduste tolli, mõnevõrra suurendati abiraha vanadele ja invaliididele ning ka elamuehituseks määratud summasid. Kuid mitmete tööstusharude natsionaliseerimise lubadust ei täidetud, tööpuudus ei vähenenud (töötuid oli kuni üks miljon inimest), palk jäi endiseks. Töölisklass oli pettunud ka selles, et leiboristlik valitsus viivitas lubatud diplomaatiliste suhete sisseseadmisega Nõukogude Liiduga. Vastutasuks diplomaatilise tunnustamise eest nõudsid leiboristide parempoolsed liidrid, et NSV Liit tasuks tsaariaegsed võlad. Ainuüksi rahvahulkade otsesel surveel sõlmis MacDonaldi valitsus 1924. aasta veebruaris diplomaatilised suhted NSV Liiduga ning kirjutas sama aasta augustis alla kaubalepingule Suurbritannia ja NSV Liidu vahel.

Esimese leiboristliku valitsuse sise- ja välispoliitika valmistas töörahvahulkadele suure pettumuse ning leiboristide parempoolse juhtkonna autoriteet nende seas vähenes. Kasutades ära tühist kokkupõrget konservatiividest opositsiooniga Parlamendis, teatas MacDonald, et vältida oma valitsuse edasist langust tööliste silmis, valitsuse erruminekust ja Alamkoja laialisaatmisest, 1924. aasta oktoobri lõpuks määrati erakorralised valimised. Valimiste ajal esinesid leiboristid loosungi all «Me olime valitsuses, kuid me polnud võimul». Leiboristid teatasid, et nad ei täitnud oma lubadusi seepärast, et neil polnud parlamendis absoluutset enamust. Konservatiivid panid kõik mängu, et valimistel võita. Paar päeva enne valimisi avaldasid nad võltsitud «Kommunistliku Internatsionaali kirja», milles olevat esitatud Kommunistliku Internatsionaali juhendid inglise kommunistidele selle kohta, kuidas organiseerida Inglismaal ülestõus kodanluse kukutamiseks. Konservatiivid kasutasid seda võltsingut selleks, et hirmutada väikekodanlust «punase hädaohuga» ja saavutada valimistel võit. Novembri alguses tuli võimule Baldwin'i konservatiivne valitsus.

Üldstreik ja kaevurite streik 1926. aastal.

Kodanlus läks üle üldpealetungile tööliste vastu, kusjuures esimene löök anti kaevuritele — inglise proletariaadi ühele eesrindlikule väesalgale.

Söetööstus elas üle sügavat kriisi. Selleks et alandada söe

omahinda ning ühtlasi suurendada selle konkurentsivõimet maailmaturul, alandasi kaevanduste omanikud süstemaatiliselt palku ja pikendasid tööpäeva kestust. 1925. aasta aprillis teatasid nad oma kavatsusest alandada 1. augustist kaevurite palka 10% võrra ja pikendada tööpäeva ühe tunni võrra. Kaevanduste omanikud ähvardasid töölisi lokaudiga (kaevanduste sulgemise ja tööliste massilise vallandamisega), kui viimased keelduvad ettevõtjate tingimusi vastu võtmast. See kutsus esile kogu Inglismaa tööliste sügava pahameele. Kommunistlik Partei kutsus töölisi üles toetama kaevureid ja välja kuulutama üldstreigi. Üldstreigi loosung muutus üha populaarsemaks. Suurimad ametiühingud (kaevurite, transportitööliste, masinaehitajate ja raudteelaste treidjuunioonid) teatasid, et 1. augustil alustavad nad streiki. Kodanlus oli sunnitud taganema. Reedel, 31. juulil andis valitsus kaevanduste omanikele subsideerimise ja viimased tühistasid lokaudi ning nõustusid kaevuritele maksma endist palka. Saavutatud võidu auks nimetasid töölistel selle päeva «punaseks reedeks».

Valitsuse subsideerimise võimaldas maksta endist palka üheksa kuu jooksul. Selle aja kestel valmistusid valitsus ja kaevanduste omanikud võitluseks. Tööstuskeskused ujutati üle sõjaväe ja politsei. Loodi streigimurdjate salgad.

30. aprillil 1926. aastal teatasid kaevanduste omanikud, et nad vallandavad kõik kaevurid, kes ei ole nõus palga vähendamiselega. Kaevurid vastasid sellele streigiga, mis kasvas üle kogu inglise proletariaadi üldstreigiks. Streigist osavõtjate koguarv ulatus peaaegu 6 miljoni inimeseni. See oli tööliklassi suurim väljaastumine Inglismaa ajaloos. Tehastes ja vabrikutes katkes töö, liiklus raudteedel peatus, peaaegu täielikult lõpetati elektrienergia andmine. Ajalehed ei ilmunud. Töölised hakkasid looma streigikomiteesid ja tegevusnõukogusid, mis mitmetes linnades organiseerisid tööliste omakaitsealke, andsid välja lubasid transpordi liikumiseks jms. Tänavatel võis näha koormatud autosid, millele olid kinnitatud plakatid tekstiga «Tegevusnõukogu loal», «Streigikomitee loal».

Üldstreik omandas üha rohkem poliitilist iseloomu. Kommunistlik Partei esitas juba algusest peale loosungi «Mitte ühtegi penni palgast, mitte ühtegi sekundit tööpäevale juurde». Ta kutsus töölisi üles laiendama võitlust ja saavutama võitu. Kuid treidjuunioonide parempoolse juhtkonna reeturlik poliitika ajas streigi nurja (vt. dokumenti).

Streikijate seljataga alustas treidjuunioonide peanõukogu salajasi läbirääkimisi valitsusega ning kutsus 12. mail töölisi üles streiki lõpetama, sest valitsus olevat nõus alustama uusi läbirääkimisi, kui streikijad asuvad tööle. Peanõukogu tegevus demoraliseeris streikijaid ja nad hakkasid töö juurde tagasi pöörduma. Kaevurid jätkasid sangarlikku võitlust, kuid ka neil tuli 1926. aasta detsembris vastupanu lõpetada.

Üldstreik lõppes kaotusega peamiselt treidjuunionide peanõukogu ja Leiboristide Partei parempoolse juhtkonna reetlikkuse tõttu. Treidjuunionide juhtkond koguni keeldus vastu võtmast rahalist abi, mida inglise tööliste saatsid Nõukogude ametiühingud. Alles pärast üldstreigi lõppu kasutas kaevurite liit seda raha oma streikivate liikmete toetamiseks.

Kommunistlik Partei oli võitleva proletariaadi esiridades. Üle 1200 kommunisti heideti streigi ajal vanglasse. Arreteeritute seas olid partei silmapaistvad juhid William Gallacher, Harry Pollitt jt. Kuid Kommunistliku Partei mõju ei olnud küllaldane, ta ei suutnud asuda kogu tööliklassi etteotsa.

1927. aastal kinnitas parlament seaduse «Tööstuskonfliktidest ja treidjuunionidest», mille töölised ristsid «streigimurdjate hartaks». Seadus keelustas üldstreigid ja solidaarsusstreigid ning käsitles neid kriminaalkuriteona. Streigimurdjatele tagati võimude toetus. Riigiasutuste teenistujatel keelati astuda ametiühingutesse, mis kuulusid treidjuunionide kongressi koosseisu või Leiboristlikku Parteisse.

Konservatiivide Nõukogude-vastase ja tööliste vastase poliitika läbikukkumine. Teine leiboristlik valitsus.

Võimul olles aktiveerisid konservatiivid Nõukogude-vastast poliitikat. Iga töötajate väljaastumise nii Inglismaal kui ka kolooniates kuulutasid nad «Moskva kätetööks». Konservatiivid korraldasid politsei kallale tungi Inglismaal asuvalle Nõukogude kaubandusorganisatsioonile «Arcos», nad olid mitmete Nõukogude-vastaste provokatsioonide innustajateks Hiinas ja teistes maades, millede käigus tungiti kallale Nõukogude saatkondadele. 1927. aasta mais teatas Inglise valitsus diplomaatiliste suhete katkestamisest Nõukogude Liiduga.

Konservatiivide tööliste vastane ja Nõukogude-vastane poliitika sünnitas rahvahulkades rahulolematust ning tõsist muret. 1929. aasta parlamendivalimistel said konservatiivid kaotuse osaliseks. Leiboristid saavutasid märkimisväärse võidu, kuigi neil ei olnud ka seekord Alamkojas absoluutset enamust. 1929. aasta juunis moodustas MacDonald teise leiboristliku valitsuse.

Leiboristide teistkordne võimuletulek langes ühte majanduskriisi algusega, mis haaras kogu kapitalistliku maailma. Mõnedes Inglismaa tööstusharudes oli tootmise vähenemine lausa katastroofiline: laevaehituses 88% võrra, masinaehituses ühe kolmandiku võrra. Kahekordselt vähenes väliskaubanduse maht. Kriis halvendas järsult tööliklassi ja kõigi töötajate olukorda. Töötatöölise arv ulatus kolme miljonini.

Oma valimisprogrammis lubasid leiboristid natsionaliseerida söetööstuse, pangad, transpordi ning tõsta töötajate elatustaset: taastada kaevurite 7-tunnine tööpäev, parandada töötute olukorda

jms. Kuid tulnud võimule, ei teinud parempoolsed leiboristid mitte midagi oma lubaduste täitmiseks. MacDonaldi valitsus ei tühistanud isegi seadust ametiühingute kohta, mille konservatiivid olid 1927. aastal vastu võtnud. Absoluutselt mitte midagi ei tehtud töötute olukorra parandamiseks. «Vajaduste kontrollimise» sildi all vähendas valitsus töötute abiraha või võttis selle töötutelt hoopis ära, kui perekonnas kas või üks inimene töötas. Leiboristlik valitsus oleks võinud märksa parandada Inglismaa majanduslikku olukorda, laiendades kaubavahetust Nõukogude Liiduga. Kuid ta piirdus vaid diplomaatiliste suhete taastamisega NSV Liidu ja Inglismaa vahel.

Leiboristliku valitsuse poliitika kutsus esile tööliste pahameele. Kasvas streigiliikumine. Töölisklassi eesrindliku osa eesotsas seisid Suurbritannia Kommunistlik Partei. Kommunistliku Partei juhid esinesid tööliste miitingutel ja juhtisid töötute liikumist. Kommunistliku Partei juhtimisel korraldati Londonis mitu töötute «nälgamarssi». Kodanlus nõudis MacDonaldi valitsuselt, et see saaks kriisist üle tööliste palga ja töötute abiraha edasise vähendamise ning kaudsete maksude suurendamise teel (niinimetatud «kokkuhoiuplaan»).

Nendes tingimustes mõistis leiboristide juhtkonna enamus, et «kokkuhoiuplaani» elluviimine täielikult tööliste arvel tõukab töölisklassi Leiboristlikust Parteist eemale. Seepärast tehti MacDonaldile ettepanek kas «kokkuhoiuplaani» revideerida või minna erru. MacDonald ja mõned teised ministrid lahkusid Leiboristlikust Parteist ja jäid valitsusse. Astunud liitu konservatiivide ja ühe osaga liberaalidest, moodustasid nad 1931. aastal niinimetatud «rahvusliku valitsuse». Juhtiv osa kuulus selles valitsuses konservatiividele, kuigi valitsusjuhiks oli MacDonald. Valitsus teostas «kokkuhoiu abinõusid» töölisklassi ja teiste töötajate kategooriate arvel. 1934. aastaks saavutas Inglise kodanlus väljumise kriisist ja teatud majandusliku tõusu, mille tulemusena ületati tööstusliku tootmise sõjaeelne tase. «Rahvuslik valitsus» surus maha töötajate väljaastumised oma huvide kaitseks. 1934. aastal võeti vastu seadus «mässule õhutamise kohta», mis nägi ette vanglakaristuse sõjavastase propaganda eest.

Kasutades ära «rahvusliku valitsuse» rahvavastast poliitikat, aktiveerisid oma tegevust fašistid, kes rajasid Briti Fašistide Liidu. Liit seadis oma eesmärgiks võidelda demokraatia vastu sisemaal, ta toetas hitlerlikku Saksamaad ning osavõttu «ristisõjast» NSV Liidu vastu. Aastail 1934—1937 tegutsesid fašistid üsna aktiivselt. Kuid nad ei suutnud luua endale kindlat tuge. Inglismaal ei olnud mitmemiljonilist laostunud väikekodanlaste massi nagu Saksamaal. Inglise kodanluse põhiline osa pidas oma võimu kindlaks ega tahtnud kasutada fašistlike rühmituste abi maa valitsemisel. Küllaltki tähtis oli ka see, et Inglismaa töölisklass andis fašistidele otsustava vastulöögi ning viimased osutusid isoleerituteks.

Inglismaa Teise maailmasõja eelõhtul.

MacDonaldi valitsus oli võimul kuni 1935. aastani ja loovutas seejärel oma koha konservatiivide kabinetile, keda juhtis Baldwin ning alates 1937. aastast Neville Chamberlain.

Chamberlain oli väga piiratud silmaringiga poliitik ning ta tõusis konservatiivide seas esile peamiselt tänu sellele, et ta pärines Inglismaal tuntud poliitika-tegelaste perekonnast ning kuulus kõige «kõvema peaga» konservatiivide hulka.

Sisemaal ajas N. Chamberlaini valitsus reaktsioonilist poliitikat. Kitsendati inglise rahva demokraatlikke õigusi, töötajaid jälitati osavõtu pärast massilistest sõjavastastest kampaaniatest.

Eriti reaktsiooniline oli konservatiivide välispoliitika. Chamberlain oli Nõukogude Liidu äge vaenlane ning tegi peamise panuse fašistliku Saksamaa «rahustamisele» Euroopas ja militaristliku Jaapani «rahustamisele» Kaug-Idas ning nende kahe riigi agressiooni suunamisele NSV Liidu vastu.

Kommunistlik Partei ja teised progressiivsed organisatsioonid nõudsid sõbralike suhete sisseseadmist Nõukogude Liiduga ning fašistlike agressorite tee tõkestamist. Kuid Inglismaa imperialistlikud ringkonnad ignoreerisid inglise rahva laiade hulkade tahet. Konservatiivide Nõukogude-vastane kurss andis hitlerlikele agressoritele vabad käed ja tõukas inglise rahva Teise maailmasõja viletsuste ja kannatuste aastatesse.

DOKUMENT.

Treidjuunlonide peanõukogu reeturlik tegevus üldstreigi ajal.

(Peanõukogu 6. mai 1926. a. instruksioonist tööliste käitumise kohta streigi ajal.)

Püüdke tegutseda nii, et kõigil teie ümber oleks naeratus näol. Selle eesmärgi saavutamiseks peate te ka ise naeratama.

Tehke kõik võimalik, et ei leviks vägivalda ja korralageduse ideed.

Tehke kodus mistahes tööd.

Püüdke naljatada lastega ja pakkuda neile meelelahutust nüüd, mil teie käsutuses on selleks aega.

Hoolitsege oma tervise eest: igapäevane jalutuskäik säilitab teie värskuse.

Ärge istuge käed rüpes, tehke midagi.

Tänavatel lobisemine ja kuulujuttude puhumine ei kõlba kuhugi. («Uusaja lugemik», I kd., 1917—1939. Dokumente ja materjale, Moskva, 1960, lk. 337 — vene keeles.)

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Kuidas täitis esimene leiboristlik valitsus oma valimiseelseid lubadusi?
2. Milline tähtsus oli 1926. aasta üldstreigil ja kaevurite streigil ning mis-sugused olid tööliste kaotuse põhjused?
3. Mida oli ühist leiboristide esimese ja teise valitsuse poliitikas?
4. Iseloomustage «rahvusliku valitsuse» ja konservatiivide valitsuste sise-ja välispoliitikat sõjaeelsetel aastatel.

§ 12. PRANTSUSMAA.

Prantsuse kapitalismi osaline stabilisatsioon.

1924. aastal algas Prantsuse kapitalismi ajutise, osalise stabilisatsiooni periood, mis kestis 1930. aasta sügiseni. Tööstustoodang suurenes selle aja jooksul peaaegu poolteisekordseks. Toimus rasketööstuse tehniline rekonstrueerimine, mis soodustas selle kiiret arenemistempot. Tööstuse kasvule aitasid kaasa ka sõjas purustatud piirkondade taastamine, Saksamaalt saadud reparatsioonid, tagasisaadud Elsass ja Lotring ning Saarimaa söe kasutamine.

Märksa suurenes relvastuse tootmine. Sõjatööstuse kompaniid eksportisid ulatuslikult relvi Ida-Euroopa maadesse ja said selle pealt tohutuid kasumeid. Ka luksusesemete tootmises oli märgata kasvu. Tekstiilitööstus ning mõned teised tööstusharud tammusid paigal ega olnud saavutanud sõjaeelset taset. Prantsusmaal oli endiselt palju vähetootlikke käsitöenduslikke ettevõtteid. Kroonilist kriisi elas üle põllumajandus, millega tegeles palju väikeomanikke.

Stabilisatsiooni aastail kasvas tootmise ja kapitali kontsentratsioon. Töötajate tugevnenud ekspluateerimise arvel kasvasid «kahesaja perekonna» kasumid, kes kontrollisid kogu maa majandust ja finantse. Üha tihedamaks muutusid de Vendelle'ide, Rothschildide ja teiste finantsmagnaatide sidemed riigiaparaadiga. Suurpankurid ja -töösturid olid ametikohtadel valitsuses ja istusid parlamendis ning avaldasid otsest mõju sise- ja välispoliitikale.

Demokraatlike tendentside kasv rahvahulkades aitas kaasa sellele, et 1924. aasta parlamendivalimistel võitis «Pahempoolne blokk», kuhu kuulusid Radikaalne Partei ja Sotsialistlik Partei. Sotsialistid toetasid radikaalide liidri Édouard Herriot' poolt moodustatud valitsust, kuid valitsusest osa ei võtnud. Enne valimisi lubas «Pahempoolne blokk» ulatuslikku poliitilist amnestiat, võitlust elukalliduse vastu, kapitalilt võetava maksu sisseseadmist ja Nõukogude Liidu tunnustamist. Mõned nendest lubadustest valitsus täitis. Nii viidi läbi osaline amnestia. 1924. aasta oktoobris rajas Prantsusmaa diplomaatilised suhted NSV Liiduga. Kuid katse kehtestada maks kapitalilt pörkas monopolide ägedale vastupanule, mis kutsus esile frangi kursi kunstliku languse. Senat avaldas Herriot' valitsusele umbusaldust ja valitsus läks erru.

Järgmiste valitsuste kurssi iseloomustab nihe paremale maa poliitilises elus. Prantsusmaa alustas koloniaalsõdu Marokos ja Süürias, mis muutsid rahanduskriisi veelgi keerukamaks. «Pahempoolne blokk» kapituleerus reaktsiooniliste jõudude ees ja lakkas olemast. 1926. aastal tuli võimule Poincaré kabinet, mis väljendas suurkodanluse huvisid. See valitsus kindlustas Prantsusmaa finantsolukorda, tehes seda peamiselt töörahva ekspluateerimise ja nende elatustaseme allaviimise teel. Valitsus suurendas riigi mili-

tariseerimist. Välispoliitikat iseloomustas teravalt vaenulik suhtumine NSV Liidusse.

Valitsevate ringkondade tegevus pörkas töörahva visale vastupanule. Kommunistlik Partei, kes asus tõeliselt internatsionalistlikel positsioonidel, juhtis töölisklassi võitlust Prantsuse imperialismi koloniaalsete röövsõdade vastu.

Klassivõitlus majanduskriisi aastail.

Majanduskriis algas Prantsusmaal hiljem kui teistes kapitalistlikes maades — 1930. aasta sügisel. See oli pikaajaline ja kestis kuni 1935. aastani, viimane kaasa arvatud. Kõige rohkem kannatas kergetööstus, eriti tekstiilitööstus. Tohutud toiduainete varud ei leidnud turgu, kuigi hinnad olid erakordselt madalad. Töölisklassi ja väiketalu poegade elamistingimused halvenesid märksa. Töötuid oli üle 2 miljoni inimese. Eriti teravalt andis kriis end tunda teenistujatele, haritlaskonnale ja väikekodanlusele.

Klassivõitlus riigis teravnes. Streikisid kaevurid, metalli- ja tekstiilitöölised. Paljudes Prantsusmaa lõunadepartemangudes puhkesid talupoegade rahutused. Võitlusse majanduslike nõudmiste eest lülitusid väikekaupmehed, käsitöölised, haritlaskond, naised ja noorsugu. Proletaarse ühtsuse idee, mille elluviimise eest võitles aktiivselt Prantsuse Kommunistlik Partei, võitis üha rohkem poolehoidjaid.

Kodanluse kõige reaktioonilisemad ringkonnad, kes kartsid töölis- ja demokraatlikku liikumist, nägid väljapääsu kriisist parlamentliku režiimi likvideerimises ja fašistliku diktatuuri kehtestamises. Tänu monopolide ohtrale rahalisele toetusele tekkisid riigis arvukad fašistlikud organisatsioonid. Nende seas paistis silma «Tulirist», kellel oli oma suurtüki- ja lennuvägi. Fašistidel olid oma usaldusmehed parlamendis ja valitsuses.

Erinevalt Saksa ja Itaalia fašismist tekkis Prantsuse fašism palju hiljem ning see ei olnud ühtne liikumine. Tal ei olnud sellist massilist baasi nagu fašistidel Itaalias ja Saksamaal ning seepärast oli ta tihedalt seotud parempoolsete kodanlike parteide ja katoliku kirikuga.

Pärast seda kui hitlerlased olid tulnud Saksamaal võimule, hakkasid nende mõttekaaslased Prantsusmaal ette valmistama riigipöört. **6. veebruaril 1934. aastal** tuli Pariisi tänavatele üle 20 000 relvastatud fašisti. Nad püüdsid hõivata Bourbonide palee, kus toimus Saadikutekoja istung, ja teised valitsushooned. Politsei ei kiirustanud putšistidele vastulöögi andmisega. *Prantsuse Kommunistliku Partei üleskutse* astusid vabariigi kaitseks välja tuhanded *Pariisi ja teiste linnade töölised. Just nemad etendasid otsustavat osa fašistlike jõudude purustamisel. Kõikjal tugevnes töötajate — kommunistide, sotsialistide, katoliiklaste ja parteitute tegevus-*

ühtsus. 9. veebruaril toimus Pariisis 50 000 osavõtjaga demonstratsioon loosungi all «Maha fašism!». 12. veebruaril vapustas riiki poliitiline üldstreik, millest võttis osa 4,5 miljonit inimest.

Fašistlik putš kukkus läbi. Töötav Prantsusmaa tõkestas fašismile tee. Fašismiohu vastu organiseeris võitlust Prantsuse Kommunistlik Partei, keda juhtis Keskkomitee, mille eesotsas oli Maurice Thorez (1900—1964).

Maurice Thorez pärines kaevuriperekonnast. 12-aastaselt hakkas ta tööle kaevanduses. Thorez võttis aktiivselt osa tööliikumisest ning astus Kommunistlikku Parteisse varsti pärast selle loomist. 1924. aastal valiti ta Keskkomitee liikmeks ning 1925. aastal Poliitbüroo liikmeks ja Keskkomitee sekretäriks organisatsiooniliste küsimuste alal. Alates 1930. aastast kuni 1964. aastani oli Thorez kogu aeg Prantsuse Kommunistliku Partei peasekretär. Thorezi juhtimisel muutus Prantsuse Kommunistlik Partei massiliseks marksistlik-leninlikuks parteiks, prantsuse tööliklassi võitlusavangardiks.

Rahvarinde võit.

1934. aasta veebruarisündmused näitasid töörahvale, et ühtse töölisrinde loomine on möödapääsmatu. Liikumine erineva poliitilise orientatsiooniga tööliste tegevusühtsuse eest kasvas kuust kuusse. Prantsuse Kommunistlik Partei arendas aktiivset tööd rahvahulkades, haarates kaasa võitluse fašismi vastu ning demokraatia ja lähimate majanduslike nõudmiste rahuldamise eest nii töölisi kui ka töötava talurahva, väikekodanluse ja haritlaskonna laialdasi hulki. Ühtsuse idee köitis ikka rohkem töölisi-sotsialiste. Paljudes departemangudes sõlmisid kommunistid ja sotsialistid kokkuleppeid ühisrinde loomise kohta. Altpoolt tuleva surve mõjul oli Sotsialistliku Partei juhtkond sunnitud vastu võtma Prantsuse Kommunistliku Partei ettepaneku ja kirjutas 27. juulil 1934. aastal alla mõlema partei *tegevusühtsuse paktile*. Pakt nägi ette ühiseid jõupingutusi prantsuse töötajate mobiliseerimiseks võitlusele fašismi ja sõja vastu ning demokraatia kaitseks. Seega oli loodud alus tööliklassi ühtekoondumiseks, mis tugevnes veelgi pärast seda, kui 1936. aastal loodi ühtne ametiühingukeskus — *Üldine Töökonföderatsioon*.

«Selleks et tagada võit fašismi üle,» kirjutas Maurice Thorez, «oli vaja laiendada seda liitu ja haarata sellesse kaasa keskklassid.» *Loovalt arendades marksistlik-leninlikku ideed proletariaadi liidust töötava talurahva ja linna väikekodanlusega, püstitas Prantsuse Kommunistlik Partei antifašistliku Rahvarinde loomise loosungi*. Liikumine Rahvarinde loomise eest, mida toetasid mitte ainult tööliklass, vaid ka keskkihid, muutus võimsaks jõuks. Rahvahulkade nõudmisel olid sotsialistliku ja radikaalse partei juhtkond sunnitud vastu võtma kommunistide ettepaneku luua Rahvarinne. Üle kogu Prantsusmaa toimusid massilised antifašistlikud demonstratsioonid. Rahvarinde poolehoidjate kokkutulekust osa-

võtjad Pariisis andsid vande saavutada fašistlikelt liitudelt relvade äravõtmine ja nende laialisaatmine, kaitsta demokraatlikke vabadusi ja rahu.

Sunnituna arvestama fašismiohu kasvu Euroopas ja rahvamaside meeoleu, kirjutas Prantsuse valitsus 2. mail 1935. aastal alla vastastikuse abistamise paktile Nõukogude Liiduga.

Rahvarinde programm, mis töötati välja Prantsuse Kommunistliku Partei initsiatiivil ja aktiivsel osavõtul, avaldati 1936. aasta jaanuaris (vt. dokumenti). Programm ei püstitanud eesmärki hävitada kapitalistlik kord, vaid kavandas ümberkujundused, mis olid teostatavad kodanliku ühiskonna tingimustes. Kuid selle programmi täitmine, mis väljendas töölisklassi, talurahva, väikekodanluse ja haritlaskonna huvisid, oleks olnud sotsialismi eest peetava võitluse koostisosaks.

1936. aasta aprillis-mais toimunud parlamendivalimistel saavutasid Rahvarinde parteid suure võidu, nad said üle poole kõigist häältest. Sotsialistliku Partei liider Léon Blum moodustas valitsuse, mis toetas Rahvarindele. Valitsusse kuulusid sotsialistid ja radikaalid. Kommunistlik Partei teatas, et ta toetab valitsust, kui see täidab Rahvarinde programmi.

Uue streigilaine surve, millest võttis osa mitu miljonit tööliset ja teenistujat, kes hõivasid tehased, asutused ja suured kauplused, viidi mitmed Rahvarinde nõudmised ellu. Töölised saavutasid 40-tunnise töönädala kehtestamise, kahenädalase palgalise puhkuse ja palga tõstmise 7—15% võrra. Ametiühingud said õiguse sõlmida ettevõtjatega kollektiivlepinguid. Viidi läbi sõjatööstuse osaline natsionaliseerimine. Talupoegade huvides hakkas valitsus neilt ostma põllumajandussaadusi kindla hinnaga. Keskkihitidele anti soodustatud tingimustel krediiti. Valitsus teatas fašistlike organisatsioonide laialisaatmisest.

Prantsusmaa Rahvarindel oli väga suur ajalooline tähtsus. Poliitiline teadlikkus rahvahulkades, kes mõistsid ühtsuse tähtsust võitluses oma õiguste eest, kasvas. Prantsuse Kommunistlik Partei muutus massiparteiks, kelle ridades oli 1937. aasta lõpuks 320 000 liiget. Ta näitas end töörahva huvide mehise kaitsjana, kes on võimeline avaldama tõsist mõju kogu maa elule. Rahvarinde saavutused tõestasid veenvalt, et demokraatlike jõudude liidul, mille eesotsas on töölisklass, on väga suuri võimalusi tähtsate sotsiaal-majanduslike ümberkujunduste teostamiseks rahulikul teel rahva enamuse huvides. Rahvarinne näitas, et kommunistidel oli õigus, kui nad väitsid, et demokraatia poolehoidjate ühendatud jõupingutustega võib tõkestada fašismi võimule pääsemist.

Prantsusmaa Teise maailmasõja eelõhtul.

Suurkodanlus saboteeris sotsiaalset seadusandlust. Pankurid kandsid kapitali üle välismaale ning kutsusid sellega välja frangi väärtuse langemise ja elukalliduse tõusu. Finantskapital tugevdas pealetungi, et likvideerida Rahvarinne. 1937. aasta alguses kuulutas Blumi kabinet välja «hingetõmbeaja» Rahvarinde programmi teostamisel.

Kommunistlik Partei kutsus sotsialiste ja radikaale üles koostööks tegevusele, tegi ettepaneku luua kohtadel Rahvarinde valitavad komiteed ja kokku kutsuda Rahvarinde rahvuslik kongress. Kommunistid tegid sotsialistidele ettepaneku luua ühtne marksistlik-leninlikul platvormil asuv tööliklassi partei. Prantsuse Kommunistlik Partei väljendas oma täielikku valmisolekut võtta osa Rahvarinde valitsusest. Kuid parempoolsed sotsialistid ja radikaalid lükkasid kõik need ettepanekud tagasi. Nad kartsid pöörduda toetuse saamiseks rahvahulkade poole ja eelistasid monopolide ja fašismi ees taganeda. Eriti ilmekalt avaldus see «mittevaheselemine» poliitikas Hispaania asjadesse, mis tähendas Itaalia ja Saksamaa interventatsioonile kaasaaitamist.

1938. aasta aprillis moodustas parempoolne radikaal Édouard Daladier valitsuse, kuhu kuulusid ka reaktsiooniliste parteide esindajad. Kabinet viis läbi mitmeid erakorralisi dekreete, mis likvideerisid osa Rahvarinde sotsiaalsetest saavutustest. Daladier' valitsus võttis koos Chamberlaini Inglise valitsusega osa Müncheni kokkuleppes Saksamaa ja Itaalia fašistidega. 1938. aasta oktoobris lahkus radikaalide partei Rahvarinde koosseisust. *Kapitulatsioonipoliitika, mida ajasid parempoolsed sotsialistid ja radikaalid, kes ei tahtnud arvestada töörahva huvidega, oli Rahvarinde lagunemise põhjuseks.* See võimaldas reaktsioonilistel ringkondadel üle minna avalikule pealetungile töölisliikumise ja rahva demokraatlike õiguste vastu.

Prantsuse valitsejate sõjajärgne kurs, mis lähtus rahvavaenulikust põhimõttest «parem fašism kui Rahvarinne», viis juba Teise maailmasõja algperioodil riigi rahvusliku katastroofini.

DOKUMENT.

Rahvarinde programm

(Katkend.)

POLIITILISED NÕUDMISED

I. Vabaduse kaitsmine.

§ 1. *Uldine amnestia.*

§ 2. *Fašistlike liigade vastu:*

a) kooskõlas seadusega poolsõjaväeliste formeeringute *efektiivne* relvitus-tamine ja laialisaatmine;

b) seaduses ettenähtud abinõude rakendamine provokatsioonide, tapmistega või riigi julgeolekule kallaletungimise korral. <...>

§ 5. Ametiühinguvabadused:

- a) ühingute õiguste rakendamine ja nendest kinnipidamine;
- b) kinnipidamine naiste õigusest tööle. <...>

II. Rahu kaitsmine.

§ 1. Üleskutse kogu rahvale ja eriti töörahvahulkadele koostööks rahu säilitamise ja organiseerimise valdkonnas.

§ 2. Rahvusvaheline koostöö Rahvasteliidu raames eesmärgiga tagada kollektiivne julgeolek agressori määratlemise teel ning sanktsioonide automaatse ja solidaarse rakendamise teel agressiooni korral. <...>

§ 4. Sõjatööstuse natsionaliseerimine ja relvade erakaubanduse keelamine. <...>

§ 7. Kõigile avatud paktidesüsteemi laiendamine, eriti Ida- ja Kesk-Euroopas kooskõlas Prantsuse-Nõukogude lepingu põhimõtetele.

MAJANDUSLIKUD NÕUDMISED

I. Kriisi poolt hävitatud või nõrgestatud ostuvõime taastamine.

...Teravilja müümise rahvusliku vahendusbüroo loomine eesmärgiga likvideerida spekulantide poolt tootjatelt ja tarbijatelt võetav liigmaks. <...> Varanduse sundusliku üleskirjutamise kaotamine ja võlakoorma kergendamine.

II. Säästusummade rõövimise vastu. Krediidi organiseerimise parandamiseks.

III. Finantsolukorra parandamine.

(«Uusima aja lugemik», 1. kd., lk. 375—378 — vene keeles.)

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Millised olid Prantsuse kapitalismi osalise stabilisatsiooni iseärasused?
2. Näidake, et klassivõitluse arenemine ja Prantsuse Kommunistliku Partei taktika viisid seaduspäraselt välja Rahvarinde loomisele.
3. Analüüsige õpiku teksti ja dokumendi alusel Rahvarinde programmi.
4. Milles seisnes Rahvarinde ajalooline tähtsus?

§ 13. HISPAANIA.

Hispaania 1930-ndate aastate alguses.

1930-ndate aastate alguses oli Hispaania agraar- ja industriaalmaa, kus olid säilinud tugevad feodalismi igandid. Monarhistlik režiim, mis väljendas suurmaaomanikest aristokraatia ja finantsoligarhia bloki huvisid, püsis sõjalise diktatuuri abil. Rahvahulkade sügav rahulolematus reaktsiooni ülevõimuga kasvas pidevalt. 1930. aastal alanud majanduskriis teravdas veelgi klassivastuolusid. Riigis kujunes revolutsiooniline situatsioon.

Hispaania ees seisid kodanlik-demokraatliku revolutsiooni ülesanded: likvideerida monarhia ja kehtestada vabariik, teostada agraarreform, likvideerida katoliku kiriku eesõigused, anda autonoomia rahvusvähemustele (kataloonlastele, galiislastele, baskidele) ning demokratiseerida ühiskondlik ja poliitiline elu. Nende ülesannete teostamisest oli huvitatud rahva rõhuv enamus, kuid revolutsioonilised ümberkujundused võis lõpule viia vaid töolis-

klassi juhtimisel. Kuid tol ajal järgnes proletariaadi enamus sotsialistidele ja anarhosündikalistidele¹, kes olid arvamusel, et Hispaania revolutsiooni hegemooniks peab olema kodanlus. Vabariikliku kodanluse sihiks, kes kartis rahva revolutsioonilist tegevust, oli vaid võimu kättevõitmine ja rahvahulkade liikumise nõrgendamine.

1931. aasta aprillis kukutati töörahva massiliste poliitiliste väljaastumiste surve all monarhia. Hispaanias algas *kodanlik-demokraatlik revolutsioon*. Võimule tuli valitsus, kuhu kuulusid kodanlike parteide ja sotsialistide esindajad. 1931. aasta konstitutsiooniga kuulutati maa «kõigist klassidest töörahva demokraatlikuks vabariigiks» ühekojalise parlamendiga — Cortesega. Deklareeriti demokraatlikke vabadusi, kirik eraldati riigist. Kuid agraar- ja rahvusküsimus jäid lahendamata. Töörahva olukord ei paranenud. Juhtiv positsioon riigi majanduses kuulus nagu ennegi ekspuataatorlikele klassidele.

Reaktsiooni pealetung ja töörahva võitlus Rahvarinde võidu eest.

Rahvahulgad nõudsid revolutsiooni arendamist. Töölised korraldasid streike, millega sageli kaasnesid tänavalahingud. Talupojad hõivasid mõisnike maid, kariloomi ja inventari, rajasid külades oma komiteesid. Töörahva seas kasvas *Hispaania Kommunistliku Partei* mõju, kes 1931. aastal tuli põranda alt välja ja tugevdas oma ridu. Kommunistid võitlesid aktiivselt proletariaadi ühtsuse ning töölisklassi ja talurahva liidu eest.

Reaktsioonijõud, keda oli ehmatanud rahva võitluse ulatus, läksid üle pealetungile. 1933. aasta Cortese valimistel saavutasid nad võidu. Kui 1934. aasta oktoobris läksid valitsuse koosseisu ka mõned profasistlikud ministrid, vastas töörahvas sellele üldise protestistreibiga. Baskimaal, Kataloonias ja Madriidis puhkes relvastatud võitlus.

Kõige otsustavam kokkupõrge reaktsiooniga toimus **Astuurias** — riigi põhilises kaevanduste piirkonnas, kus algas rahva ülestõus. Erinevalt teistest piirkondadest loodi siin ühisrinne, millest võtsid osa kommunistid, sotsialistid ja anarhistid. Kohtadel tekkisid revolutsioonikomiteed. Töölised rajasid 20 000-mehelise armee. Valitsus saatis ülestõusnute vastu Vöörleegioni ja Maroko väeosad. Astuuria proletariaat osutas kangelaslikku vastupanu,

¹ *Anarhosündikalism* — tööliikumise väikekodanlik oportunistlik vool, mis eitab poliitilise võitluse ja töölisklassi iseseisvate poliitiliste parteide vajalikkust. Proletariaadi organiseerumise kõrgeimaks vormiks peavad anarhosündikalistid ametiühinguid (sündikaate), peaeesmärgiks on sotsiaalne pööre, mis hävitab riigi ja loob ühiskonna, mida juhivad sündikaadid, peameetodiks on «otsese tegevuse» taktika (sabotaaz, boikott, majanduslik üldstreik).

kuid töölisklassi lõhenemise, selge programmi ja vajaliku organiseerituse puudumise tõttu sai antifašistlik ülestõus kaotuse osaliseks.

1934. aasta oktoobrilahingud valmistasid ette tingimused riigi demokraatlike jõudude liitumiseks ühtsesse antifašistlikku rindesse. Mitmetes kohtades tekkisid kommunistide ja sotsialistide vaheliste sidemete komiteed ja Rahvarinde komiteed. Pärast seda, kui kommunistid olid korduvalt teinud ettepaneku luua Rahvarinne, sõlmisid Sotsialistliku Partei liidrid ja kodanlikud vabariiklased 15. jaanuaril 1936. aastal Kommunistliku Parteiga Rahvarinde pakti. Seega vormistati *töölisklassi, talurahva, linna väike- ja keskkodanluse ning progressiivse haritlaskonna fašismivastane liit.*

Rahvarinde programmis nõuti kõigile poliitvangidele amnestiat, tööliste represseerimises süüdi olevate karistamist, demokraatlike vabaduste taastamist, töötajate palga tõstmist, talupoegadele ja sulastele maa andmist, maksude ja rendi alandamist jms. 16. veebruaril 1936. aastal toimunud valimistel saavutas Rahvarinde parteide blokk suure võidu ja sai Corteses üle poole kohtadest. Moodustati pahempoolne vabariiklik valitsus, kuid ilma kommunistide ja sotsialistideta.

Rahvahulgad tervitasid palavalt Rahvarinde edu. Valitsus andis poliitvangidele amnestia, alustas osalise agraarreformi elluviimist. Mõnevõrra paranes töörahva majanduslik olukord. Need abinõud kindlustasid progressiivsete jõudude positsiooni ja eelkõige töölisklassi positsiooni. Märksa kasvas Hispaania Kommunistliku Partei autoriteet, kelle ridadesse kuulus 1936. aasta suvel 100 000 liiget.

Kuid valitsus ei rakendanud abinõusid sõjaväe puhastamiseks. Vastutavatele sõjaväelistele ametikohtadele jäid reaktsioonilised kindralid, keda ulatuslikult toetasid finantsmagnaadid, maaomanikest aristokraadid ja kõrgem vaimulikkond. Sisemine reaktsioon organiseeris vabariigi vastu vandenõud. Nad tahtsid hitlerliku Saksamaa ja fašistliku Itaalia abiga hävitada Rahvarinde saavutused ja kehtestada riigis fašistlik diktatuur. Hoolimata sellest, et Kommunistlik Partei hoiatas valitsust, ei teinud viimane vajalikke järeldusi vabariigivastase vandenõu tõkestamiseks.

Hispaania rahva rahvuslik-revõlutsiooniline sõda.

17. juulil 1936. aastal puhkes Hispaania Marokos sõjaväeline fašistlik mäss. Järgmisel päeval levis see üle kogu maa. 80% sõjaväest oli mässajate poolel, keda juhtis kindral Franco. Lennuvägi ja peaaegu kogu sõjalaevastik jäid ustavaks vabariigile. Kogu Hispaania oli haaratud kodusõjast.

Kommunistlik Partei kutsus rahvahulki üles andma fašistlikele mässajatele otsustavat vastulööki. Esimeste lahingupäevade kokkuvõttes hoidis rahvas, kes oli tõusnud vabariiki kaitsma, enda käes põhilisi tööstuskeskusi ja tähtsamaid põllumajanduspiirkondi.

Hispaania oli küllaldaselt jõudu, et purustada mässajad. Kuid frankistidele tulid appi Saksa ja Itaalia fašistid, kes valmistusid maailmasõjaks ning nägid Pürenee poolsaares tähtsat strateegilist platsdarmi ja tooraineallikat. Hitler ja Mussolini organiseerisid sõjalise interventsiooni Hispaaniasse, saatsid sinna oma sõjaväge, lennuväge ja laevastiku. Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriikide valitsus ajasid Hispaania asjadesse «mittevahelesegamise» poliitikat ning soodustasid seega agressoreid. Vabariik ei saanud relvastust ja sõjamaterjale ning ka vajalikku krediiti Ameerika Ühendriikidest, Inglismaalt ja Prantsusmaalt. Samal ajal varustati Francot katkematult bensiini, relvade ja laskemoonaga.

Rasketes tingimustes võitles hispaania rahvas mehiselt frankistide ja interventide vastu, vabaduse, demokraatia ja rahvusliku sõltumatuse eest ning fašismi vastu. *Kodusõda muutus rahvuslik-revolutsiooniliseks sõjaks.*

Sõja esimesel etapil olid vabariiklaste jõupingutused suunatud sellele, et luua võitlusvõimeline rahvaarmee ja organiseerida **Madriidi** kaitset. 1936. aasta septembris moodustati uus valitsus kõigi Rahvarinde parteide, sealhulgas ka kommunistide esindajatest. Valitsuse juhiks oli Sotsialistliku Partei liider **Largo Caballero**. Tänu revolutsioonilise armee mehisusele ja sangaalikkusele peatati fašistlikud väed Madriidi äärelinnas. Palavat poolehoidu leidis rahvahulkades Kommunistliku Partei loosung «No pasarán!» («Nad ei pääse läbi!»). Vabariiklased saavutasid suure võidu ka **Guadalajara** juures, kus purustati mitu Itaalia diviisi. Tähtsat osa vabariikliku armee juhtiva kaadri ettevalmistamisel etendas kommunistide poolt juhitud Viies rügement, kus said sõjalise väljaõppe ja poliitilise karastuse kümned tuhanded sõdurid ja komandörid.

Valitsusjuhina ilmutas Largo Caballero kõhklust ja otsustamatust rahva jõudude mobiliseerimisel võitluseks vaenlase vastu. 1937. aasta mais kujundas sotsialist **Juan Negrín** uue Rahvarinde valitsuse. Algas teine etapp hispaania rahva sõjas. Rakendati abinõusid sõjaväe tugevdamiseks ning viidi läbi mitu pealetungioperatsiooni. Kuid olukord muutus keerukamaks Põhja-Hispaanias, kus fašistidel läks korda vallutada Baskimaa. 1938. aasta märtsis murdis vaenlane läbi Aragoonia rinde ja jõudis aprillis välja Vahe-mere äärde, lõhestades niiviisi vabariigi territooriumi kaheks osaks. Algas Hispaania sõja lõppetapp. 1938. aasta suvel ja sügisel võitlesid vabariikliku sõjaväe parimad väeosad kangelaslikult **Ebro** jõe joonel, pidades nelja kuu kestel vastu vaenlase 13 hästi relvastatud diviisi survele.

Tõsist ohtu vabariigile kujutas mõnede ministrite ja anarhistide liidrite, kelle seas tegutsesid vaenlase agendid, kaotusemeelne poliitika. Kommunistliku Partei nõudmisel reorganiseeris Negrín 1938. aasta aprillis valitsuse ning rajas selle tegevuse kõigi patriootlike jõudude ulatusliku rahvusliku liidu poliitikale.

Rahvusvaheline solidaarsusliikumine Hispaania vabariigiga.

Vabariikliku Hispaania kaitseks tõusis kogu progressiivne inimkond. Suurt materiaalset, poliitilist ja sõjalist abi osutas hispaania rahvale Nõukogude Liit. NSV Liidu töötajate poolt kogutud raha eest muretseti ja saadeti Hispaaniasse märkimisväärne kogus toiduaineid. Nõukogude Liit saatis tanke, lennukeid ja suurtükke. See sõjatehnika aitas peatada fašiste Madridi lähistel. Lahinguoperatsioonide juhtimisel abistasid vabariiklikku väejuhatust Nõukogude sõjaspetsialistid. Nõuandjate hulka kuulusid sellised väejuhid nagu N. N. Voronov, N. G. Kuznetsov, R. J. Malinowski, K. A. Meretskov, J. V. Smuškevits, G. M. Štern jt.

Kõigi maade kommunistid nägid oma internatsionaalset kohustust selles, et organiseerida abi vabariiklikule Hispaaniale, kes asus fašismivastase võitluse eesliinil. Kõikjal kogusid tööinimesed raha, mille eest muretseti riietust, jalatseid, toiduaineid ja arstmeid. *Proletaarse solidaarsuse eredaks näiteks oli internatsionaalsete brigaadide loomine.* Nende ridades võitles 35 000 vabatahtlikku antifašisti 54 riigist, sealhulgas sellised silmapaistvad kommunistid nagu poolakas Karol Swierczewski (kindral Walter), itaallane Luigi Longo (Gallo), ungarlane Máté Zalka (kindral Lukács) ja paljud teised. Kommunistliku Internatsionaali esindajaks Hispaanias oli Palmiro Togliatti. Üle 5000 internatsionalisti andis oma elu võitluses hispaania rahva vabaduse eest.

Revolutsioonilised ümberkujundused sõja käigus.

Nõukogude Liidu ja rahvusvahelise proletariaadi abi innustas hispaania vabariiklasi nende võitluses. Rahvarinde hingeks oli Kommunistlik Partei, kelle Keskkomitee eesotsas olid José Díaz ja Dolores I b a r r u r i — karastatud juhid, kellel oli töörahva seas tohutu autoriteet.

José Díaz (1895—1942) oli Sevilla tööliste poeg. Juba noorukina võttis ta osa tööliikumisest, 1926. aastal astus Kommunistlikku Parteisse. 1932. aastal valiti Díaz Hispaania Kommunistliku Partei peasekretäriks. Tema juhtimisel muutus Hispaania Kommunistlik Partei massiliseks marksistlik-leninlikuks parteiks.

Dolores Ibarruri sündis 1895. aastal kaevuri perekonnas. Ta on üks Kommunistliku Partei rajajaid Hispaanias. 1930. aastal valiti ta Hispaania Kommunistliku Partei Keskkomitee liikmeks ning 1932. aastal Poliitbüroo liikmeks ja Keskkomitee sekretäriks. Töörahvas hakkas populaarset rahvatribuuni hüüdma «Pasionariaks» («Kirglikuks»). Alates 1942. aastast oli ta partei peasekretär ja alates 1960. aastast Hispaania Kommunistliku Partei esimees.

Laiade rahvahulkade toetusele tugineva Hispaania Kommunistliku Partei tohutu töö tulemusena teostati Hispaanias revolutsioonilised ümberkujundused. Teostati agraarreformi. 376 000 taluperet said üle 5,4 miljoni hektari mõisnike maad. See tugevdas

tööliste ja talupoegade liitu ning Rahvarinnet tervikuna. Kõik omanike poolt mahajäetud ettevõtted läksid riigi juhtimise alla. Anti välja seadused töökaitse, töötasu tõstmise ja 8-tunnise tööpäeva sisseviimise kohta. Naised said meestega võrdsed õigused. Avanesid suured võimalused kultuuri ja rahvahariduse arendamiseks. Rahvusküsimuse lahendamine võimaldas Kataloonial ja Baskimaal kasutada autonoomia õigusi. Rahvamiilitsa muutmine regulaarmeeiks ja poliitiliste komissaride institutsiooni kehtestamine Kommunistliku Partei initsiatiivil tugevdas vabariigi kaitsjate jõudusid.

Aastail 1936—1938 teostatud revolutsioonilised ümberkujundused ületasid kodanlik-demokraatliku revolutsiooni raamid. *Hispaania muutus uut tüüpi demokraatlikuks vabariigiks, kus ei olnud suurkapitaliste ja -mõisnikke ning mis tugines rahvahulkadele. Temas olid kehastunud mõned rahvademokraatia jooned.*

Revolutsiooni hegemooniks oli töölisklass, kes astus välja liidus talurahva ja väikekodanlusega. Kuid seetõttu, et töölisklass oli lõhestatud ning sotsialistlikud ja anarhosündikalistlikud liidrid osutusid reeturiteks, oli proletariaadi ja selle avangardis oleva Kommunistliku Partei juhtiv osa piiratud. Töölisklassile ei kuulunud jagamatu poliitiline võim. Kodanluse esindajad, kes etendasid suurt osa valitsuses, astusid välja põhiliste sotsiaal-majanduslike ümberkujunduste vastu. Neis tingimustes tekkisid eeldused kapitulantide ilmunemiseks, kes olid valmis minema kokkuleppele mässajatega.

Vabariigi hukkumine ja fašistliku diktatuuri kehtestamine.

Vabariiklik Hispaania pidas ebavõrdset võitlust. Jõudude ülekaal oli vaenlaste poolel. Itaalia ja Saksamaa sõjalaevastik blokeeris vabariiki mere poolt. Prantsusmaa sulges Hispaania piiri. 1938. aasta detsembris alustasid frankistid ja intervendid suurt pealetungi Kataloonias ning vallutasid selle 1939. aasta veebruaris. Inglismaa ja Prantsusmaa nõusid Negrini valitsuselt, et see lõpetaks vastupanu fašismile. 27. veebruaril katkestasid nad diplomaatilised suhted Hispaania vabariigiga ja teatasid Franco tunnustamisest.

Juba 1936. aastal, kui mässulised tungisid nelja kolonniga Madriidi poole, ütles fašistlik kindral Mola, et linn vallutatakse «viienda kolonni» abil, mõeldes selle all Franco agentuuri pealinnas endas. Ning kui seda kavatsust ei läinud korda realiseerida sõja alguses, siis sõja lõppetapil organiseeris «viies kolonn» vabariigivastase vandenõu. 5. märtsil 1939. aastal korraldasid lüüasaamise pooldajad Madriidis ülestõusu. Nad rajasid niinimetatud «Kaitsehunta», kes avas fašistlikele vägedele tee pealinnale. **1. aprilliks 1939. aastal oli kogu riigi territoorium fašistliku diktatuuri võimu all.**

Pärast kolmekümmend kahte ja poolt kuud kangelaslikku võitlust Hispaania vabariik hukkus. Kaotuse peamiseks põhjuseks oli Itaalia ja Saksamaa interventatsioon, ilma milleta Franco ei oleks suutnud võita. Vabariigi lämmatamisele aitas kaasa Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriikide «mittevaheselemise» poliitika, mis võttis Hispaanialt võimaluse saada välismaalt relvi. Rahvarinne lõhenes, sest seda õõnestas parempoolsete sotsialistide, anarhistliku juhtkonna ja kodanlike vabariiklaste liidrite tegevus.

Rahvuslik-revolutsiooniline sõda Hispaanias oli rahu ja demokraatia jõudude suureks lahinguks fašismi pealetungi vastu. *Kolme aasta kestel takistas hispaania rahva võitlus imperialistidel valla päästmast Teist maailmasõda.*

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Miks kujunesid 1936. aastal Hispaanias soodsad tingimused Rahvarinde võiduks?
2. Näidake, et Hispaanias arenes revolutsioon tõusvas joones. Andke hinnang 1936.—1938. a. revolutsioonilistele ümberkujundustele.
3. Milles avaldus rahvusvaheline proletaarne solidaarsus hispaania rahvaga?
4. Millised olid Hispaania vabariigi kaotuse põhjused?

§ 14. 1925.—1927. AASTA RAHVUSLIK REVOLUTSIOON

HIINAS.

Hiina revolutsiooni eeldused.

1920-ndate aastate keskpaiku oli Hiina endiselt poolkoloniaalne ja poolfeodaalne maa. Tööstuses võimutses välismaine kapital. Põllumajanduses säilis mõisniklik maavalduse süsteem. Tootlike jõudude edasine arenemine sattus lepitamatusse vastuolu olemasoleva riikliku korraldusega.

Poliitilises elus oli hiina rahvas jäetud ilma kõige elementaarsematest õigustest. Pärast Washingtoni konverentsi ajasid imperialistlikud riigid endiselt Hiina mõjusfäärideks jaotamise poliitikat. Imperialistide tugipunktideks olid feodaal-militaristlikud kliidid, kes olid haaranud võimu riigi erinevates osades. Militaristide vahel kehtisid lakkamatud omavahelised sõjad.

Võitluse välismaa imperialistide, feodaal-militaristlike jõudude ja kompradoorliku kodanluse vastu tõusid hiina rahva laiad kihid. Rahvuslik revolutsioon omandas üldrahvaliku, imperialismivastase iseloomu. Oma võitluses toetus hiina rahvas NSV Liidu ja Kommunistliku Internatsionaali suurele abile, maailma kõigi progressiivsete jõudude internatsionalistlikule toetusele.

Hiina revolutsiooni sotsiaalne baas oli äärmiselt kirju. Töölis-

klass, kes moodustas alla 1% elanikkonnast, ei olnud veel läbi teinud klassivõitluse kooli ega suutnud juhtida rahvuslikku revolutsiooni. Hiina revolutsiooni juhtija osas esines rahvuslik kodanlus, kes tõstis esirinda mõjukaid poliitilisi liidreid (Sun Yat-xien) ja tõmbas rahvahulki kaasa patriootilise programmiga. Kuid rahvuslik kodanlus on oma sotsiaalselt iseloomult kahepalgeline. Niipea kui tööraha hulgad hakkavad esitama oma klassinõudmisi, otsib ta kompromissi imperialistide ja feodaalidega. Riigi elanikkonna absoluutse enamuse moodustasid talupojad. See andis «... erilise jõu ja visaduse kõige sügavamale väikekodanlikele eelarvamustele, ja nimelt rahvusliku egoismi, rahvusliku piiratuse eelarvamustele»¹.

Imperialismivastase rinde moodustamine.

Lenini ideede ja Oktoobrirevolutsiooni mõjul muutus Sun Yat-xieni «kolme rahvaliku põhimõtte» sisu. *Natsionalismi* käsitati nüüd kui laiadele rahvahulkadele tugineva Guomindangi² võitlust nii välismaa imperialistide vastu kui ka nende käsilaste vastu Hiinas endas. *Demokratismi* all mõisteti nüüd õiguste ja vabaduste andmist nendele ühiskondlikele jõududele, kes pidasid võitlust imperialismi ja selle agentuuri vastu riigis. «*Rahva heaolu*» põhimõte nägi ette välismaa kapitali natsionaliseerimist ja maa ülendmist nendele, kes teda harivad. See Sun Yat-xieni programm saigi imperialismivastase ühise rinde moodustamise aluseks.

Kommunistlik Internatsionaal soovitas hiina kommunistidel teha tööd Guomindangis. Pärast seda kui kommunistid astusid Guomindangi (säilitades seejuures oma ideelise ja organisatsioonilise iseseisvuse), hakkas viimane muutuma imperialistidevastaste jõudude (töölise, talupoegade, väike- ja keskkodanluse, aga ka osa suurrakodanluse) bloki massiliseks rahvuslikuks parteiks. **Guangdongi** provintsis, kus asus Sun Yat-xieni valitsus, sai Hiina revolutsiooni esimene baas. Siin algas Rahvarevolutsioonilise armee rajamine. Ohvitseride kaadri ettevalmistamiseks avati sõjakool. Kommunistide ja Nõukogude sõjaspetsialistide aktiivsel osavõtul valmistati kool veidi rohkem kui kahe aastaga ette üle 6000 ohvitseri.

Oma internatsionalistlikku kohust täites osutas nõukogude rahvas Sun Yat-xieni valitsusele suurt abi. Tema palvel saadeti Hiinasse poliitilised nõuandjad vana bolševiku M. M. Borodini juhtimisel. NSV Liidust saabusid Guangzhousse (Kantoni) naftasaadused, vintpüssid, kuulipildujad ja laskemoon.

¹ V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 126.

² *Guomindang* (rahvuslik partei) — Sun Yat-xieni poolt 1912. aastal rajatud partei.

12. märtsil 1925. aastal Sun Yat-xien suri. Oma surma eel NSV Liidu Kesktäitevkomiteele saadetud läkituses ta kirjutas: «Jättes Teiega hüvasti, kallid seltsimehed, tahan ma väljendada lootust, et peagi saabub päev, mil NSV Liit tervitab võimsat ja vaba Hiinat kui sõpra ning liitlast ja et suures võitluses maailma rõhutatud rahvaste vabastamise eest sammuvad mõlemad liitlased käsikäes võidule.»

1925.—1927. aasta rahvusliku revolutsiooni algus.

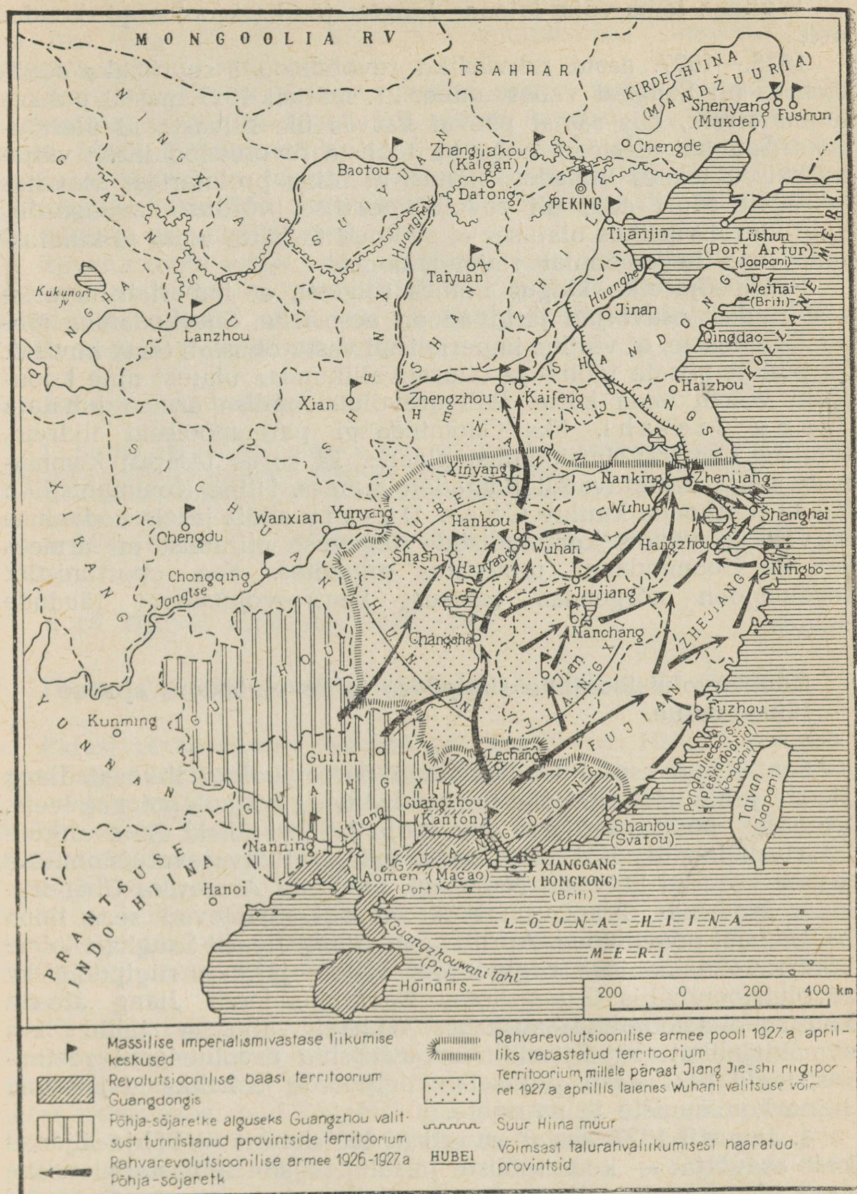
30. mail 1925. aastal toimus **Šanghais** tööliste ja üliõpilaste demonstratsioon, mille pihta Inglise-Ameerika politsei avas tule. See arveteõiendamine kutsus välja üldise poliitilise protestistreiigi. Sellest võttis osa 200 000 inimest. Šanghai töölistega solidaarsuse tähistamiseks veeres üle kogu maa imperialismivastaste streikide, miitingute ja demonstratsioonide laine. Hongkongi tööliste streik kestis kuusteist kuud. Hongkongi tööliste järel astus välja Guangzhou elanikkond. Demonstrante, kes nõudsid imperialistide lahkumist Hiinast, tulistasid merejalaväelased Inglise ja Prantsuse sõjalaevadelt. *30. mai sündmustele järgnenud revolutsiooniline liikumine kasvas üle ülehiinaliseks revolutsiooniks.* 1. juulil 1925. aastal kuulutas revolutsiooniline valitsus **Guangzhous** end Hiina vabariigi rahvuslikuks valitsuseks.

Põhja-sõjaretk.

Selleks et ühendada Hiina rahvuslikus ulatuses ja vabastada ta imperialistlikust rõhumisest, oli eelkõige vaja purustada maa põhjaosas asuvad militaristide jõud, kes olid välismaa imperialismi peamiseks toeks.

1926. aasta juulis alustas Rahvarevolutsiooniline armee, mille koosseisu kuulus ligikaudu 60 000 võitlejat, *Põhja-sõjaretk* (vt. kaarti). Põhja-sõjaretk plaani väljatöötamisel ja elluviimisel etendasid suurt osa Nõukogude sõjaspetsialistid ja eriti V. K. Blücher, keda Hiinas tunti kindral Ga Lingi nime all. Rahvarevolutsioonilise armee väeosad (nende avangardis liikus Ye Tingi kommunistlik polk) saavutasid suuri võite militaristide üle. Teel astusid Rahvarevolutsioonilisse armeesse tööliised ja talupojad. Varsti oli revolutsioonilise armee suurus juba 170 000 inimest. Linnades ja külates tekkisid uued kommunistlikud rakuksed. Ametiühingu liikmete arv kasvas 500 000-lt kolme miljoni inimeseni. Raudteetöölised ajasid nurja militaristide vägede ümberpaigutamise. Võitluseks mõisnike vastu ülestõusnud talupojad löid teejuhtide, kandjate ja sanitaride salku.

Tänu üldrahvalikule toetusele saavutas Rahvarevolutsiooniline armee hiilgavat edu. 1926. aasta lõpuks oli rahvusliku valitsuse kontrolli all juba 7 provintsi, mille territooriumil elas üle 150 miljoni inimese. Rahvuslik valitsus kolis Guangzhous üle

3. Rahvarevolutsioonilise armee Põhja-sõjaretk.

Wuhani, tema võim laienes Jangtse jõe keskjooksu piirkondadele.

1925.—1927. aasta rahvusliku revolutsiooni suurimaks sündmuseks oli **Šanghai** vabastamine. 21. märtsil 1927. aastal puhkes linnas streik, mis samal päeval kasvas üle relvastatud ülestõusuks. Šanghai ülestõus, nagu ka tööliste revolutsioonilised väljastumised teistes linnades, näitas, et hiina proletariaat saavutas aeg-ajalt suurt edu, oli revolutsioonilise võitluse avangardis, kuid üldrahvuslikus ulatuses ei suutnud ta kätte võita ja kindlustada oma hegemooniat revolutsioonis.

Põhja-sõjaretke käigus ilmnes selgesti, et imperialismivastast rindest osavõtjad järgivad eri eesmäärke. Suurkodanlus jõudis järeldusele, et võitlus imperialismi vastu ohustab tema huvisid. Ta püüdis piirata töolis- ja talurahvaliikumise ulatust ning koondata võimu enda kätte. Rahvarevolutsioonilise armee juhataja **Jiang Jie-shi**, üks Guomindangi parempoolseid liidreid, septses kontrrevolutsioonilisi plaane. Ta surus tasapisi kommuniste välja vastutatavalt kohtadelt armees. Hiina Kommunistliku Partei juhtkonda kuuluv **Chen Du-xiu** andis järele kodanluse survele ja nõudis kommunistide tegevuse piiramist nii armees kui ka Guomindangi juhtivates organites. See oportunistlik tegevusjoon nõrgendas valvsust kontrrevolutsiooni jõudude suhtes.

Kontrrevolutsiooniline riigipööre ja revolutsiooni ajutine lüüasaamine.

Samal ajal asusid Guomindangi parempoolsed liikmed **Jiang Jie-shi** juhtimisel välismaa imperialistidega kokkuleppimise teele. Viimased, püüdes säilitada oma mõju Hiinas, läksid üle avalikule interventsioonile. Kui 1927. aasta märtsis Rahvarevolutsioonilise armee väeosad hõivasid **Nankingi**, hakkasid Ameerika Ühendriikide, Inglismaa, Prantsusmaa ja Jaapani sõjalaevad seda linna barbaarselt pommitama. Aprillis pani **Jiang Jie-shi Šanghais** toime kontrrevolutsioonilise riigipöörde. Sellele järgnes riigipööre ka revolutsioonihallis **Guangzhous**. **Nankingis** loodi **Jiang Jie-shi** kontrrevolutsiooniline valitsus. **Wuhani** valitsuse juhid, kes silmakirjalikult süüdistasid **Jiang Jie-shid** revolutsiooni reetmises, tegid 1927. aasta juulis ise riigipöörde ja hakkasid jälitama hiina kommuniste ja patrioote.

1. augustil 1927. aastal astusid 30 000 sõdurit — Põhja-sõjaretkest osavõtjat — koos tööliste ja talupoegade relvastatud salkadega **Nanchangis** välja seal asuvate Guomindangi vägede vastu. Ülestõusnud väeosadest hakati moodustama Punaarmeed.

1927. aasta detsembris puhkes tööliste ülestõus **Guangzhous**. Kuid militaristid koondasid reserve ja surusid Ameerika Ühendriikide, Inglismaa, Prantsusmaa ja Jaapani sõjamerejõudude abiga

töölise kangelasliku ülestõusu maha. Ülestõusu juht Zhang Tai-lei, üks Kommunistliku Partei ja Kommunistliku Noorsooühingu organiseerijaid, lasti maha.

Jiang Jie-shi valitsus asus verise terrori teele. Guomindangi reaktiooni vanglates tapeti või piinati surnuks üle 300 000 inimese. Hiina Kommunistlik Partei aeti põranda alla. Jiang Jie-shi eeskujul toimisid ka teised militaristid üle kogu Hiina. 1927. aasta aprillis hukkasid Põhja militaristid Li Da-zhao, ühe Kommunistliku Partei organiseerijatest.

Revolutsiooni tabas ajutine lüüasaamine. Jõudude ülekaal oli Guomindangi poolel, mis muutus rahvuslik-revolutsioonilisest parteist koondiseks, mida juhtis kodanlik-militaristlik klikk. *Imperialismivastane ühisrinne lagunes.*

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Kuidas muutus 1920-ndate aastate alguses Sun Yat-xieni «kolme rahvaliku põhimõtte» sisu (vastamiseks kasutage õpikut «Uusaeg», § 29, lk. 169)?
2. Vaadake kaardilt, milline osa Hiina territooriumist oli revolutsiooni ajal rahvusliku valitsuse võimu all.
3. Millised olid 1925.—1927. aasta revolutsiooni lüüasaamise põhjused?

§ 15. HIINA AASTAIL 1928—1937.

Hiina 1920-ndate aastate lõpul. Hiina nõukogude rajoonid.

Pärast revolutsiooni lüüasaamist kindlustus Hiinas kompra-doorliku kodanluse ja mõisnike reaktiooniline diktatuur, mis oli sõltuv välismaa imperialismist. Guomindangi poliitika viis Hiina veelgi suuremasse sõltuvusse imperialistlikest riikidest. Militaristlikud grupeeringud jätkasid omavaheliste sõdade pidamist. Nõukogude Liidu suhtes ajas Guomindangi valitsus vaenulikku poliitikat. 1929. aastal hõivasid Hiina väed Ida-Hiina raudtee. NSV Liit oli sunnitud andma provokaatoritele relvastatud vastulöögi ning pärast seda Nõukogude-Hiina konflikt likvideeriti.

Revolutsiooniliste väljaastumiste lüüasaamine Hiina suurtes linnades tugevdas Hiina Kommunistlikus Parteis arvamust, et Punaarmee väeosad ja nende tugibaasid võivad tekkida mitte tööstuskeskustes, vaid kaugetes maarajoonides. Hiina Kommunistliku Partei juhtkond määras kindlaks, et pikaks ajaks saab peamiseks ülesandeks agrarreformi arendamine ja revolutsiooni baaside loomine maarajoonides. Kogu parteitöö raskuskese kandus linnast üle maale.

Kuid revolutsiooni niisugune arendamine, kus otsustavat osa etendas talurahvas ja tööstuskeskuste töölised jäid tunduv osas sellest eemale, tekitas parteis kahjulikke väikekodanlikke illu-

sioone. Oli oht, et alahinnatakse töölisklassi juhtivat osa ja ülehinnatakse talurahva revolutsioonilisi võimalusi.

Marksistlikult parteilt nõuti väsimatut võitlust väikekodanliku ideoloogia vastu, äraproovitud proletaarse poliitika pidevat vastandamist sellele. Kuid Hiina Kommunistliku Partei juhtkonnas tugevnesid üha enam «talurahvarevolutsiooni» pooldajate positsioonid. Aegapidi kujunesid parteis välja kaks suunda: üks — marksistlik-leninlik, internatsionalistlik ja teine — väikekodanlik, natsionalistlik.

1930. aastal kujutas suurt ohtu Hiina Kommunistlikule Parteile «pahempoolne» kallak. Rühm Hiina Kommunistliku Partei juhtivaid töötajaid eesotsas Keskkomitee sekretäri Li Li-sangiga esines väitega, et Hiina elavat üle revolutsioonilise tõusu perioodi. Li Li-sangi pooldajad nõudsid ülestõusu puhkemise kiirendamist Hiinas, imperialistlike suurriikide tõmbamist võitlusse NSV Liidu vastu, et sel teel «kiirendada» maailmarevolutsiooni.

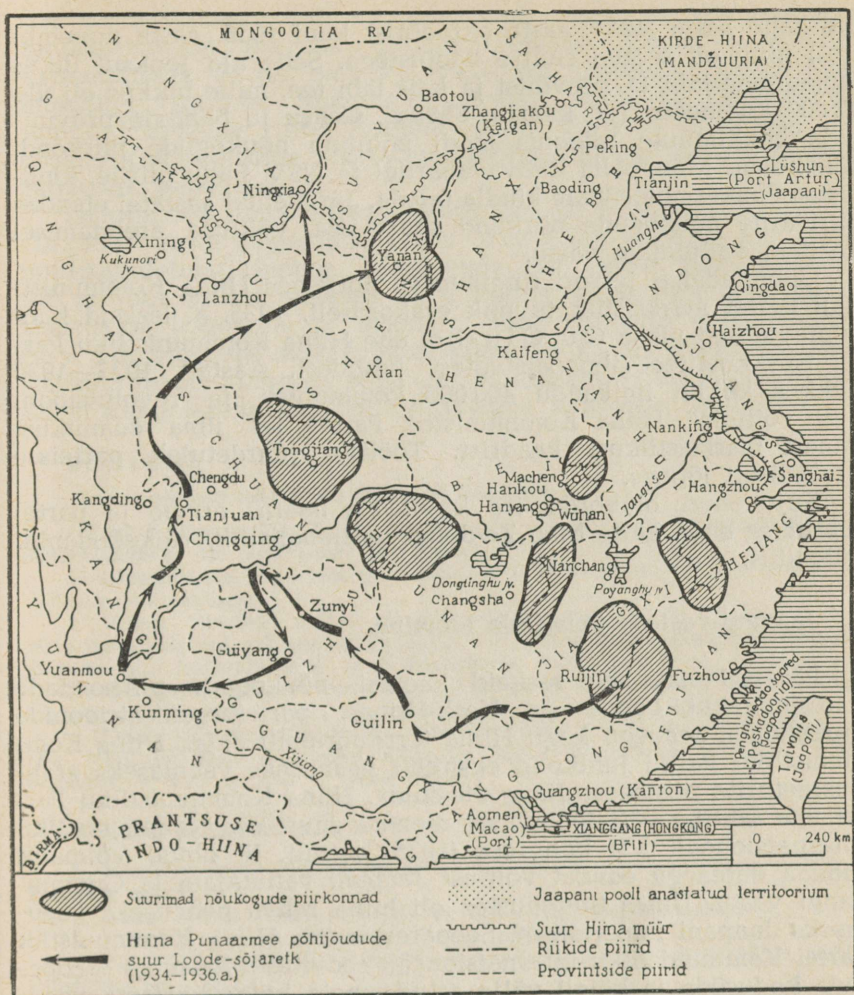
Kommunistlik Internatsionaal aitas Hiina Kommunistlikul Parteil välja töötada Hiina revolutsiooni uue taktikalise kursi. Arenes võitlus revolutsiooni tugibaaside loomise ja kindlustamise eest. 1930. aasta keskpaigaks oli 11 provintsis, peamiselt Lõuna- ja Kesk-Hiinas, juba 15 nõukogude piirkonda. Kuigi Hiina revolutsioonilised piirkonnad olid üksteisest territoriaalselt eraldatud, allusid nad kõik **1931. aasta novembris** loodud tööliste ja talupoegade keskvalitsusele.

Nõukogude piirkondade territooriumil jaotati mõisnike maa talupoegade vahel ära. Välismaa kapitalistide ettevõtted kuulusid natsionaliseerimisele. Kehtestati 8-tunnine tööpäev ja tasuline puhkus. Rahvavõim organiseeris tuhandeid koole ja ringe töötajate õpetamiseks.

Rahvusvaheline imperialism ja Hiina reaktsioon otsustasid iga hinna eest purustada Punaarmee ja likvideerida revolutsioonikolled Hiinas. Kuid kommunistide juhtimisel lõi Punaarmee kangelaslikult tagasi vaenlase ülekaalukate jõudude pealetungi.

Jaapani agressiooni algus ja rahvusliku vabadusliikumise uus tõus.

Guomindangi reaktsiooniline poliitika nõrgestas Hiinat ja muutis ta imperialistidele kergeks saagiks. **1931. aasta septembris** asusid Jaapani väed vallutama Hiina kirdeprovintse (**Mandžuuriat**). Kommunistlik Partei pöördus hiina rahva poole üleskutsega osutada Jaapani okupantidele otsustavat vastupanu. Ent selle asemel, et organiseerida agressoritele vastupanu, sooritas Jiang Jie-shi üksteise järel kontrrevolutsioonilisi sõjaretki Punaarmee vastu. 1933. aasta oktoobris organiseeris ta kõige suurema (järjekorras viienda) sõjaretke nõukogude piirkondade vastu. Sõja-

4. Hiina Punaarmee sõjaretk aastail 1934—1936.

retke plaani töötasid välja Saksa fašistlik kindral Sekt ja tema abilised. Ameerika Ühendriigid andsid Guomindangile 300 lennukit. Viienda sõjaretk peamiseks ülesandeks oli «kommunistid ümber piirata ja hävitada». Punaarmee jättis maha peaaegu kõik lõunapoolsed revolutsioonilised baasid ja alustas retke loodeprovintsidele.

Punaarmee põhijõudude sunnitud üleviimine loodesse kestis

üle kahe aasta (1934. aasta oktoobrist kuni 1936. aasta novembri) ning oli seotud suurte kaotustega. Selle aja jooksul liikus Punaarmee läbi 11 provintsi ja käis läbi tee, mille pikkus oli üle 12 000 kilomeetri (vt. kaarti). **Shenxi, Gansu ja Ningxia** provintside kokkupuute rajoonis loodi põhiline nõukogude piirkond. Lähenenud Mongoolia Rahvavabariigi ja NSV Liidu piirile, kindlustas Punaarmee endale kindla tagala. Järgnenud aastatel etendas piiriäärne nõukogude piirkond suurt osa võitluse arendamisel Jaapani vallutajate vastu.

Guomindangi terrori tingimustes nõrgenes Hiina Kommunistliku Partei marksistlik tuumik erakordselt. 1935. a. lasksid kuomintanglased maha **Qu Qi-u-bo**, ühe Hiina Kommunistliku Partei Keskkomitee silmapaistvatest juhtidest. Aastail 1927—1935 hukkus kokku ligikaudu 400 000 kommunisti ja revolutsiooni eest võitlejat. Hiina Kommunistlik Partei jäi ilma enamikust vanast marksistlikust kaadrist. Töölise juurdetulek parteisse praktiliselt lõppes.

Kujunenud olukorda ära kasutades haaras armee ja partei juhtimise enda kätte **Mao Ze-dongi** natsionalistlik, väikekodanlik rühmitus.

Jaapani-vastase ühistrinde loomine.

Pärast Punaarmee raskeid kaotusi, nõukogude piirkondade kaotaminekut Lõuna- ja Kesk-Hiinas, parteiorganisatsioonide purustamist peaaegu kogu Hiina territooriumil pidas Hiina Kommunistliku Partei juhtkond ekslikult peamiseks vaenlaseks «rahvusreeturite peameest **Jiang Jie-shid**». Hiina Kommunistliku Partei uue taktika väljaötamisel etendas suurt osa Kommunistliku Internatsionaali VII kongress (1935. aastal). Ei olnud võimalik pidada ühteaegu edukat võitlust Jaapani vallutajate ja Guomindangi vastu. Uutes tingimustes oli hiina rahva peamiseks vaenlaseks Jaapani imperialism. Seepärast esitas Hiina Kommunistlik Partei Kommunistliku Internatsionaali soovitusel loosungi «Lõpetada kodusõda ja kõigil välja astuda meie kõige kurjema vaenlase vastu!». Kuid **Jiang Jie-shi** pooldajad jätkasid ka sel perioodil sõda Punaarmee vastu.

1936. aasta detsembris saabus **Jiang Jie-shi** Xiani linna, et organiseerida uut sõjaretke Punaarmee vastu. Kuid sõdurid ja ohvitserid, kes ei tahtnud jätkata kodusõda, arreteerisid **Jiang Jie-shi** ning nõudsid vastupanu organiseerimist Jaapani agressoritele. Et mitte lasta puhkeda uuel omavahelisel kokkupõrkel (see oleks olnud soodus Jaapani vallutajatele), astus Hiina Kommunistlik Partei Kommunistliku Internatsionaali visal nõudmisel välja vahemehena Xiani konflikti rahumeelsel lahendamisel. **Jiang Jie-shi** vabastati. Ta andis lubaduse lõpetada sõjategevus Punaarmee vastu.

1937. aastal alustas Jaapan ulatuslikku pealetungi, mille eesmärgiks oli kogu Hiina vallutamine. Võitlusse Jaapani agressor-

rite vastu lülitusid töölised, talupojad, väike- ja keskkodanlus. Jaapani-vastase rahvusliku ühisrinde loomise huvides teatas Hiina Kommunistlik Partei oma valmisolekust lõpetada võitlus Guomindangi vastu (vt. dokumenti). Rahva survele oli Guomindang sunnitud minema Hiina Kommunistliku Parteiga ühisrinde loomisele. Kommunistide initsiatiivil arenes Hiinas Jaapani-vastane, rahvuslik vabadussõda.

Tohutut abi hiina rahvale osutas ka sel perioodil Nõukogude Liit. 1937. aasta augustis kirjutati NSV Liidu ja Hiina vahel alla mittekallaletungi leping. Nõukogude Liit andis Hiinale laenu 250 miljoni dollari ulatuses. NSV Liidust saadeti Hiinasse tanke, suurtükke, lennukeid ja bensiini. Hiina valitsuse palvel suunas NSV Liit Hiinasse sõjalisi nõuandjaid ja ka eri väeliikide spetsialiste. Jaapani-vastase sõja aastail hukkus Hiina territooriumi kohal kangelasena üle 200 Nõukogude lenduri-vabatahtliku.

DOKUMENT.

Jaapani-vastase rahvusliku ühisrinde loomisest.

(Hiina Kommunistliku Partei Keskkomitee telegrammist Guomindangi Kesktäitevkomiteele 10. veebruaril 1937. aastal.)

1. Lõpetada üle kogu maa relvastatud ülestõusu ettevalmistamine rahvusliku valitsuse kukutamiseks.

2. Umber nimetada tööliste ja talupoegade demokraatlik valitsus Hiina Vabariigi Erirajooni valitsuseks, Punaarmee — Rahvarevolutsiooniliseks armeeks, allutada nad keskvalitsusele ja Sõjakomiteele Nankingis.

3. Kehtestada kogu territooriumil, mida kontrollib Erirajooni valitsus, järjekindlalt demokraatlik režiim, mis põhineb üldisel valimisõigusel.

4. Öelda lahti mõisnike maade konfiskeerimise poliitikast ja viia otsustavalt ellu Jaapani-vastase rahvusliku ühisrinde üldist programmi. («Uusima ajaloo lugemik», 1. kd., lk. 660 — vene keeles.)

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Võrrelge klassijõudude paigutust rahvusliku revolutsiooni perioodil ja kodusõja aastail.

2. Miks arenes Hiina revolutsioon talurahva revolutsioonina?

3. Vaadake kaardil Punaarmee suurt sõjaretke.

4. Miks tugevnesid Hiina Kommunistlikus Parteis väikekodanlikud, nationalistlikud tendentsid?

5. Miks ja kuidas muutus Hiina Kommunistliku Partei taktika seoses Jaapani agressiooniga (vastamisel kasutage õpiku teksti ja dokumenti)?

§ 16. INDIA AASTAIL 1924—1939.

Rahvahulkade võitlus koloniaalrõhumise vastu ja sõltumatuse eest.

1922. aastal õnnestus inglise kolonisaatoritel anda hoop rahvuslikule vabadusliikumisele Indias. Kohtud ja karistusekspeditsioonid jätkasid arveteõiendamist sõltumatuse eest võitlejatega. Selleks et hoida ära erinevat usku tunnistavate töötajate tege-

vusühtsust, õhutasid koloniaalvõimud hindude ja muhameedlaste vahelist vaenu. See raskendas töörahva klassisolidarsuse kasvu ja oli kolonisaatoritele soodne. Kuid aastail 1928—1929, eriti sedamööda kuidas süvenes ülemaailmne majanduskriis, algas Indias imperialismivastase liikumise uus tõus.

Neil aastail suleti palju tööstusettevõtteid ja tootmine vähenes märksa. Kasvas tööpuudus, töötasu vähenes üldiselt 30—40% võrra. Kriis mõjus rängalt põllumajandusele. Vähenes külvipind, langes saagikus ja suurenes maata talupoegade arv. Maa mitmes piirkonnas puhkes nälg. Sellest hoolimata tõstsid Inglise võimud makse (vt. dokumenti).

Kõik see suurendas rahvahulkade meelepaha Inglise koloniaalrõhumise vastu. Tööliste, talupoegade, väikekodanluse ja haritlaskonna aktiivne osavõtt rahvuslikust vabadusliikumisest sundis India Rahvuskongressi esitama Inglise võimudele mitmeid nõudmisi. India Rahvuskongressi nimel esitas Gandhi 11 punktist koosneva programmi, millest peamised olid järgmised: maamaksu vähendamine 50% võrra, valitsuse soolamonopoli ja soolamaksu kaotamine, välismaa tekstiilikaupade soodustustariifide tühistamine, inglise ametnike palkade alandamine, poliitvangide vabastamine, salapolitsei laialisaatmine jm. Programm sisaldas majanduslikke ja poliitilisi nõudmisi, kuid ei puudutanud koloniaalrežiimi aluseid. Inglise valitsus lükkas selle programmi tagasi.

Sellele vastuseks kuulutas Gandhi 1930. aasta märtsis välja kodaniku sõnakuulmatuse kampaania. See algas niinimetatud «soolaretk» korraldamisest, mis oli suunatud Inglise soolamonopoli vastu, sest viimane lasus raske koormana India elanikkonna õlgadel. Gandhi kutsus kõiki indialasi ise soola välja aurutama. Tema ise koos 78 India Rahvuskongressi väljapaistva tegelasega suundus **Gudžeratis** mere kaldale, et demonstratiivselt aurutada mereveest välja soola, hoolimata võimude soolamonopolist. «Soolaretk» kestis kolm nädalat. See soodustas elanike uute kihide kaasatõmbamist võitlusse kolonisaatorite vastu ning suurendas Gandhi ja India Rahvuskongressi populaarsust.

Kuigi Gandhi püüdis kodaniku sõnakuulmatuse kampaaniale anda rahulikku iseloomu, kasvas imperialismivastane võitlus mitmetes provintssides siiski üle relvastatud väljaastumisteks. 1930. aasta aprilli lõpus puhkes ülestõus **Pešavaris** — piiriäärse Loodeprovintsi keskuses. Kaks nädalat oli linn ülestõusnute käes. Ülestõusu saadeti maha suruma sõdurid, kes olid usu poolest hindud, kuid nad keeldusid tulistamast Pešavari muhameedlastest elanikke.

Sugugi väiksem tähtsus ei olnud relvastatud võitlusel, mis puhkes mais **Šolapuris** — Bombay provintsi puuvillatööstuse keskuses. Selles ülestõusus etendasid peamist osa tekstiilitöölised, kes ajasid inglased linnast välja ja hoidsid linna üle kahe nädala enda käes.

Ülestõusud toimusid ka maapiirkondades, mõnedes neist astusid talupojad välja mitte ainult Inglise võimude, vaid ka india mõisnike vastu. Sündmused näitasid, et rahvahulgal eemalduvad üha rohkem vägivallatu võitluse meetoditest.

Briti võimud õiendasid ülestõusnutega halastamatult arveid. Nad kuulutasid India suuremates linnades välja sõjaseisukorra. Paljud India Rahvuskongressi liikmed arreteeriti. Ühtlasi püüdsid Inglismaa valitsevad ringkonnad nõrgestada rahvuslikku vabadusliikumist selle lõhestamise ja mõõduka kodanluse ning mõisnikega kokkuleppimise teel.

India Rahvuskongress ja selle poliitika.

Tõmmates töölisi ja talupoegi, käsitöölisi ja demokraatlikku haritlaskonda kaasa vabadusliikumisse, püüdsid India Rahvuskongressi juhid piirata laiade rahvahulkade võitlust vägivallatute tegude meetoditega, mitte lubada klassinõudmiste esitamist ja vägivaldsete abinõude rakendamist töörahva poolt.

India Rahvuskongressi juhtkond oli parempoolse rühma tugeva mõju all, viimane väljendas aga suurkodanluse ja mõisnike huvisid. See rühm kartis rahvahulkade aktiveerumist ja oli valmis soostuma Indiale dominiooni õiguste andmisega kokkuleppel Inglismaaga. Kuid sellise poliitika vastu astus välja India Rahvuskongressis kujunenud pahempoolne rühm. See ühendas osa rahvuslikku kodanlust, väikekodanlust ja õppivat noorsugu. Pahempoolse rühma üheks liidriks oli Jawaharlal Nehru.

J. Nehru (1889—1964) pärines India Rahvuskongressi silmapaistva tegelase perekonnast. Ta sai hariduse Inglismaal ja pöördus tagasi Indiasse, muutus rahvusliku vabadusliikumise aktiivseks osavõtjaks ja temast sai üks India Rahvuskongressi liidreid. 1927. aastal külastas Nehru esimest korda NSV Liitu. Brošüüris «Nõukogude Venemaa» kirjutas ta suure sümpaatiaga Nõukogudemaal aset leidnud muutustest.

Pahempoolne rühm, mille tekkimine oli seotud imperialismivastase võitluse tugevnemisega, oli otsustavam ja kaitses India täieliku sõltumatuse ideed. Rahvahulkade liikumise survele lülitasi India Rahvuskongressi juhid täieliku sõltumatuse nõudmise oma programmi. Kuid sageli laskusid nad läbirääkimistesse ja kokkulepetele Inglise võimudega, püüdes ära hoida võitluse revolutsiooniliste vormide arenemist ja klassivastuolude teravnemist riigis.

Töölisliikumise kasv Indias ja kommunistliku partei loomine.

Ülatuslikult võttis imperialismivastastest väljaastumistest aastail 1928—1933 osa tööliklass. Suur tähtsus oli **Bombay** tekstiilitöölise streigil 1928. aastal. See kestis peaaegu kuus kuud. Streigi käigus tekkis tekstiilitöölise revolutsiooniline ametiühing

«Punalipu vabrikutööline», mille eesotsas seisis kommunist Shripad Dange. Organiseerituse ja visaduse poolest paistis silma India Suure raudtee 80 000 raudteelase streik (1930. aastal), mis kestis peaaegu aasta. Need streigid andsid tunnistust tööliste organiseerituse ja klassiteadlikkuse kasvust, kommunistide mõju suurenemisest tööliklassile, kuigi enamiku ametiühingute juhtimine jäi India Rahvuskongressi kätte.

1929. aastal korraldasid kolonisaatorid **Miruti** linnas kohtu- protsessi 32 töölis- ja talurahvaliidumise tegelase üle. Neid süüdistati Inglise ülevõimu vägivaldse kukutamise ettevalmistamises Indias. Kohtualuste hulgas oli rühm kommuniste, nende seas ka S. Dange. Kohtus paljastasid kaebelused Briti kolonisaatorite poliitikat ja kaitsesid india rahva õigust sõltumatule eksisteerimisele.

1933. aastal langetas Inglise kohus otsuse. Uhele kommunistidest määrati surmanuhtlus, teised mõisteti erinevaks ajaks vangi. Vastuseks kohtuotsusele algas üle kogu India massiline kampaania Inglise võimude omavoli vastu. Protestiliikumine haaras paljusid maid. Suurbritannia Kommunistlik Partei avaldas manifesti Miruti vangide kaitseks. Euroopa suurimad kirjanikud ja õpetlased (R. Rolland, H. Wells, A. Einstein jt.) häbimärgistasid Inglise kohut. Maailma avaliku arvamuse survele olid Inglise võimud sunnitud surmanuhtluse tühistama ja vähendama teiste kaebelaluste vangistuse aega, hiljem aga nad ennetähtaegselt vabastama.

Võitlus Miruti vangide kaitseks soodustas *India Kommunistliku Partei* ühtekoondumist. Ta moodustati 1925. aasta detsembris. 1933. aasta novembris valiti uus Keskkomitee, kes hakkas juhtima parteid üleindialises ulatuses. Samal aastal võeti India Kommunistlik Partei vastu Kommunistlikku Internatsionaali.

India Kommunistlik Partei püüdis aktiviseerida laiade rahvahulkade võitlust Inglise kolonisaatorite vastu. Ühtlasi püüdis ta juhtida india proletariaadi väljaastumisi oma klassihuvide kaitseks ja talurahva liikumist mõisnike rõhumise vastu.

India Kommunistliku Partei loomine oli india tööliklassi suureks võiduks, mis saavutati rahvusliku vabadusliikumise tõusu, NSV Liidus sotsialismi ehitamisel saavutatud edusammude innustava mõju ja Kommunistliku Internatsionaali poolt india kommunistidele osutatud suure abi tulemusena. 1934. aastal kuulutasid Inglise koloniaalvõimud India Kommunistliku Partei väljaspool seadust olevaks ja jälitasid veelgi rohkem progressiivseid tegelasi. Kuid Kommunistlik Partei võttis ka illegaalsetes tingimustes aktiivselt osa imperialismivastasest võitlusest.

DOKUMENT.

India olukord Inglise ülevõimu all.

(India Rahvuskongressi poolt 1930. aasta jaanuaris väljatöötatud «Töötusest sõltumatusel päeval».)

... India on majanduslikult laostatud. Maksud, mida meie rahvas peab maksma, ei ole hoopiski kooskõlas meie tuludega. Keskmiselt on tulu inimese kohta seitse pait (vähem kui kaks penni) päevas, 20% maksudest langeb maa- maksudele, mida maksavad talupojad, 3% moodustab soolamaks, need maksud on eriti rängaks koormaks vaestele.

Talurahva käsitööharud, sellised nagu käsitelgedel kudumine, on täiesti laostunud ja selle tulemusena ei ole talupoegadel vähemalt nelja kuu kestel aastas tööd...

Poliitiliselt ei ole India veel kunagi olnud tõugatud nii õigusetusse olukorda kui Inglismaa võimutsemise tingimustes... Kõige väarikamad meie hulgast peavad kummarduma võõramaise võimu ees. Meil ei ole sõnavabadust, organiseerumisevabadust ja paljud meie kaasmaalased on sunnitud elama välismaal pagenduses ning nad ei saa pöörduda tagasi koju... (J. Nehru, Autobiograafia, Moskva, 1955, lk. 643—644 — vene keeles.)

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Millised põhjused kutsusid esile rahvusliku vabadusvõitluse uue tõusu (vastamisel kasutage õpiku teksti ja dokumenti)?

2. Määratlege rahvusliku vabadusliikumise uue etapi iseärasused ja võrrelda seda tõusuga aastail 1918—1922.

3. Miks kujunesid Rahvuskongressis välja eri rühmitused ja millistel positsioonidel nad asusid?

4. Milline on Miruti protsessi tähtsus?

§ 17. KOMMUNISTLIK INTERNATSIONAAL VOITLUSES ÜHTSE TÖÖLIS- JA RAHVARINDE EEST, FAŠISMI JA UUE MAAILMASÕJA OHU VASTU.

Kommunistlike parteide bolševiseerimine.

Uutes tingimustes, mis tekkisid pärast revolutsioonilaine (aastail 1917—1923) langust, oli vaja kindlaks määrata rahvusvahelise kommunistliku liikumise lähimad ülesanded ja ka imperialismivastase võitluse perspektiivid. Sotsiaaldemokraatia liidrid sisendasid töölisklassile, et on saanud «kriisideta kapitalismi» ja «tööstusrahu» ajastu. Need väärad «teooriad» leidsid poolehoidjaid ka mõnede välismaa kommunistlike parteide parempoolsetes oportunistides. Nad pidasid kapitalismi osalist stabilisatsiooni kestvaks õitsenguks. Kommunistlikes parteides tegutsesid ka «pahempoolsed», kes ekslikult pidasid 1923. aasta klassilahinguid uue revolutsioonilise tõusu alguseks. «Pahempoolsete» kursis proletariaadi diktatuuri otsesele kehtestamisele võis tõugata töölisi avantüüridele.

Tõsist ohtu kujutas endast trotskism, mis pörkas otsustavale vastulöögile Venemaa Kommunistlikus (bolševike) Parteis ja püüdis seejärel leida toetust noorte kommunistlike parteide pahempoolsete elementide seas.

Kommunistliku liikumise edasilükkamatuks ülesandeks sai kommunistlike parteide ideelis-poliitiliste aluste tugevdamine ja töölisklassi ettevalmistamine tulevasteks klassilahinguteks. Uut poliitilist joont hakkaski välja töötama Kommunistliku Internatsionaali V kongress, mis toimus 1924. aasta suvel. See oli esimene kongress pärast V. I. Lenini surma. Kongressi tööst võtsid osa 49 kommunistliku ja töölispartei esindajad. Peamise ülesandena püstitas V kongress võitluse *kommunistlike parteide bolševiseerimise* eest.

Rahvusvahelise töölisliikumise edasised edusammud sõltusid sellest, kas kommunistlikud parteid suudavad muutuda ideeliselt karastunud võitlusorganisatsioonideks, kes on loovalt üle võtnud selle, mida vene bolševismis on olnud ja on rahvusvahelist, üldist tähtsust omavat. *Kommunistlike parteide bolševiseerimine tähendas marksismi-leninismi põhimõtete omandamist, oskust neid paindlikult rakendada antud konkreetsetes olukorras. Kommunistlikud parteid pidid silma paistma leppimatusega marksismi-leninismi nii parem- kui ka «pahempoolsete» vaenlaste vastu, mitte lubama oma ridades fraktsioone ja rühmitusi. Et saavutada tihe side rahvahulkadega, oli kommunistidel vaja omandada oskus leaalsetes ja illeaalsetes tingimustes ühendada võitlust proletariaadi diktatuuri eest võitlusega tööliste ja teiste töörahva salkade igapäevaste nõudmistega eest.*

Kommunistliku Internatsionaali V kongress nentis, et kommunistlike parteide muutmiseks uut tüüpi massilisteks parteideks oli vaja nende organisatsiooniline reorganiseerimine ettevõtetes loodavate parteirakudest alusel, oli vaja, et kommunistid süstemaatiliselt võtaksid osa ametiühinguliikumisest, oli vaja arendada revolutsioonilist võitlust külas ja õige poliitika teostamist rahvusküsimuses. Kommunistlikud parteid tegid igapäevast tööd rahvahulkade revolutsioonilise kasvatusel alal ning võtsid aktiivselt osa tööliklassi majanduslikest ja poliitilistest lahingutest. Vastupidi sotsiaaldemokraatia liidritele õhutasid kommunistid töölisi võitluse kapitalistliku «ratsionaliseerimise» vastu.

Tänu võitlusele bolševiseerimise eest tekkisid kommunistlikes parteides tõeliselt marksistlik-leninlikud tuumikud, mis Saksamaal koondusid Ernst Thälmanni ja Wilhelm Piecki ümber, Prantsusmaal Marcel Cachini ja Maurice Thorezi ümber, Inglismaal Harry Pollitti ja William Gallacheri ümber, Ameerika Ühendriikides William Fosteri ümber, Bulgaarias Vasil Kolarovi ja Georgi Dimitrovi ümber, Tšehhoslovakkias Klement Gottwaldi ning Itaalias Antonio Gramsci ja Palmiro Togliatti ümber.

Kommunistlikud parteid võitluses töölisklassi tegevühtsuse eest.

Ülemaailmse majanduskriisi purustava toime taustal soodustas sotsialismi edukas ehitamine NSV Liidus esimese proletariaadi diktatuuri riigi prestiiži kasvu. See aga tugevdas rahvusvahelise revolutsioonilise töölisliikumise jõudu.

1930-ndate aastate alguses kasvas kapitalistlikes maades fašismi pealetung, mida toetas imperialistlik kodanlus. Võitlus fašismiohu vastu nõudis proletariaadi tegevühtsust ja kõigi demokraatide koondumist tema ümber. Fašismivastase rinde loomist takistas sektantlike vaadete levimine kommunistlikus liikumises. «Pahempoolsusele» kalduvad revolutsionäärid keeldusid tegevühtsusest reformistlike organisatsioonidega, pidasid sotsiaaldemokraatlike parteide poliitikat «sotsiaalfäšistlikuks» ning nägid sotsiaaldemokraatia pahempoolses tiivas kommunistide kõige ohtlikumat vaenlast. Selline vaade sotsiaaldemokraatiale seletus kommunistide leppimatu suhtumisega parempoolsete reformistlike liidrite reeturlikku poliitikasse.

Traagilised sündmused Saksamaal õpetasid teiste kapitalistlike maade töörahvale paljutki. Fašismi julge paljastamine G. Dimitrovi poolt Leipzigi protsessil aitas kaasa proletaarse ja ülddemokraatliku fašismivastase liikumise tugevnemisele kogu maailmas. Sellesse liikumisse lülitusid progressiivse haritlaskonna märkimisväärsed jõud. Kõikjal kasvas tööliste-sotsiaaldemokraatide püüd ühtsusele, et mitte lasta fašiste võimule oma maal.

1933. aasta märtsis kutsus Kommunistlik Internatsionaal kommuniste ja sotsiaaldemokraate üles looma ühisrinnet. Vaatamata takistustele, mida tegid rahvusvahelise sotsiaaldemokraatia liidrid, õnnestus prantsuse kommunistidel ja sotsialistidel 1934. aastal tööliste ühisrinde rajamisega ära hoida fašistliku diktatuuri kehtestamine riigis. Tööliste ühisrinne Prantsusmaal tähistas tähtsa pöörde algust ülemaailmses töölis- ja kommunistlikus liikumises. Samal aastal saavutati kokkulepe tegevühtsuse kohta Itaalia ja Hispaania kommunistide ja sotsialistide vahel.

Kommunistliku Internatsionaali VII kongress ja selle ajalooline tähtsus.

Kommunistliku Internatsionaali VII kongress toimus 1935. aasta suvel. Selle tööst võtsid osa 65 kommunistliku partei delegatsioonid. Kesksel kohal kongressil oli Georgi Dimitrovi ettekanne «Fašismi pealetung ja Kommunistliku Internatsionaali ülesanded võitluses töölisklassi ühtsuse eest fašismi vastu». Leipzigi protsessi kangelane näitas ära fašismi tõelise klassiiseloomu (vt. lk. 51) ja kavandas abinõud otsustavaks võitluseks fašismi vastu.

Kongress määratles kommunistliku liikumise peamise lähima eesmärgi: tõkestada tee fašismile ja maailmasõjale. Selleks et kaitsta demokraatlike vabadusi ja rahvuslikku sõltumatust, soovitas kongress mitmete kommunistlike parteide kogemuste üldistamise alusel luua ühtne tööliserinne kui laialdase rahvarinde tuumik (vt. dokumenti).

Kongress kuulutas, et kommunistid peavad võitlema mitte üksnes demokraatlike vabaduste säilitamise, vaid ka nende laiendamise eest. «Meie ei ole anarhistid ja meile pole kaugeltki ükskõik,» rõhutas G. Dimitrov, «milline poliitiline režiim kehtib antud riigis: kas kodanluse diktatuur kodanliku demokraatia vormis, olgugi et kõige piiratumate demokraatlike õiguste ja vabadustega, või kodanluse diktatuur selle avalikus, fašistlikus vormis.» *Fašismi vastu võitlemise tingimustes ei saa töörahvahulgad valida proletariaadi diktatuuri ja kodanliku demokraatia vahel, vaid peavad valima kodanliku demokraatia ja fašismi vahel.*

Eelkõige oli vaja luua *ühtne tööliserinne*, alates üksikutest ettevõtetest ja lõpetades ühtsusega kogu maailmas. Kommunistlik Internatsionaal soovitas kommunistlikel parteidel taotleda ühiseid väljaastumisi sotsiaaldemokraatlike parteidega. Seoses sotsiaaldemokraatia positsiooni muutmisega fašismi pealetungi tingimustes mõistis kongress hukka sotsiaaldemokraatia vahet tegemata kvalifitseerimise «sotsiaalfäšismiks», sest sellise eksliku seisukohaga lõikasid kommunistlikud parteid endal ära tee tööliste-sotsiaaldemokraatide juurde. Eksliku taktikana mõisteti hukka ka pahempoolsete sotsiaaldemokraatide pidamine kõige ohtlikumateks vastasteks. Rangelt kritiseeriti sektantlikku suhtumist reformistlikesse ja katoliiklikesse ametiühingutesse ning anarhosündikalistlikesse organisatsioonidesse.

Edukaks võitluseks fašismiohu vastu oli vaja peale ühtse tööliste rinde luua ka antifašistlik rahvarinne, kuhu kuulusid mitte ainult tööliselised, vaid ka talupojad, linna väikekodanlus, töötav haritlaskond ja isegi fašismivastaselt meelestatud kesk-kodanluse elemendid. Oli saanud küpseks vajadus välja töötada programm, mis sisaldaks laiade rahvahulkade edasilükkamatud majanduslikud ja poliitilised nõudmised. Seega pidi rahvarinne kujutama endast sellist demokraatlike jõudude ühendust, mille raames tööliklass saaks etendada juhtivat osa võitluses ülddemokraatlike, antifašistlike eesmärkide eest ning üha suuremal määral mõjustada poliitiliste sündmuste arenemist. Sellesamaga avanes proletariaadil võimalus lähendada rahvahulki sotsialismi eest peetava võitluse ülesannetele.

Kongress püstitas küsimuse rahvarinde valitsuse moodustamise võimalikkusest. *See valitsus ei oleks proletariaadi diktatuuri valitsus, kuid ta peab olema fašismi ja reaktsiooni vastu võitlemise valitsus.* Selle koosseisu võiksid kuuluda kõikide parteide

esindajad, kes tunnustavad rahvarinde programmi. Kommunistide osavõtu küsimus tuleb lahendada eraldi igal üksikul juhul.

Kommunistliku Internatsionaali VII kongress pühendas suurt tähelepanu rahu eest, uue maailmasõja ja Nõukogude-vastase interventsiiooni ohu vastu võitlemise küsimusele. Sellele küsimusele pühendatud ettekandes, mille tegi Ercoli (Palmiro Togliatti), oli öeldud, et igat sorti laimajad tahavad veeretada vastutuse puhkeva sõja eest kommunistidele, kes arvavad, et «ainult sõda loob tingimused võitluseks revolutsiooni ja võimu kättevõitmise eest». Kommunistliku Internatsionaali VII kongress hajutas selle müüdi. Resolutsioonis uue imperialistliku sõja vastu võitlemise ülesannete kohta oli öeldud, et «kommunistlike parteide keskseks loosungiks peab olema loosung: võitlus rahu eest». Saksa fašismi iseloomustati kui rahu peamist vaenlast.

Kommunistliku Internatsionaali VII kongressi otsustel, mis olid kantud Lenini ideedest, oli rahvusvahelisele kommunistlikule ja töölisliikumisele ajalooline, pöördeline tähtsus. Kongress kavandas konkreetseid teed võitluseks fašismi, imperialismi ja sõja vastu. Ta seadis kommunistlikele parteidele eesmärgi jõuda välja töölisklassi ja teiste töörahva kihtide massideni, et lahendada fašismivastased, ülddemokraatlikud ülesanded, mis avaks uusi võimalusi edasiliikumisel revolutsioonilise võitluse sotsialistlikule etapile. Kongress kuulutas kommunistlike parteide esmajärguliseks internatsionaalseks kohuseks Nõukogude Liidu kaitsmise, sest see on jõud, mis on võimeline fašismile vastu astuma.

Kommunistliku Internatsionaali Täitevkomitee peasekretäriks valiti rahvusvahelise töölisliikumise väljapaistev tegelane Georgi Dimitrov. Ta suutis näha sektantluse ohtlikkust ja VII kongressi ettevalmistamise käigus välja töötada ettepanekud Kommunistliku Internatsionaali poliitika uue põhikursi kohta. Selle kavandamisel oli arvesse võetud kümne eelnenud aasta kogemusi ja muutunud võitlustingimusi.

Kommunistlik Internatsionaal Teise maailmasõja eelõhtul.

Kogu sündmuste edasine arenemine kinnitas rahvusvahelise olukorra teaduslikku analüüsi, mis tehti Kommunistliku Internatsionaali VII kongressil. Kongressi järeldusi loovalt rakendades õnnestus Prantsusmaa, Hispaania, Tšiili ja teiste maade kommunistidel saavutada märkimisväärset edu võitluses ühisrindede loomise eest fašismi ja rahvusliku sõltumatuse kaotamise ohu vastu. Hiinas loodi ühtne Jaapani-vastane rinne.

Kommunistliku Internatsionaali kurss avaldus eredalt võitluses imperialistliku agressiooni vastu, mille ohvriks olid langenud Etioopia, Hispaania, Hiina, Tšehhoslovakkia ja teiste maade rahvad.

Kommunistliku Internatsionaali ja kommunistlike parteide võitlus kõigi revolutsiooniliste ja demokraatlike jõudude ühtekoondamiseks fašismi ja sõja vastu etendas suurt osa töölisklassi ettevalmistamisel rahvaste otsustavaks võitluseks fašismi vastu, mis puhkes Teise maailmasõja aastail.

DOKUMENT.

Töölisklassi ühisrindest ja fašismivastasest rahvarindest.

(G. Dimitrovi ettekandest Kommunistliku Internatsionaali VII Ulemaailmsel kongressil 2. augustil 1935. aastal.)

Me peame taotlema kõige laialdasema ühisrinde loomist erisuunaliste töölisorganisatsioonide ühise tegevuse abil, et kaitsta töörahvahulkade elulisi huve. See tähendab:

esiteks ühist võitlust selle eest, et tegelikult asetada kriisi tagajärjed valitsevate klasside õlule, kapitalistide ja mõisnike õlule, ühesõnaga rikaste õlgadele; teiseks ühist võitlust fašistliku pealetungi kõigi vormide vastu, töörahva võitluse ja õiguste eest, kodanlik-demokraatlike vabaduste likvideerimise vastu; kolmandaks ühist võitlust imperialistliku sõja kasvava ohu vastu, sellist võitlust, mis raskendaks sõja ettevalmistamist.

Me peame töölisklassi pidevalt ette valmistama võitlusvormide ja -meetodite kiireks vahetamiseks muutunud tingimustes...

... Selleks et tagada töölistel tee tegevusühtsusele, on vaja üheaegselt taotleda nii lühi- kui ka pikaajalisi kokkuleppeid ühiseks väljaastumiseks sotsiaal-demokraatlike parteide, reformistlike ametiühingute ja teiste töörahva organisatsioonidega proletariaadi klassivaenlaste vastu. Sealjuures tuleb peamist tähelepanu pöörata massilistele väljaastumistele kohapeal, mida organiseerivad allorganisatsioonid kohalike kokkulepete alusel...

Mõistagi toimub ühisrinde konkreetne elluviimine eri maades erinevalt, see võtab erineva vormi, sõltuvalt töölisorganisatsioonide olukorrast ja iseloomust, nende poliitilisest tasemest, antud maa konkreetsetest tingimustest, rahvusvahelises töölisliikumises toimuvatest muutustest jne. <...>

Töörahvahulkade mobiliseerimisel võitlusse fašismi vastu on eriti tähtsaks ülesandeks laialdase antifašistliku rahvarinde loomine proletaarse ühisrinde baasil. Kogu proletariaadi võitluse edukus on tihedalt seotud proletariaadi võitlusliidu rajamisega töötava talurahva ja linna väikekodanluse põhimassiga, mis moodustavad isegi tööstuslikult arenenud maades elanikkonna enamuse...

Põhiliseks, kõige otsustavamaks teguriks fašismivastase rahvarinde loomisel on revolutsioonilise proletariaadi otsustav väljaastumine nende kihtide ja eriti töötava talurahva nõudmistele kaitseks, nõudmistele, mis ühtuvad töölisklassi põhihuvidega tingimustes, kus võitluse käigus töölisklassi nõudmised seostatakse nende nõudmistega.

Fašismivastase rahvarinde loomisel on suur tähtsus õigel lähenemisel nendele organisatsioonidele ja parteidele, kuhu kuulub märkimisväärne hulk töötavat talurahvast ja linna väikekodanluse põhimass (Georgi Dimitrov, Valitud teosed, I kd., Moskva, 1957, lk. 399, 400, 402 — vene keeles).

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Milles seisneb kommunistlike parteide bolševiseerimise olemus?
2. Määratlege, millise poliitilise joone töötab Kommunistliku Internatsionaali VII kongress välja võitluseks fašismi vastu.
3. Milline tähtsus on sotsialismi eest peetava võitluse jaoks võitlusel demokraatlike vabaduste eest?

4. Mille poolest erineb fašismivastane rahvarinne tööliste ühisrindest (vastamisel kasutage dokumenti)?
5. Mida tähendab rakendada ühisrinde taktikat *uut moodi* (vastamisel kasutage dokumenti)?
6. Mispärast tähistasid Kommunistliku Internatsionaali VII kongressi otsused pööret Kommunistliku Internatsionaali poliitikas?
7. Tehke kindlaks seos Lenini loosungi «Massidesse!» ja Kommunistliku Internatsionaali VII kongressi otsuste vahel.

Küsimusi ja ülesandeid I ja II peatüki kordamiseks.

1. Millised kapitalismi üldkriisi jooned avaldusid selgelt aastail 1917—1923?
2. Millised faktid kapitalistliku maailma ajaloost kinnitavad kapitalismi üldkriisi süvenemist aastail 1924—1939?
3. Näidake kapitalismi majandusliku ja poliitilise stabilisatsiooni ebapüsivust aastail 1924—1929.
4. Võrrelge NSV Liidu ja kapitalistlike riikide majanduslikku arenemist aastail 1924—1939. Millised järeldused võib sellest võrdlusest teha?
5. Millisel teel ja milliste vahenditega püüdis monopolistlik kodanlus lahendada ülemaailmse majanduskriisi aastail teravnenuid sisevastuolusid (võrrelge Saksamaad ja Ameerika Ühendriike)?
6. Millistes abinõudes avaldus riiklik-monopolistlik kapitalism Saksamaal ja Ameerika Ühendriikides?
7. Fašismi klassiolemus. Mispärast Saksamaal pääses fašism võimule, Prantsusmaal aga sai kaotuse osaliseks?
8. Kuidas võitlesid eri maade kommunistlikud parteid rahvarinde eest?
9. Määratlege rahvarinde valitsuse põhimõtteline erinevus «Pahempoolse bloki» valitsusest Prantsusmaal.
10. Milles avaldus tööliklassi huvide reetmine sotsialistliku ja leiboristliku liikumise liidrite poolt aastail 1918—1939?
11. Millised uued nähtused ilmsid pärast Oktoobrirevolutsiooni (1917. aastast 1939. aastani) koloniaal- ja sõltuvate maade rahvaste võitluses?
12. Näidake, et aastail 1924—1939 toimus koloniaalsüsteemi kriisi süvenemine.
13. Millised imperialistlikud vastuolud tekkisid Versailles' süsteemi raames ja kuidas nad arenesid aastail 1924—1939?

KRONOLOOGILINE TABEL.

Uusima aja esimene periood.
(1917—1939)

1917, 7. november	Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon — uue ajastu algus inimkonna ajaloos.
1918—1923	Revolutsiooniline tõus kapitalistlikes maades.
1918, november	Revolutsioon Saksamaal.
1918, detsember	Saksamaa Kommunistliku Partei loomine.
1919, märts	Kommunistliku Internatsionaali asutamiskongress.
1919, 21. märts — 1. august	Nõukogude vabariik Ungaris.
1919	Versailles' rahulepingu allakirjutamine.
1919	Ameerika Ühendriikide Kommunistliku Partei loomine.
1920	Kommunistliku Internatsionaali II kongress.
1920	Suurbritannia Kommunistliku Partei ja Prantsuse Kommunistliku Partei loomine.
1921	Itaalia Kommunistliku Partei ja Hiina Kommunistliku Partei loomine.
1922	Fašistliku diktatuuri kehtestamine Itaalias.
1924	Esimene leiboristlik valitsus Inglismaal.
1924	Kommunistliku Internatsionaali V kongress.
1925—1927	Rahvuslik revolutsioon Hiinas.
1925	India Kommunistliku Partei loomine.
1926	Üldstreik Inglismaal.
1929—1933	Ülemaailmne majanduskriis.
1931, september	Jaapani kallaletung Hiinale.
1933, jaanuar	Fašistliku diktatuuri kehtestamine Saksamaal.
1934, veebruar	Fašistliku putši läbikukkumine Prantsusmaal.
1935	Kommunistliku Internatsionaali VII kongress.
1936	Rahvarinde võit parlamendivalimistel Hispaanias ja Prantsusmaal.
1936, juuli — 1939, märts	Hispaania rahva rahvuslik-revolutsiooniline sõda fašistlike mässajate ja Itaalia-Saksamaa interventide vastu.
1937	Uue majanduskriisi algus.

NIMEDE LIGIKAUDNE HÄÄLDAMINE.

- Baldwin, Stanley — 'boolduin 'stānli
 Blum, Léon — blüm le'o(n)
 Caballero, Largo — kaval'jero 'largo
 Cachin, Marcel — ka'sā(n) mar'sel
 Chamberlain, Neville — 'tšeimbölin
 'nevil
 Chen Du-xiu — tšhen tu sju
 Churchill, Winston — 'tšöötšil 'uinstön
 Clemenceau, Georges — klöma(n)'so
 žorž
 Compiegne — ko(n)p'jenn
 Curzon, George — köözn džoodž
 Daladier, Édouard — dalad'je edu'aar
 Dawes — dooz
 Dayton — 'deitin
 Díaz, José — 'dias ho'se
 Foster, William — foster 'uiljöm
 Gallacher, William — 'gälötšer 'uiljöm
 Gandhi, Mohandas Karamchand —
 gāndi mohandas karamtšand
 Goebbels, Joseph — 'göbels 'jozef
 Gramsci, Antonio — 'gramši an'tonio
 Guadalajara — guadalā'hara
 Guangdong — kuangtong
 Guangzhou — kuangtšou
 Guomintang — kuomintang
 Herriot, Édouard — er'jo edu'aar
 Hoover, Herbert — 'huuver 'hööböt
 Horthy, Miklós — 'horti 'mikloš
 Ibarruri, Dolores — ibar'ruri do'lores
 imperial Chemical Industries —
 im'piöriöl 'kemikl 'indastriz
 Jiang Jie-shi — tsjangtšješī
 Leviné, Eugen — levi'ne ö'žeen
 Li Da-zhao — li ta tšau
 Liebknecht, Karl — 'liibkneht karl
 Lloyd George, David — loid džoodž
 'deivid
 Longo, Luigi — 'longo 'luidži
 MacDonald, Ramsay — māk'donöld
 'rānzī
 Nanchang — nantšhang
 Negrín, Juan — neg'rīn huan
 Nehru, Jawaharlal — neeru džavahar'la
 Ningxia — ningsja
 Pieck, Wilhelm — piik 'vilhelm
 Poincaré, Raymond — puā(n)ka're
 rei'mo(n)
 Qu Qiu-bo — tshu tshju po
 Reed, John — riid džon
 Rolland, Romain — ro'la(n) ro'mā(n)
 Roosevelt, Franklin Delano — 'ruuzvelt
 'frānklin de'lanou
 «Rote Fahne» — 'roote 'faane
 Ruthenberg, Charles — 'rathenböğ
 tšaalz
 Sacco, Nicola — 'sakko ni'kola
 Scopes, John — 'skoups džon
 Shenxi — šensi
 Szamuely, Tibor — šomuei
 Swierczewski, Karol — švjert'šefski
 Steffens, Lincoln — 'stefns 'linkön
 Sun Yat-xien — sunjatsjen
 Zalka, Máté — 'zolko 'maate
 Zetkin, Clara — 'tsetkin
 Zhang Tai-lei — tšang thai lei
 Thorez, Maurice — to'rees mo'ris
 Thälmann, Ernst — 'teelmann
 Togliatti, Palmiro — tol'jatti pal'miro
 Tours — tuur
 Ulbricht, Walter — 'ulbriht 'valter
 Vanzetti, Bartolomeo — vant'setti bar-
 tolo'meo
 Versailles — ver'sai
 Washington — 'uošingtön
 Wells, Herbert — uelz 'hööböt
 Wilson, Woodrow — 'uilson 'uudrou
 Wuhan — uhan
 Ye Ting — je tin

Rõhumärk ' asub rõhulise silbi ees, (n) näitab, et eelnevat täishäälikut tuleb hääldada ninahäälilikuna.

SISUKORD.

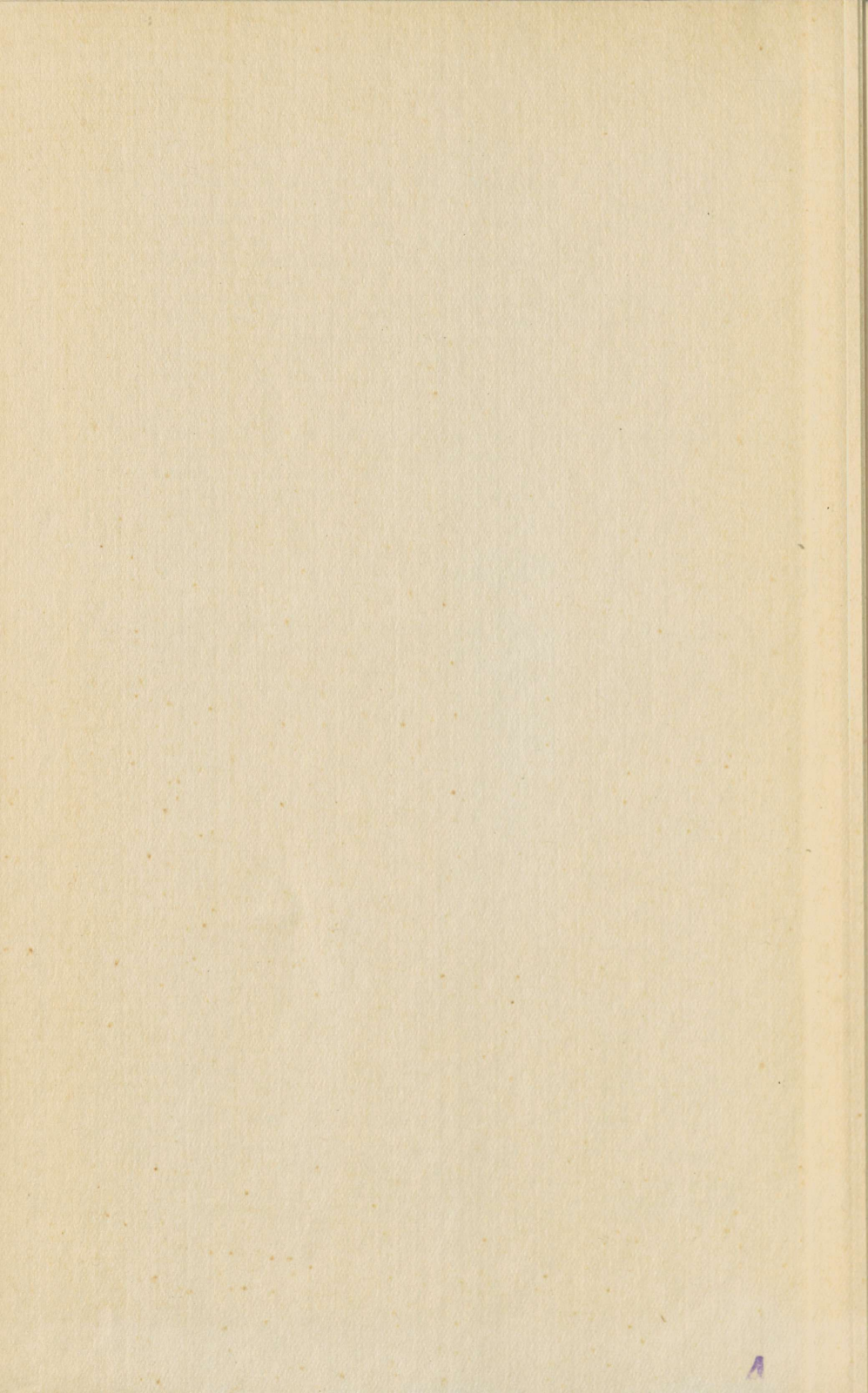
Sissejuhatus	3
I osa.	
Kapitalistlik maailm kapitalismi üldkriisi esimesel etapil.	
I peatükk. Revolutsioonilise liikumise tõus kapitalistlikes maades ning rahvusliku vabadusliikumise kasv asumaades ja sõltuvates maades pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni. Versailles' süsteem	7
§ 1. 1918. aasta novembrirevolutsioon Saksamaal	7
§ 2. Ungari Nõukogude Vabariik	13
§ 3. Töölisliikumise tõus Inglismaal, Prantsusmaal ja Ameerika Ühendriikides. Revolutsioonilised sündmused Itaalias 1920. aastal	19
§ 4. Imperialismi koloniaalsüsteemi kriisi algus	24
§ 5. Kommunistliku Internatsionaali loomine	29
§ 6. Versailles' süsteemi loomine	36
II peatükk.	
Välisriigid aastail 1924—1939	42
§ 7. Kapitalistlike maade majanduslik arenemine aastail 1924—1939	42
§ 8. Weimari vabariigist fašistliku diktatuurini	46
§ 9. Saksamaa fašismi võimu all	51
§ 10. Ameerika Ühendriigid	55
§ 11. Inglismaa	61
§ 12. Prantsusmaa	67
§ 13. Hispaania	72
§ 14. 1925.—1927. aasta rahvuslik revolutsioon Hiinas	78
§ 15. Hiina aastail 1928—1937	83
§ 16. India aastail 1924—1939	87
§ 17. Kommunistlik Internatsionaal võitluses ühtse töölis- ja rahvarinde eest, fašismi ja uue maailmasõja ohu vastu	91
Kronoloogiline tabel	98
Nimede ligikaudne hääldamine	99

Павел Михайлович Кузьмичев, Генрих Рувимович Левин, Всеволод Алексеевич Орлов, Виктор Константинович Фураев. **НОВЕЙШАЯ ИСТОРИЯ (1917—1939)**. На эстонском языке. Перевел с русского Ю. Оямаа. Художественное оформление Л. Круусмаа. Издательство «Валгус». Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

Toimetaja A. Haljamaa. Kunstiline toimetaja M. Niin. Tehniline toimetaja M. Kukerman. Korrektorid: U. Karelaid ja E. Kask.

Laduda antud 5. VI 1970. Trükkida antud 28. VII 1970. Kohila Paberivabriku trükipaber nr. 2, 60×90/16. Trükipoognaid 6,25. Arvestuspognaid 6,99. Trükiarv 10 000. Tellimuse nr. 3774. Trükikoda «Kommunist», Tallinn, Pikk t. 2.

Hind 14 kop.

14 kop.

A-

30798

77 375

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00431781 6